

FRANKENBURG

MUNKÁI.

HETEDIK RÉSZ.

ŐSZINTE VALLOMÁSOK

ELSŐ KÖTET.

PEST.
KIADJA HECKENAST GUSZTÁV

MDCCCLXI

Frankenburg Adolf

ŐSZINTE VALLOMÁSOK

ÍRTA

FRANKENBURG ADOLF.

ELSŐ KÖTET.

A SZERZŐ ARCZKÉPÉVEL

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCCLXI.

AZ ELSŐ HÚSZ ÉV.

Előszó,

melyet ellapozni annyi volna, mint a házba az ajtó
helyett az ablakon belépni.

Életemnek legnagyobb részét leéltem. Volt annak sok költői, de még több prósai oldala. Arra édesen, erre keserűen emlékezem, a nélkül, hogy boldognak vagy boldogtalan-nak érezném magamat. Anynyi bizonyos, hogy eleget éltem és tapasztaltam, mi, ha a magam hasznára nem is, legalább mások okulására szolgálhat, s a mi épen ezért őket tán érdekelni is fogja.

Sokáig tűnődtem, váljon életírásumat magam adjam-e ki, vagy ezt, ha szerepe-met az emberi gyarlóságok színpadján ki-játszottam, másokra bízzam? Végre érett megfontolás után, s bizonyos parentátióktul való félelem miatt az elsőt választám, azon

reményben, hogy ez által a tisztelt olvasónak, ha köszönetét nem is, legalább pillanatnyi figyelmét kiérdemelni fogom. — —

Életírásomnak az a kitűnő előnye, hogy a mit tartalmaz, az mind igaz. Ezt a mai életírásoknál, mellyeket azoknak hősei vagy magok írnak, vagy mások által íratnak, igen ritkán lehet találni. Az emberi hiúság sokkal nagyobb, semhogy a biographus azon kevés jót, a mit tett, kedvező világba ne állítaná, s az elkövetett hibákat és dőreségeket, önmaga iránti valódi keresztényi szeretetből, el ne takarná, vagy legalább enyhébb színbe ne öltöztetné. Még Rousseau sem volt önvallomásaiban olly részrehajlatlan, mint azt a világgal elhíttetni szerette volna. Beszéljen el valaki még anynyi hibát, ostobaságot vagy következetlenséget magárul: egyet mást mégis magában fog tartani; a mit nem is lehet neki rász néven venni: mert a ki bőrét a vásárra viszi, nem fogja annak épen legroszabb oldalát kifordítani. —

Hiú nem vagyok s nem voltam soha; s pedig nem azért, mert nincs mire? mások még ennél kevesebbre is hiúk szoktak lenni, hanem mert attul tartottam, mit a hiú ember ritkán kerülhet ki, a nevetségesség átkátul. Már ebben tökéletesen egyetértek a francziával, ki nem ismer kellemetlenebb bajt a világon, mint a nevetségesség átkát: ámbár nincs hiúbb nemzet az övénel, és senki se hajlandóbb, minden szellemi érettsége mellett is, több nevetséges tettet elkövetni, mint a franczia nép. — Avagy a nevetségességnek is meg vannak a maga határai, s megszűnt valami nevetséges lenni, mihelyest bizonyos nagyszerűségre jutott?!

Tehát, mint mondám, hiú nem vagyok; s azért ámbár kedves feleim eleget megszóltak és rágalmaztak, arra mégis kevés okot adtam nekik, hogy kinevessenek. Igaz, hogy elég bolondságot követtem el életemben s fogok tán még csendes halálomig elkövetni; miután azonban a bolondságot

mindig a maga nevéen szólítottam, és soha másnak — például geniálitásnak — nem kereszteltem: szomszédimnak ha rősz nyelvüket nem is, de fülsértő hahotájukat szerencsésen kikerültem. Lehet, hogy a jámborok már csak azért is kíméletesebbek voltak irántam, mert dőre tetteim által sokkal többet ártottam, mint használtam magamnak. Az emberekben uralkodó káröröm inkább kész, erénynek magasztalni a legnagyobb esztelenséget, ha akasztófára vezet: mint keserű észrevételek nélkül hagyni, ha valaki dőre tettei által egy falat kenyéرنél többet szerzett. —

De azt találom, hogy komoly kezdek lenni, a mi egészen szándékom ellen van. Többször megtörténik ez rajtam. Képemet sokszor ránczba szedem ott, hol más ember nevetni szokott; ellenben igen gyakran nevetek olyasmin, mihez bizonyos halandók legünnepélyesebb komolysággal nyúlnak. — Hogy az illyféle embereket nem igen szeretik,

jól tudom; de e tekintetben nehezen fogok megjavulni, már csak azért sem, mert nem akarok; az ember pedig sohasem teheti azt, a mit nem akar: mondja Lessing.

Még az a rősz szokásom is van, melyet majdnem eredeti bűnnek lehet keresztelni, hogy az országútrul néha eltérek, s mellékutakon szeretek barangolni. Gyakran ez észrevétlenül is megtörténik rajtam. E tekintetben olly utashoz hasonlítok, a ki nincs az időhöz kötve, s azért majd egy terebélyes fa alá telepedik s gyönyörködve szemléli a kies vidéket, majd a szőlőhegyeken s gyümölcskerteken keresztül hatolva ott egy gerezdet csíp le a törül, itt egy féltuczat harmatos szilvával tölti meg zsebét, nem gondolván arra, hogy a csősz a tilos úton járót inegzálogolja: szóval, a ki egészen kényekedve szerint vándorol, s valahára, csak úgy mint a többi, ő is célhoz jut. S így fog ez életírásomban is megtörténni. Ha a szőlőről fogok szólni, melly reám nézve néha

igenis savanyú volt, észrevétlenül a lószem-szilvákra fogok áttérni, mellyek miatt a szőlőt ugyan nem fogom elfelejteni, de ez alkalommal egyszersmind e gyümölcsfajrul is elmondandom csekély véleményemet, röviden vagy bővebben, a mint épen eszembe jut. —

Hibámat bevallottam, mert azt senki se látja be jobban, mint én. Igen szeretném, ha a nyájas olvasó őszinte vallo-másiinat mindig az előbb mondottakhoz alkalmazná s meggyőződnék arról, hogy Írásukra egyedül azon remény ösztönzött: miszerint viszontagságos s változatos életem egyes jelenetei imitt amott tán érdeket gerjeszteni vagy mulatságot szerezni fognak. Szépíteni nem akarok semmit: nincs mit magasztalni lehetne, de nincs is mit szégyeneim kellene életemben. Nyitott könyvet adok a világ kezébe, s annak jó vagy rász Ítéletére tökéletesen elkészültem. Az igazságot elmondani nem olly nehéz, mint az

ember gondolja. Lesz elég alkalom, hol önmagamat is kigúnyolni, kinevetni és megleczkézni fogom. Mindez annál könnyebb lesz, mert öntudatom azt mondja, hogy nem vagyok már ugyanaz, a ki azelőtt ész nélkül, szeszélye- és szenvedélyeiül elragadtatva rohant mindennek, mit útjában talált. A következmények reám nézve üdvös hatással voltak; s azért nem tartom szükségesnek, hogy sokáig vonakodjam mint egy falusi kisaszszony, s drágalátos személyemmel különös cerimoniát csináljak. Az olvasó közönséget pedig csak arra figyelmeztetem, hogy valamint nincs olly hiába-
való könyv, mellyben egypár jó sort nem lehetne találni: úgy nincs olly jelentéktelen ember, kinek példáján nem lehetne okulni. — —

Meglehet, hogy nem fogom elkerülhetni, életírásomban még élő személyekről is megemlékezni, kikhez szorosabb viszonyban állottam, s tán még most is állok, s kiknek

sorsom e vagy ama fordulatra kisebb nagyobb mértékben befolyásuk volt. Jól tudván azonban, hogy a maga iránti szigorúság az embert mások ellenében hasonlóra föl nem jogosítja, iparkodni fogok, a jót, mit tőlük nyertem, hálásan elismerni, ellenben a mi kedvetlent okoztak (pedig okoztak ám eleget), elhallgatni vagy csak igen felületesen érinteni. Különben is, ámbár a közmondás szerint minden ember keze maga felé hajlik, az a rossz szokásom soha sem volt, hogy, a mi bal- vagy kedvetlen csapás ért, annak okát másokban s nem magamban kerestem volna. Megnyugtatósomra szolgált, s így tán önzésből tettem! — De boszúálló se voltam, s nyomorult elégtelnek tartottam, a képzelt vagy valóságos sérelmet más, mint férfiúhoz illő becsületes úton leróni. Igaz, hogy mások nem követték mindig ezen elvet irányomban: de ha emberfeleimet a jóban nem utánozhatom, a rosszban őket bizonyosan nem fogom követni.

Az aczéltoll meg az aczélkard igen különböző egyenlítő eszközök: az elsőnek az igazságért, a másíknak a becsületért kell küzdeni. — —

Ezek után a kegyes olvasó tudhatja — ha t. i. szerencsés voltain magamat világosan kifejezhetni — mit várhat őszinte valomásainkul? Mitsem egyebet, mint egyszerű, hü előadását annak , a mit láttam és tapasztaltam. Ha néha töredéket talál az egész helyett, azt ne nekem, hanem azon időnek és viszonyoknak tulajdonítsa, mellyekben élünk. De azért e töredékekben sem fog a hűség és világosság hiányozni: ott, a hol nem adhatom magamat úgy a mint vagyok, hallgatni fogok. E tekintetben nem tartok Talleyrand-dal, a ki azt mondta, hogy a nyelv azért adatott az embernek, hogy gondolatait elrejtse. Egyébiránt olly ember vagyok, a ki felebarátjával s felebarátnéjával könnyyen megfér, s ha néha különös szélséyből oda is talál, a hol nem neki fáj,

hanem másnak: mindenkor kész engedelmet kérni, bár nem igen bánja, ha ennek elevenére talált.— —

Még egyszer, de most már igazán utolszor mondom, hogy személyemet nem hiúságbul állítom ki a világ piaczára. Igen kevés az, mire büszke; de még kevesebb, mire hiú lehetnék. Csupán átélni akarom még egyszer ifjúságom boldog boldogtalan napjait, mellyek glóriafényben úsznak em lékezetem egén s halk szárnyütéssel lebegnek el eleven képzeletem előtt. Valjon ez által másoknak anynyi mulatságot szerzek-e. mint gyönyörűséget magamnak? erről épen nem, sőt inkább az ellenkezőről vagyok meggyőződve; a mi azonban nem tartóztat vissza, hogy azt, a mit elkezdtem, ha az Istennek és az embereknek tetszik, becsületesen el is végezzem.

Nem hiában mondtam: ha az Istennek és az embereknek tetszik; mert a mai időben nem lehet ám mindent tenni, a mi csak

az Istennek tetszik, hanem meg kell kérdezni az embereket is, kiknek arra nézve, mi tetszik és mi nem? néha különösebb gustusuk van, mint az Istennek, s közelébb is tevén, könnyen megboszulhatnák magokat, ha valami történt, a mi csupán az Istennek tetszett és nekik nem. —

Ezen elő- és utónézetből kiindulva lépek ki a ‚medium‘-ra, s ajánlom magamat a nyájas olvasó kegyeibe. Szerettem volna még a nyájas criticus jóakarátját is igénybe venni, ha attul nem tartok, hogy ezzel a becsületes criticust megbántom. A komoly areopagita ítéletére nem szabad illy kéréssel hatni: hanem békével tűrni a — megzálogoltatást, ha az irodalmi erdő őrei által olly utakon találtatunk, mellyek elején széles fekete táblán ki van tűzve a — vadászat-tilalom! —

I.

Születtem Németkeresztúrott Sopron megyében november 21-dikén 1811-dik évben. Jó borév volt, melly az emberekkel a devalvatiót, bábámmal meg azt felejteté el, hogy fiú vagyok, mert leánynak akart kereszteltetni. Irgalmatlanul visítottam, midőn a templomba vittek: új pólyákba takartak — s ez alkalommal az első félreértésen szerencsésen átestem. Alig jöttem a világra, már félreismertek!

Mondják, hogy születésem nagy örömet okozott családomnak. Milly könnyű, valakinek örömet csinálni!

Miután tehát elvitázhatlanul bebizonyítottam, hogy születtem — s pedig sokkal kevesebb ceremónia nélkül, mint némelly ember, ki, a világhírű Zoroastert kivéve, szörnyű sokáig vonogatja magát, míg első sírásával az élet színpadjára beköszönt — rendén találom azokrul is megemlékezni, a

kik születésem által olly kitűnő érdemeket szereztek maguknak a világ iránt. —

Apám eleinte mint harminczadi tiszt a királynak, azután a hazának szolgált. Insurgens volt a győri táborban: futott, mert a többi is futott, s főhadnagyságig vitte — érdemkereszt nélkül. Később mostoha apjának, herczeg Eszterházy tisztartójának unszolására gazdatiszti állomást fogadott el a herczeg keresztúri urodalmában, mellyet nem sokára, a híres gróf Széchenyi Ferencz felszólításának engedve, jobb hivatallal cserélt fel Peresztegen, utóbb Horpácson, s mind e nagy hazafit, mind annak derék fiát, gróf Széchenyi Lajost, különféle fokozatú tiszt minőségben sok évig híven és becsületesen szolgált, miglen kedvencz lovárul történt szerencsétlen esés következtében, alig negyvenkét éves korában Somogyvárott meghalt.

Életrevaló, derék, jószívű ember volt. A férfiak becsülték, a hölgyek kedvelték őt. Elmulattatott egész társaságot, pedig sem

politicárul, sem színházrul nem csevegett, s felebarátja contójára rősz witz-tzeket nem csinált. Magosabb állásra nem vergődhetett, mert alsó szoknyák alá nem akart bújni, s azután két nagy hibája volt: t. i. igen nagy magyar, s igen őszinte ember volt. Szerette mondani: ‚német a nevem, magyar a szívem’ s czímerére e mottót vésette: ‚omnibus idem!’ Az is volt ő gazdag és szegény, úr és koldus irányában. A nagyok ajtaján lábával lépett s nem hason mászott be; szemük közé s nem csizmahegyükre nézett, s hátábul soha kérdőjelt nem csinált. A magáét hangosan követelte, de a másét, akár pénze, akár felesége volt, még gondolatban sem kívánta. A feketét senki kedvéért fehérnek nem mondta, s a gazembert mindig valódi nevén szólította. S ezért édes apám sokkal kevesebbet boldogulhatott a vízözön előtt, mint mások, ellenkező tulajdonokkal, már akkor is, s még inkább a — vízözön után boldogultak?

Anyám istenfélő, jámbor, vajpuha érzésű, a mellett okos és mívelt aszszony volt. Őt, szintúgy mint apámat, az egész környék tisztelte és szerette. A faluban nem volt gyerek, kinek komaaszszonya ne lett volna; nem volt szegény ember kit éhesen, s szerencsétlen kit vigasz nélkül eresztett el magától. Hány még élő személyt nevezhetnék, ki jólétét neki köszönheti, kinek boldogságát ő alapította meg? Tudom, hogy emlékezete a somogyvári éltesebb emberek közt még most is áldott, midőn ő maga az ottani temetőben apám és Luiza nővérem mellett már huszonhat év óta csendesen nyugszik. — A mi kevés jó van bennem, neki, szeretett anyámnak köszönhetem: ő tanított engem járni és imádkozni, s ő plántálta szívembe az Istenbe való bizodalját, mellyet eddig az élet semmiféle viszontagsága nem tudott megrendíteni. — Valamint anyai őrszeme a gyermek minden lépésére vigyázott, úgy mérsékelte ő szolid lelkével férjének hevesebb

kitöréseit is a rász és igazságtalan tettek ellen, s háritotta s egyenetel el a bajokat, miket apám, egyeneslelküscge által, magának és családjának okozott. — Ó vóit a háznak angyala, ki lebüvölé az eget a földre s életének főfeladatául tűzte ki: övéit és felebarátait boldogítani!

Midőn zokogva borultam betegágyára s halvány ajkirul, mellyek sohasem nyíltak meg panaszra, utólszor haliám: .féld az Istent, s szeresd felebarátodat, mint önnön magadat': már akkor teljes erejében éreztem azon veszteséget, mellyet utóbb a világnak semmiféle gyönyörúsége nem tudott kipótolni.

A somogyvári lelkész azt mondta róla: hogy szent volt!

Legyen áldott szülőim endéke! —

Első gyermekéveim kevés említésre méltót nyújtanak. írni és olvasni a horpáesi mestertül tanultam: magos, szikár, mordtektintetü férü volt, kitül az egész falu ifjúsága rettegett. Pedig ritkán dorgált vagy

büntetett meg valakit, sőt irántam, mint a földesúri helytartó első szülöttjéhez némi engedékenységgel is viseltetett: s mégis félttem s féltünk mindnyáján tőle, s nem mertünk neki alkalmat nyújtani az elégtelenségre. Bell sokan vannak, kik azt hiszik, hogy ezt veszszö és ferula nélkül nem lehet eszközölni!

Hét éves voltam, midőn Sopronba vittek iskolába. Nyúgodtan váltam meg szülőimtől, mert tudtam, hogy csak két órai távolság fekszik köztünk, s őket majdnem minden héten láthatom. Azonfelül pedig a kíváncsiság is, mellyet az új élet bennem ébresztett, elfelejtető gyermekeszemmel az elválási pereznek keserűségét. — Nagymamához adtak, ki komoly és büszke, de mind a mellett igen jószívű aszszony volt, s édes unokáját különösen szerette. Egész nap etetett, mindenféle játékszereket vett, s mindenkép kereste kedvemet, hogy haza

ne kívánkozzam s magamat meg ne unjam. Célját el is érte: szerettem nála lenni s örömet jártam iskolába.

Még akkor nem törekedtek arra, hogy a tudományokhoz vezető utat lehetőleg unalmasá tegyék s tuskékkal kerítsék körül, hogy a gyermek elméje a zavart és viszás tanítási mód végtelen tömkelegén keresztül elfáradjon, s fiatal tüze s eleven fogékony-sága időnek előtte kihűljön. —

A sok jó napok közt a legjobb és legkedvesebb mégis mindig a hétfő volt, midőn apám vagy anyám a városba jött, gyümölcsöt és kalácsot hozott, új játékot vett, s este a színházba vitt. Már ekkor nem ismertem ki magamat örömben! Az első darab, a mit anyámmal láttam (apám sohase ment német komédiába), a ,schweiczi család' című opera volt. Szemem elég látni, s fülem elég hallani valót alig talált. Merő bámulat és álmélkodás voltam. Minő tündérinek s túlviláginak tetszett minden: pedig

az akkori színház mindenhez még lóistállóhoz is hasonlított inkább, mint valami tündéri lakhoz; de mit nem tart szépnek és fényesnek mindent a gyermeki elme, s mennyi keserűséget kell tapasztalnia, míg ezen első benyomás az emberi szívben tökéletesen elmosódik!?

Az évnek nevezetesebb ünnepnapjait mindig otthon töltöttem, a mikor apám egyik vagy másik tanítomat is meghívta. Sohase voltam büszkébb, mint ha az ebédnél ennek oldala mellett ülhettem, vagy ha a professor úr kezemet pár perczig az övében tartotta, s államat megczirógatta. Ha szép nap volt, kísértünk a kertbe, s itt a szabad levegőben, a lombos fasorok s a virágok illatárja közt olly sok jót és szépet tanultam, mit fogékony elmém az iskola dohos falai közt soha vagy csak igen nehezen tudott volna magáévá tenni. Még késő éveimben sem fogom elfelejteni azt, a minek ismeretéhez az öröm és vígság, a

gondtalanság s elfogulatlanság e boldog napjaiban játszva jutottam.

Valamenynyi ünnepnap közt legjobban szerettem és szeretem még most is a karácson-t. Ezer meg ezer gyertyácska lángol föl belsőmben e szóra: karácson! Viszszatér a gazdag, tarka gyermekvilág, a csillogó fenyőfákkal, hatalmas fakardokkal, ólomármádiákkal, vad és szelíd állatokkal, aranyos képű uracsok és delnőkkel, s a minden képzeletet túlhaladó gyönyörűséges diótörő emberkével, ki vígan és fáradhatlanul törte föl egymásután a diókat és mogyorókat, míg álkapczája megbomlott. — Azóta mennyi nehéz diót kellett nekem is feltörni, s ha meg nem bomlott is, mégis hány-szor kopott fel tőle az állam?! Oh te becsületes diótörő barátom! milly elevenen állsz még előttem báránysüvegedben, aranyos zsinórral beszegett világoskék dolmánkádban, rózsaszínű nadrágodban, s mintha csak rád öntötték volna körömnyi picziny laktopánkáidban,

meg a fehér pamutbul csinált hatalmas bajszsal. Te és a Jézuska, selyemszálú parókában s villogó sárgacsíkos zászlóval kezében, mindig legkedvesebbek voltatok azon ajándékok közül, mellyekkel édesanyám engemet karácson estéjén meglepett. Ha rátok néztem, még azt a gonosz veszzőcskét is elfelejtettem, melly azon este, hasonlóan megaranyozva, pajkosan kandikált ki a magos tükör mögül. —

Fájdalom, hogy e szeretetem a diótörő emberke iránt ennek egyik collegájátul rútul viszonzottatott. Későbbi években volt, midőn már senkiül se kaptam karácsom ajándékot.

Logicus voltam Győrött, a szép hölgyek városában, s halálig beleszerettem egy át-ellcnenben lakó porcellánáros leányába, kit közönséges nyelven Erzsi-nek szólítottak, de a kit én — akkoriban épen a geniális britt költő műveit olvasván — Janthe-nek kereszteltem. — Janthe-Erzi nem volt ugyan angol szépség, de begyességre és

szeméremre nézve kitett a szőke Albion valamenynyi hölgyein. Annál jobban boldultam utánna. Minden üres órát nála töltöttem a boltban: együtt árultuk a findzsákat és medenczéket s poroltuk le színes toilsoprúvel a polczon álló porcellán-alakokat, melyek közül különösen kitűntek egy csipkeruhás rococco-hölgy s egy diótörő emberke; s ha illyenkor Janthe-Erzsinek ruhaszegélyét, vagy pláne újjhegyét érinthetém, nem volt nálamnál boldogabb logicus a világon. — Egy este mellette ültem a pamlagon: a vevők ritkultak, s közelgett a boltbezárás ideje. Janthe vígkedvű, s, úgy tetszett, simulóbb is volt, mint máskor. A kedvező alkalmat használni akartam, s egyszerre csak ott térdeltem előtte, s puha kezét megragadván, egy sereg olvasatlan csókot nyomtam rája, s azt mondtam: szeretlek, angyali leány! — E pillanatban a diótörő emberkének alsó szájkapczája hangosan lecsattant, ő maga pedig a rococcohölgy

lábához bukott. Hihetőleg meglöktem a polczot s ez által ő diótörőségét önkénytelenül a magaméhoz hasonló situációba hoztam. Anynyi bizonyos, hogy e fatális intermezzo hirtelen félbeszakasztotta az egész szerelmi jelenetet: elneveltük magunkat, s a pásztorórának vége volt. A legokosabb, a mit tehettem, az volt, hogy fölugrottam és haza futottam. —

Voltam azután még többször Janthe-Erzsínél, de, mintha a diótörő emberkéhez ördöngös erő által lettem volna csatolva, mihelyest szerelemről kezdtem szólni, szemünk azonnal a bugyogós alakra estek, s a legédesebb vallomások torkomba fúltak. Nem is volt addig békesség, míg a diótörő emberkét el nem adták: csak az a kár volt, hogy Janthe-Erzszi akkorra egy becsületes könyvkötőhöz férjhez ment.

II.

Ha kevesebbet tudok, mint a menyinyit tanulhattam volna, annak magam vagyok az oka, nem szülőim. Ők mindent megtettek, hogy jó nevelésben részesüljek: tanultam nyelveket, rajzolni, zenélni; de a valódi kedv, az inger, a buzgalom hiányzott; nagyanyám sokat betegeskedvén, nem láthatott eleget utánam, szülőim falun laktak, mesztereim nem ösztönöztek, s így igen természetes, hogy minden költség mellett, mit apám önmegerőltetésével sem sajnált tőlem, a divatnevelés most érintett egyik ágában se vihettem tovább a középszerűség legalább fokánál.

A zenére még legtöbb hajlamom volt. Szünnapok alatt gyakran átrándultam szülőimmal Raidingba, hol Liszt Ferencznek apja hercegi számadótiszt volt. Az akkorigiban alig nyolcz éves velem egyidős genialis

gyermeknek játéka mindnyájunkat elragadott, s azon természetes kívánságot ébresztette bennem, vajha én is illy menynyeileg tudnék játszani! Ámbár, megvallom, féltem a roppant hangszertül, mert azt hittem, hogy abban tömérdek apró daemonka lakik, ki az ébenbilleentyük alul kibújik s új-jamba harap. — A gyermeki elme már akkor sejté a művészet rendkívüli bűverejét, de nem tudta, hogy a gonosz szellemeket a szekrény mélyében leigézve tartani, s a legolvadóbb hangokra fölébreszteni lehet.

Szabad akaratomra hagyták a hangszer választását; s a választás csakugyan dicséretére vált jó Ízlésemnek. A zongora helyett, mellytül azért féltem, mert olly nagy teste volt, az aszkóros gitárhoz nyúltam, melly akkor a boudirokban még jobban divatban volt, mint a borbélyműhelyekben, s több kisaszszonyi mint szobaleányi szívet hódított meg; az éjjeli zenéknél pedig pláne ellenállhatlan hatással bírt.

Nem tartoztam azon elkényesztett gyermekek közé, kik olly érdemekkel bírnak, mellyeknek jó természete ellen az egész világ öszszeesküdni látszik, midőn legsilányabb ötletüket is megbámulják, minden lépésnél megölelik és magasztalják őket, haszontalan fecsegésüknek mély értelmet tulajdonítanak, s ostoba tettüket genialitásnak keresztelik: de azért mégis kevés híjjá volt, hogy édes jó anyám bennem szintolly csudagyermeket nem látott, mint Liszt Ferencz keresztfiában; s volt mindig bajom a szomszéd falukbul látogatóba jött aszszony-nénikékkal s urambátyámékkal, kiknek — anyám vagy az ozsonna kedvéért — órákig is el kellett hallgatni irgalmatlan czinczogásomat. Ha szerét tehettem, megszöktem a közel kertbe, s milly jól esett ilyenkor, ha valamelly elrejtett helyen a magos fűbe leheveredvén föltekintettem a mosolygó kék égbe, s hallgattam a fáknek titkos sutto-gásait, az esti szellőnek szerelmes sóhajit:

a helyett, hogy a sodrott birkabélek maltrai-
tírozásával magamnak és másoknak unalmat
szereztem volna. Már mint gyermek átláttam,
hogy a sok ízetlen dicsérgetés, mellyel en-
gemet nyomorult játékomért elárasztottak,
nem őszinte szívből eredt; s bár nem volt
még világos fogalmam arról, hogy a sze-
rénységet nem lehet elég korán a fiatal
elmékbe plántálni, miután az emberi szív
természetes romlottságánál fogva a méreg
közönségesen az ellenméreg fölött szokott
uralkodni: mégis már akkor sem szeret-
tem, valamint most sem, előtérbe tolnakodni,
mert misem kiállhatatlanabb előttem, mint
némelly embernek ész és hivatás nélküli
föltolakodása a világ színpadjára! Sok jó
oldala van annak, ha az ember szépen a
háttérben marad: egypár szemfényvesztő
diadalért nem érdemes e biztos positiót el-
hagyni. —

Ez időben volt a mostani múzeumi könyv-
tár-őr, Mátray Gábor úr, gróf Széchenyi

Lajos ifjabb fiának, Károlynak nevelője. Csinos módos férfiú, társaságban víg és eleven kedvű volt. Igen szeretett nálunk lenni, hol, mint mondá, leginkább otthonosnak érezte magát. Emlékezem, hogy én és nővérem alig győztük várni az estét, midőn Mátray bácsi a kastélybul átjött, s közibénk ülve, hol szép történeteket mesélt az édes hazául, hol a zongorához ülve, vagy kezébe ragadván a gitárt, kedves nemzeti dalainkat tiszta csengő hangjával elragadó lelkesedéssel énekelte. Valódi ünneppé változott reánk nézve minden este! Apám ilyenkor föl és alá sétált a szobában, keményen megpederinté hosszú bajuszát, s az arczára lepergő könnyüket szétnyomván, nem egyszer sóhajtott fel bús érzettel: igenis, lesz még szebb élete a magyarnak, ha másutt nem is, — ,a menyországban’ —

A mi engemet illet, én fölötte boldognak érzem magamat illy alkalommal, s újabb kedvet kaptam az általam már jóformán

elhanyagolt hangszerhez. Tettem is némi előmenetelt nem sokára azonban a tanulás bizonyos tragicomicus eset miatt megakadt.

Gitármesteremet a legcsinosabb férfinak tartották a városban. Volt is elég szerelmes kalandja; egyiknek magam is részese és áldozatja lettem. Átellenünkben egy özvegy kapitánynő lakott szép leányával. Igen költői keresztneve volt; már elfelejttem. Mesterem pontosan megtartotta óráit, csakhogy többet volt az ablaknál mint oldalam mellett. A véletlen úgy akarta, hogy ilyenkor a kisaszszony is mindig az ablaknál állott. Csak jelek által beszéltek, s úgy látszott, hogy tökéletesen megértették egymást. — Egyszer mesterem illatos levélkét nyomott kezembe, mellyet előbb jelentős mosolylyal mutogatott kedvesének az ablakbul, s kért, hogy vigyem át a másik ház első emeletébe, s adjam oda annak, ki az ajtót ki nyitni fogja. Úgy cselekedtem, a mint mondta. Átmentem a másik ház első emeletébe, csöngettem, s

a levélkét szerencsésen átadtam a — kapitányőnek. — Ez a levelet fölbontja, kérdezi, ki írta? s alig mondtam, hogy gitármesterem küldi, a kapitányő elcsatantotta tenyerét arczomon, lelökött a lépcsőkön s azon válaszszal kergetett haza, mondjam meg mesteremnek, hogy ő is így fog járni, ha még egyszer illy szemtelenségre vetemedik. — Sírva jöttem vissza; mesterem azt mondta: ‚verdamnte G’schicht!‘ s megnyugtatni iparkodott. El is felejtettem volna ezen első szerencsétlen szerelmi misziómat; de nagyanyám valahogy neszét hallotta a dolognak, elbeszélte magának az esetet, s gitármesteremen túladott. Más mester az egész városban nem volt, s így gitárleczkéim önkénytelen véget értek. Amúgy is megakadtak volna: mert volt mesterem néhány hónap múlva a történetek után a szép kapitánykisasszonynyal megszökött. Mintegy félévig országot világot néztek s azután ismét visszajöttek. A

kisaszszony a kolostorba ment, a gitármester pedig zeneleckéit folytatta. — —

A mi a rajzolást és a nyelveket illeti, ezekben sem tettem nagyobb előmenetelt, mint a zenészeiben. Rajzolni hat évig tanultam, s eredménye az lett, hogy meglehetősen csinosan írok; s francia s olasz leckéim által anynyira vittem, hogy németül majdnem úgy írok és beszélek mint magyarul. —

A soproni gimnásiumban a deák grammaticán kívül mindent magyarul tanultunk. A német tanítványok erre nem voltak ugyan kötelezve, mégis azoknak legnagyobb része a magyarok közé íratta be magát. Azt mondták, hogy magyarok, s mire a kisebb iskolákat elvégezték, azok is voltak. Jól megfértünk egymás mellett; nem emlékezem, hogy közöttünk valaha nemzetiségi viszálykodások lettek volna: pedig voltunk az iskolában magyarok, németek és horvátok. Ez utóbbiak ‚Wasserkrabaten‘ név alatt

számosán lakják Sopron vidékét, s munkás, csendes, jámborlelkű emberek. — Tanítóm mind a négy kisebb deák iskolán keresztül Petykó Ödön benedekrendi áldozó pap volt. Neki s a szónoklati tanító Borovszky Lénártnak lehetett leginkább a soproni gimnásiumban akkoriban kiválólag uralkodott magyar szellemet köszönni. Az utóbbi a deák egyházi énekeket mind magyarra fordította, s a ki magyar énekesmisét akart hallani, a benecék templomába ment. E két férfiú pedig nem a Tisza mellett, hanem a Kárpátok tövében született. Nem tudom, élnek-e vagy nem? Isten tartsa meg őket, ha élnek: legyen áldott emlékük, ha meghaltak!

III.

Gróf Széchenyi Lajos, kihez apámat szerencsés csillagzata vezette, az évnek legnagyobb szakát Sopron melletti kies jószágán Horpácson töltötte számos családjával. Ekkor aztán vígan váltották föl egymást a legkülönbélebb multságok. Nekem, valamenynyi közt legnagyobb gyönyörűséget a csinos házi színpadon hetenként kétszer háromszor adatni szokott mutatványok okoztak. Maga a gróf a legjobb színész volt, kit valaha láttam; olly remekül adta, kivált comicus szerepeit, hogy Kean vagy Macready, ha őt játszani látták volna, szintolly joggal fejezhették ki volna sajnálatukat a fölött, hogy a gróf nem lett színész, mint az a híres művész, nevét már elfelejtettem, ki, midőn a nagy porosz királyt fuvolázni hallá, fölkiáltott: ‚beh kár, hogy felséged nem lett muzsikus!’ s kinek aztán Fridrik azt felelte:

ne gondoljon velem, így is elélek én valahogy!’—

A színi személyzet a grófi család- s az urodalmi tisztség néhány tehetségesebb tagjából állott. Apámnak is jutott néha egy pár szerep, s anyám ilyenkor mindig rettentően félt, hogy férje vagy megakad, vagy szörnyű bakot talál löni. A következő megmutatta, hogy félelme nem volt alaptalan. Koczebuenak egyik vígjátéka került a színpadra. Apám egy őrnagy szerepét adta, s jegyese (természetesen a színpadon) a csudaszépségű L u i z a gróf-kisaszszony volt. Midőn belépett vele a terem ajtaján s a comtesse-re tekintett, kinek szépsége a lámpavilágnál még tündéribb volt, anynyira megzavarodott, hogy mondanivalóját tökéletesen elfelejtette. Katonai ember létére azonban csak hamar föl találta magát s az angyalbájú delnő kezét megcsókolván e szavakkal fordult a nézőkhöz: ,ha találkozik valaki, kit ennyi szépség

nem tud elnémítani, kész vagyok neki átadni szerepemet!’ — Az erre következett hangos tapsok alatt, mellyek annál melegebbek voltak, mert kiki tulajdon szemével meggyőződhetett, hogy az, a mi mondatott, nem hízelgés, hanem tiszta igazság, apám ismét öszszeszedte magát, s szerepét minden további akadály nélkül szerencsésen végig játszotta.

Nagyobb baj volt reám nézve, hogy ezen előadásoknál gyakran a hangászkart pótolni s felvonások közt gitározni vagy énekelni kellett. Már Ilyenkor, ha még úgy szerettem is a színházat, mindig örömet megszöktem volna. Sok kegyes, bátorító nyilatkozatot hallottam körülöttem, mégis a szék égett alattam s sóhajtva tekinttem az anyám melletti üres helyre, hol máskor teljes nyugalommal néztem az előadást. Voltak azonban esték, hol helyzetemet nem találtam olly kellemetlennek mint máskor; s ez akkor volt, midőn a

széplelkű gróf Batthány Miklósné, a kastély urának nővére s keresztanyám, székem mellett állott, s selyemlágy kezét vállamra tevén játékomat dicsérte. A dicséret, bár szép ajkokrul jött, kevesebb hatást tett reám nézve, mint a szép kéz, melly folyvást vállamon nyugodott, s egész testemet vil-lanszert! mozgásba hozta. — —

Történt azután, hogy a mit itt nagyban láttam, azt otthon kicsinben utánoztam. A kertész, ispán, birkás, erdőmester és kulcsár gyermekeiből alkalmas tagokat verbuváltam; a tágas cselédszobát lepedők által ketté választottam, egyik felét hallgatóteremmé, hátulso részét színpaddá, a mellette levő éléskamrát öltözőszobává metamorphozíroztam; oldalfalakul pár kiakasztott ajtó, s be- és kijáró helyül (természetesen a színészek részére) jobbrul a konyha, balrul a tyúkól pitvara szolgált. — Az előadások többnyire rögtönzöttek voltak, soha se végződtek a nélkül, hogy anyámnak egypár

tejes fazeka vagy ‚lekváros‘ üvege meg ne bánta volna; nem is említve a tömérdek sok diót, mogyorót, s ‚aszalt‘ szilvát, mit a magyarok és törökök (még akkor a törököt tartottuk legnagyobb ellenségünknek) közti ütközet alkalmával ellövöldöztünk, vagy gyomrunkba és zsebünkbe tömtünk. — ‚Olykor az egész grófi család is megtisztelte jelenlétével ez ártatlan bohóságokat, s én ilyenkor még egyszer akkorát nőttem, ha játék végén a rendezőt, már mint engemet, kitapsolták, vagy a szörnyű ügyesen összeállított ‚tableaux‘-kat ismételtették. — Igaz, hogy a komédiának néha sírás lett a vége: például, midőn a kertész Klárikája, mint Mária Terézia, az előtte ujjas mellényben s német bugyogóban álló hű magyaroknak a birkás fiát, a kis Józsefet bemutatván, a vaskos trónörököst a földre ejtette; vagy ha az ütközet hevében a vadász Pista az ispán Gyuriczáját, kire már régóta kis ‚pikk‘-je volt, erősebben megtipázta: sőt

néha mégis akadtam az előadásokkal több napig, részint apró személyzetem makacs-sága miatt, részint azért, mert az előadási kellékek választása miatt gyakran kellemetlen collisióba jöttem apámmal: azonban áldott jó anyám közbenjárása e tekintetben is sokat kiegyenlített, s a 'tisztelt közönség' rövidséget nem szenvedett

De kit érdekelnek gyermekéveim bohóságai; kit érdekelnek, kívülem, annak apró részletei? Nem tetszik-e soknak a gyermekkor távolban kékellő tájnak, melly csak azért látszik olly szépnek, mert olly távul fekszik!? Oh, ők nem tudják, hogy a gyermek keblében lakott érzések néha, bár pillanatokra is, fölébrednek a férfikebelben, s hogy valamint az évnek, úgy az életnek is megvan a maga utónyara. A vagy hol találnának azon vágyak és kívánságok, mellyek a gyermek éveit túlszárnyalják, más nyugpontot, mint a férfikorban? Hova indultak volna különben, midőn a gyermek

keblébül kiszálltak? — És ha elértük azt, a mit kívántunk, nem marad-e még több kívánni való? nem vagyunk-e sokkal nyugatalanabbak, semhogy a rég óhajtott boldogságot teljes mértékben élvezni tudnék; s nem emlékezünk-e illyenkor örömet vissza e boldogság utáni első vágyra, melly tisztán togozott, nőtt és szárnyra kelt a gyermek gyöngé keblében?

Azért bocsánat, hogy olly nehezen tudok megválni azon napoktól, mellyeknek mindegyike sok örömet és kevés bajt hozott; s hol a gyermekornak örökké vidámul mosolygó egét, apró futó felhőcskéken kívül, komolyabb zivatar el nem sötétítette. — Nem áldoztam-e fel eleget e kis emlékezet édességéért, s van-e, ki még ezt is irigyli tőlem?

IV.

Nagyanyám 1823-dik évben meghalt. Szorgos, szerető rokont vesztettem el benne. Keservesen sírtam, midőn kivitték a temetőbe, mintha éreztem volna, hogy jobb napjaim egy része vele együtt sírba szállt. Sehogys tudtam azon gondolattal megbarátkozni, hogy ezentúl idegen emberek közt lakjam. Rövid idő múlva azonban ezt is megszoktam, s pedig annál könnyebben, mert a szerencsés véletlen becsületes jó emberekhez juttatott, a kik tulajdon érdekükre kevesebbet ügyelvén, lelkiismeretesen viselték gondomat. Ha nem lehetett is tőlük azon gyöngéd figyelmet követelni, miben otthon vagy nagyanyám házában részesültem: anynyi bizonyos, miszerint soha kevésbé nem éreztem, hogy idegen emberek közt vagyok, mint azon időben, midőn

Sopronban harmadik és negyedik iskolás deákocská voltam.

Igaz, hogy igényeim az emberek irányában soha teljes életemben túlzottak nem voltak. Könnyen simultam hozzájuk, s mielőtt még meggyőződtem volna, váljon irántam mutatott hajlamuk őszinte szívből ered-e? az enyim már nyitott könyv volt, mellyből mindegyik még legtitkosabb gondolatimat is kiolvashatta. — Ha valami jóban mások által részesültem, azt, ha lehetett, kettős mértékben fizettem nekik vissza; ha megsértettek, iparkodtam elfelejteni. Nem emlékezem, hogy annak, ki nyájas arezot mutatott, keblére bizalmasan ne borultam, vagy a kibékülésre nyújtott kezét valaha ellöktem volna. Tíz eset közül kilencszer mindig én nyújtottam azt a megbántónak. Már ez volt természetem, s még most is az. — Sokan ezt jellemgyöngeségnek, önállóság hiányának, gyávaságnak, s nem tudom minek nem fogják mindennek nevezni?

Isten neki: ha az idej, a sok keserű tapasztalás, a bű és a fájdalom nem voltak képesek a belső embert bennem megváltoztatni: hogy' sikerülne ez a túlszigorú piacbíróknak, kiknek ítéletére úgy sem adtam sokat egész életemben!

— — — Azt mondtam előbb, hogy a szerencsés véletlen nagyanyám halála után becsületes jó emberekhez juttatott, kiknél csakhamar elfelejttem, hogy idegen emberek közt vagyok. Úgy is volt; csakhogy e szerencsében nem mindjárt, hanem néhány hónap múlva részesültem, s hogy azt illően megbecsülni tudjam, előbb egy kis „purgatorium“-on kellett átesnem.

Második iskolás deák (akkor „principis-á“-nak hitták) voltam, midőn nagyanyám meghalt. Halála májusban, a tanév közepén történt, s nehéz volt részemre hirtelen alkalmas „koszt“-ot találni. Akadt azonban egy nyugalmazott városi tisztviselő, ki késznek nyilatkozott engemet jó pénzért ideiglenes

gondviselése alá venni. Azon emberekhez tartozott, kik minden november elején, midőn a szülők reményteljes magzatjaikat a városba hozták iskolába, kísétáltak a ,magyarkapu'-hoz, s a deákszállító szekereket megállítván, magokat mint ,koszt'-adókat az apák és anyák figyelmébe ajánlották. Néha egyik és másik deákocska megragadt a lépen, és sorsa épen olly irigylendő volt, mint Tormes Lazorilloé a falusi plebánusnál vagy Twiszt Olivéré a pensionatusban. — Fülöp úr, így hitták, vagy tulajdonképen nem hitták őt, mert valódi nevén nem akarom szólítani, soha nyájas képet nem mutatott, s nem is boszszantotta őt semmi jobban, mint ha valakinek jó kedve volt. Csak akkor volt elemében, ha csupa morgva és durczás arczokat látott maga körül. Fösvénysége szinte mániává fajult: a falatot, mit másoktól elvont, magátul is irigylette. Ha véletlenül, minden sátoros ünnep alkalmával, jobb étel került az asztalra, addig

lármázott és veszekedett, míg az embernek étvágyát szerencsésen elrontotta. Ha valaki mélyebben akart a tálba nyúlni, épületes prédikációt tartott a nyalánkságnál, s olly mord tekintetet vetett a vakmerőre, hogy ez azonnal felhagyott istentelen szándékával. Soha még csak félig jóllakva sem keltem föl az asztaltul, hogy a szemrehányásokat kikerüljem. —

Az éhes ember mindenre képes, s így nem csuda, hogy minden módon iparkodtunk Fülöp urat megcsalni, szebben mondvá kijátszani. Az özszeesküvés hamar megtörtént, s annak élére bajtársaim engemet léptettek. Sok furcsaságot lehetne e tekintetben elmesélni. Legtöbb csínyünk sikerült, ámbár az anyatermészet Harpagon Fülöp urat rendkívüli bizalmatlansággal áldotta meg, melly őt vigyázóbbá tette, egyszersmind pedig, mint a hajdani római zsarnokot, Nérót, szüntelen nyugtalanságban és félelemben tartotta. Minden éjjel magára

zárta szobaajtáját, pénzes zacskóját vánkosa alá dugta, s az ágyhasadékokat szorgalmasan beszurkolta, hogy a tollúk ki ne hulljanak. — Tökéletesen arra volt teremtve, hogy rászedessék.

Volt Fülöp úrnak egy kanári madara. Olly gyönyörűen énekelt, mint akármellyik tízezer forintos primadonna. Tulajdonosa csak azért etette őt jobban, mint a többi élő lényt, mert azt remélte, hogy drágán fogja eladni. Egyszer egyikünk a piacon egy nőstény kanárit talált, melly Fülöp úr kedvencz madarához színre nézve egészen hasonlított. Ezt néhány garasért megvenni, a másikkal kicserélni, s az utóbbit jó pénzen eladni: egy szép reggel műve volt.

Természetes, hogy az új kanári nem énekelt. Fülöp úr ennek okát távulrul sem gyanítá, s fősvény is lévén arra, hogy valami madár-doctort megkérdezett volna, azt gondolta, hogy a kedves párának — pípje van. Ez ellen pedig, mint hallotta, legjobb szer,

megmetélni a körmöket. Addig is metélte körmeit, nem a magáét, hanem a kanáriét, míg a szegény madár, a helyett, hogy énekelt volna, egy reggel halva feküdt a kalitkában. Fülöp úr egész álló hétig nem evett semmit bújában, s e szerencsétlenséget velünk is megböjtölte. Látni, hogy a fös-vénységben bizonyos methodusa volt. — Azt is megtudtuk egyszer, hogy Fülöp úr igen sok sonkát tart a kéményben, melyeket egyenkint öszszevásárolni szokott, azon boldog öntudattal kecsegtetvén magát, hogy ő is jobb falatokat ehetne, ha akarna. Teendőnk fölött azonnal el voltunk határozva. A sonkákat egyenkint leszedegettük s egy ismerős kofának azon utasítással adtuk által, hozza el házunkhoz s adja el Fülöp úrnak néhány garassal olcsóbban, mint azokat gazdájuk venni szokta. Ezen olcsóság hatalmas inger volt Fülöp úrra nézve: a Harpagon szerencsésen megvette még egyszer tulajdon sonkáit, s ez alkalommal igen épületes

beszédet tartott azon régi igazság fölött, miszerint az ember nem lehet eléggé szemes e világon, mintán megtörténik, hogy még ötét (t. i. Fülöp urat) is megcsalják. Ezen finantzoperációt a félév folyama alatt többször ismételtük, s bizonyosak voltunk, hogy dévajságunk nem olly hamar fog napvilágra jönni: mert Fülöp úr addig hagyta a sonkákat a kéményben vesztegelni, míg ezek a kevés füstnél konyhájában redvesek lettek, a midőn azután vérző szívvel volt kénytelen azokat eladni.

Többször követtünk el illyféle pajzán-ságokat, mellyek, ha nem lehet is azokat kimenteni, bizonyoságul szolgálnak: hogy a túlszigorúság mindenben ártalmas. A nevelésnél minden el van rontva, mihelyest a fiatal ember észreveszi, hogy nyilvános igazságtalanságot követnek el rajta; s ez által alattomosághoz, a felsőbbek iránti gyűlölethez, s bizonyos önvédelemhez kényszerítetik. — —

Szerencsére kellemetlen helyzetem nem sokára megváltozott. A jövő évben az elemi iskolák egyik tanítójához, mostani pesti ügyvéd Kár Mátyás barátom érdemes apjához jutottam, kinél a sok jó napokon kivéti mindenféle hasznos oktatásban is részesültem. Később apám egyik régi ismerőséhez, egy hercegi erdőmester özvegyéhez kerültem. Mondják, hogy most is él. Derék, rendszerető aszszony volt. Pontosan ettünk, keltünk és feküdtünk le; három tál ételnél soha több, de kevesebb se jött az asztalra: a mit feltálaltak jól és ízletesen volt elkészítve. Néha pár nyalánk falathoz is jutottam a házi kisaszszony szívességéből, kinek kedvencze voltam. Fánninak hítták a jó lelket; mintegy tizenöt évvel idősebb volt nálamnál: ha velem sétáltam, anyámnak tartották; s részben az is volt, mert szorgosan viselte gondomat. Sokat tudott beszélni, mert sokat olvasott; ha velem lehettem, nem kívántam más mulatságot. — Leültem a

zsámolyra lábaihoz, s fejemet ölébe rejtven órákig hallgattam az édes méz gyanánt folyó sok szép beszédet ajkirul. Anyám szívetem, Fánni eszemet mívelte.

Szabad óráimban bejártuk a várost és regényes környékét: a tiszta téli napot erre szintolly alkalmasnak találtuk, mint a tavasz reggelét, vagy a nyárnak déleesti szakát. Soha sem fogom e szép időt elfelejteni. Senki úgy mint Fánni nem értette, a legkisebb bokornak is költői szint adni, a legjelentéktelenebb tüneménynek máguszi ingert kölcsönözni, s a gyermek fogékony elméjét csodálatra ragadni az Isten és művei iránt. A természetimádás azon korból maradt reám, s hány keserű órát varázsolt azóta édessé életemben!

Séta közben eleinte ritkábban, azután mindig gyakrabban találkoztunk egy hosszú szikár férfiúval, ki hozzánk csatlakozott s együtt járta be velünk a vidéket. Úgy látszott, hogy Fannit már régebben ismerte,

de a háznál meg nem láttam őtet. Valami visszataszító volt viseletében; soha se nézett az ember szeme közé: apám pedig mindig azt mondta, hogy őrizkedjem attól, a ki nem mer szemem közé nézni. Félttem is tőle; simuló természetem teljesen megváltozott irányában, s látása mindig kellemetlen benyomást okozott. — Fánni gyakran kérdezett, miért idegenkedem anynyira a ‚fekete bácsi‘-túl? Így hitta őt mindig: más nevét nem hallottam. Eleinte húzódtam, később őszintén megvallottam, miszerint sejtem, hogy a fekete bácsi még igen sok szomorúságot fog Fánni kisaszszonyának okozni. Fánni elnevelte magát, bohó fiúnak nevezett, s aggodalmamat tréfás észrevételek közt elmondta kísérőnknek. Még most is emlékezem azon szúrós pillantatra, melyet az ismeretlen ez alkalommal, tán először találkozásunk óta, reám vetett. Az erőltetett mosoly, melly ajkai körül játszott, különös ellentét képezett arcvonásaival,

s szemeinek vad forgását a koromsötét szemöldökök alatt még inkább föltüntette. — Ijedten tapasztottam arczomat Fanni puha, meleg kezébe, s sejtésem valóságát még inkább hittem. — — Pár holnap múlva a „fekete bácsi”-t már ritkábban találtuk sétáinknál. Fanni mindig komolyabb és gondolkodóbb lőn; kevesebbet beszélt, mosolya erőltetett, szeme nedves volt. Nem kérdeztem, mi baja? gyakran órákig sétáltunk némán egymás mellett. Egy délután megragadta kezemet s sűrű könnyek közt fájdalmas hangon mondá:

— Igazad van: ő sok, igen sok szomorúságot okoz nekem!

Sejtésem nem csalt; meg volt már akkor is bennem azon, ha szabad úgy kifejezni magamat, előérzési tehetség, melly családi tulajdonunknak látszott lenni, s mellynek még több jelével fog a türelmes olvasó vallomásaim folyama alatt találkozni. —

Egy órás házában laktunk, az úgynevezett ‚vigyázótorony’ szomszédságában. Ez a torony a legmagasabb torony egész Magyarországon; legalább úgy tanultuk a geographiában. Valami gazdag vén szűz építette, s végrendeletében bizonyos öszveget hagyott évdíjúl egy tuczat zenészek, a kik ezért nyaranta minden héten háromszor délben, s ugyanannyiszor éjfélok a torony erkélyén egy egész óráig különféle darabokat tartoznak játszani. Bizarr, de nem rossz gustus! Nem tudom, főáll-e még most is e szokás? akkor legalább, midőn én ott voltam, pontosan jártak el a hagyomány értelmében. Volt zene éjjel és nappal. Délben az utczai zaj és lárma miatt (tudom, hogy azóta Sopron is csendesebb lett) ritkán lehetett a zenét a magosbul lehallani: annál nagyobb hatása volt éjfélok, midőn mély csendesség uralkodott a városban. Már ezt méltán lehetett az öszszes lakosság tiszteletere hozott éjjeli zenének mondani. Eleinte

ijedten ébredtem föl mindig e saját szerű serenádra: midőn azonban Fánni halk léptekkel kijött a mellékszobából s ágyamhoz ülve kezemet az övébe fogta, s fejemet meleg keblére vonván mámorombul fölcsó- kult, s a hold nyájasan sütött be a szobába, s minden olly lágy, olly selyemszerű volt körülöttem: érzékeim már nem a félelem- től, hanem valami nevezhetlen ismeretlen gyönyörtül voltak elfogulva, s úgy tetszett, mintha a hangok egyenesen az égből szál- lottak volna alá. — — Mikor azután hű- vösebb lett a levegő, Fánni reám húzta a takarót, ő maga pedig vékony pongyolában, fedetlen mellel órákig elmerengett a nyi- tott ablaknál. — Szegény Fánni! Ő megunta életét s megakart halni. — — Két hónap múlva meg is halt. — Az orvosok azt mond- ták, meghűtés által okozott idegláz követ- keztében; pedig — szíve tört meg!

A mi e teljesen költői lénynek halált, az a háziúr leányának alattunk életet és

gyönyörűséget hozott, szép és csinos kis teremtés volt ez az órásleány: a városban a „szép órás Netti”-nek látták, ha engemet néha megállított, midőn szobája mellett elmentem, s rózsaujjaival szőke hajamat borzongatá: úgy volt; mintha pávatollal csiklandoznának. Hát mikor, ha szépen kértem, megcsókolt? Már az igaz, hogy Ilyenkor szerencsésen elfelejttem mindig fele lecz kémet.

Hamis kis angyal is volt az a szép Netti. Violakék szemeivel olly ártatlanul tekintett a világba, mintha azokat még soha sem használta volna sötét éjszakának idején lámpásul szerelmes „légyott”-oknál. Pedig minden áldott éji zene alkalmával ott termett ablakánál egy nyúlánk férfialak. Accurate oda talált mindig. Egy lépéssel tovább az óráspapa ablakára bukkant volna; de Netti szemei fényesen világítanak, s legényünk próbált udvarló volt. Azt is tudta hihetőleg’ hogy illy késő időben, andalító zeneszó

mellett fogékonyabb, olvadékonyabb s odaadóbb érzelmeket találni, s azért választá Inkább a titokteljes éjfél, mint a zajos napot. — — Valamint azonban a természetbe a nagy- és kisszerű egymást kölcsönösen fölváltani szokta: úgy a költészethez gyakran igen közel áll a száraz próza. — Egy vén banya elárulta a papának e titkos találkozásokat, s egyszer csak megtörtént, hogy a szerelmes úrfi Nettike aranyfürtös fejcskéje helyett a ‚cher pére‘-nek hálósipkás kobakját szorította selyemmellényes szívéhez. Képzeltetni, hogy a nóta, mellyet a papa húzott ropantul elütött attul, melly a toronybul lezengett ... a vége az lett, hogy a szerelmesek ezentúl nem éjjel, hanem nappal jöttek össze, hol itt, hol amott, s legesleg végre — a mit sem az árulkodó banya, sem a papa nem hitt volna — a templomba mentek s megesküdték. Adja Isten egészségükre: anynyi bizonyos, hogy az éjféli muzsikális légyottoknak ritkán szokott illy mulatságos ‚finalé‘-ja lenni.

V.

Fánni halála után még több szomorúság érte gyermeki szívemet.

Apám ezen időben Horpácsrul Somogyvárra költözött, a gróf egyik alsó uradalmaiba. Nehéz szívvel vált meg a felföldtől: hivatalárul lemondani akart: de anyám s tulajdon jó szíve családjára emlékezteté, s engedett, mert kénytelen volt, a parancsoló kötelességnek.

Milly boldogok voltunk itt, hol az árnyas erdő, a virágos völgy, a gyümölcs- és szőlőtermő halmok régi ismerőseink voltak, s az egész kies vidék selyemszálakkal volt lelkünkhöz kötve! — —

A szokásban olly finom és természetes varázs fekszik, s olly észrevétlenül foglalja el az embernek képzeletét, hogy a legokosabbiknak is vigyázni kell, nehogy általa hamis útra csábítassék. — —

Tizenöt éves voltara. Azon korba léptem, mellyben az érzékek fölédrednek, a vér hevesebben kezd keringeni, az üterek erősebben dobognak, s a képzelőtehetség csudálatosan fölhangolva van. — Apám értem jött Sopronba s hazavitt a szünnapokra. Az utolsók voltak, mellyeket a kedves Horpácson töltöttem. Érzékeny búcsút vettem a váróstul, tanítóim- s ismerőseimtől; zöld koszorút akasztottam Fanni egyszerű sírkeresztjére, s a szép Netti ajkára pár olvasatlan forró csókot nyomtam. A kocsiban nem bírtam többé könnyeimet elnyomni s hangosan sírtam. Apám egykedvűséget szinlelve tekintett körül, erősebb füstfelhőket eregetett ki tajtékpipájából, s várt, míg ki-sírtam magamat.

Szép csendes éjjel volt, midőn Küvesd-rül, hol az öreg számtartót Czeglédyt, kinek különös kedvencze voltam (az asztalnál mindig maga mellé ültetett s tányéromra a legjobb falatokat rakta) meglátogattuk,

az erdőn keresztül haza kocsiztunk. Őszszedtem magamat s nyugodtabb lettem. Anyám a pitvarban állott s zokogva szorított melléhez. Apám boszorkodva kérdezte, mikor lesz már vége a sírásnak?

Milly hamar múltak el az utolsó hetek Horpácson! S épen ezek voltak a legzajosabbak; egyik multság a másikat érte: úgy volt, mintha az elválást szándékosan még keserűbbé akarták volna tenni!

October vége felé eljött Pécsről egy rokonom, kivel másnap oda valók tanulmányaim folytatása végett utazandó. Akkor még négy napra esett a nevezett város Soprontúl. Szülőim jövő lakhelye annak fele útja volt.

Este felé apámmal a kertbe mentem. Szokatlanul lágyan volt hangolva. A kastélyból víg zene harsogott le. A gróf nagyszerű bált adott a szomszéd uraságok tiszteletére. Kétszer háromszor némán sétáltunk föl és alá a lombjaikat már erősen

hullató gesztenyefasorok közt: midőn apám egyszerre megfogja kezemet s így szállott hozzám:

— Fiú! holnap elválunk egymástól; meglehet, hogy kevés, de meglehet, hogy örök időre is: mint az Isten akarja. Mindent megtettem, hogy jó nevelésben részesülj; becsületes jó emberek közt voltál, kik úgy viselték gondodat, mintha tulajdon szülőid lettek volna. A mit tanultál, annak te fogod hasznát venni, a mi jót élveztél, arra hálával emlékezzél mindig vissza. — Rokonod, kinél ezentúl lakni fogsz, áldott jószívű ember; de dolgai miatt ritkán lehet otthon: hűgomaszszony pedig még nagyon is fiatal és csinos menyecske arra, hogy neked okos tanácsot adhatna, vagy hogy te azt elfogadni hajlandó lennél. Így tehát jóformán magadra lélsz hagyva: megtanultad a jót a rossztul megkülönböztetni; vigyázz, hogy meg ne botoljál, vagy ha igen, hogy ép tagokkal kelhess föl ismét.

— Ha nem megy minden kedved szerint, ne morogj mindjárt a sors ellen; ha akadályokkal találkozol, győzd le vagy kerülöd ki azokat, de ne csüggedj el soha. Tanuld meg magyar ember létedre, hogy a ki magát elhagyja, azt az Isten se segíti. Magadban keress vigaszt és megnyugtatót.

— Az emberek különféle dolgokban keresik a boldogságot. Valami görög bölcs, azt tartom Aeschinosznak hitták, azt állította, hogy az ember csak akkor boldog, ha alszik: mert, úgy okoskodott, ekkor nem érez semmi bajt, semmi fájdalmat. Magam is azt mondom, hogy jó volna néha egypár nehéz évet elaludni; csak attul tartok, hogy könnyen úgy járhatnánk, mint ugyanazon bölcs férfiú, kire, midőn egyszer a Maeotis tavánál elaludt, egy arra repülő sas nagy csigát ejtett le a magosbul, melly Aeschinosz uramnak koponyáját bezúzta. — Zeno az emberi boldogságot a testi erőben, a korinthiaiak a játékban

találták: némelyek azt hasukban, mások hírnévben, gazdagságban, szépségben keresik. Aristoteles az erényt tartja minden emberi boldogság alapjának. S ennek legtöbb igaza van; csak az a baj, hogy az emberek olly különféleképen értelmezik az erényt. Mit nem tartanak ma mindent erénynek? Nincs olly undok tett vagy istentelenség, mit a mai felfordult világban erénynek ne keresztelnének. Pedig nincs valódibb erény, mint az, melly azt parancsolja: „szeresd az Istent és felebarátodat, mint önmön magadat.” Ezt kövesd s ebben keresd minden boldogságodat.

Bejártuk majdnem az egész kertet, s apám még mindig nem végezte el, a mit mondani akart. Az elválás közel percze, hely és idő, mellyet emlékeztetéseire választott, bizonyos komoly, ünnepélyes színt kölcsönzött utolsó együttlétünknek, s oka annak, hogy még ma is olly elevenen emlékezem minden szavára, mintha csak ötlet hallanám beszélni. — —

Kevés szünet után, nielly alatt apám, úgy látszott, azon gondolkodott, hogyan mondja meg azt, a mit még mondani akart? így folytatta beszédjét:

— Jól vigyázz arra, a mit most mondok. — Te a gyermekség küszöbét átlépted, tehát nincs mit titkolni előtted, mire a természet amúgyis rávezet. Sokkal jobb, ha apád mutatja meg a veszedelmet, melly szívedre várakozik, mint idegen emberek, a kik e részben soha elég kímélettel és gyöngédséggel nem viseltetnek.

— A természet minden élő lénybe bizonyos ösztönt plántált, mellynek én és te, s minden ember és állat a világon lételet köszöni. Igenis, a szerelem az, melly az egész természetet átöleli s erősebb a halálnál. Szülőt, testvért, rokont és barátot elefelejt a szerelmes ember szerelme fölött. A szerelem minden érző teremtésnek életforrása. Ha többet és szebbet akarsz róla tudni és hallani, olvasd el a költők és regényírók

műveit. — De jól vigyázz: valamint a szerelem a legédesebb méz, ugyanaz a legkeserűbb méreggá is válhat. A legdörébb tetteknek oka, s vége nem ritkán kétségbeesés, halál és gyilkosság szokott lenni. E miatt kerülnek sokan a bolondok házába s metszik le nyakukat. A leghevesebb szenvedély ez, melly az embert vakká és süketté teszi. Kinek, úgy mint neked, gyöngé és ingerlékeny idegei vannak, az jól vigyázzon magára, hogy érzelmeivel hajótörést ne szenvedjen. Mindennap hallani szerencsétlen esetekről, miket a szerelem okozott. Az ő kedvéért országok bomlottak meg, s milliók mészároltattak le; miatta a legjobb barátok meghasonlottak, s a gyermekek tulajdon szülőik ellen lázadtak fel. Hitszegés, árulás, kegyetlenség s minden kitelhető bűn az ő szüleménye — azon szerelemé, melly más részről minden jónak kútfeje, s más nevezet alatt ugyanazon fogalmat képezi az erénnyel. —

— A ki nem képes szeretni, az bizonyosan rász ember; de a ki csak szenvedélyeinek rabja, az örülthöz hasonlít, a ki életét pokollá teszi ha szerencsétlen, s boldogságát csakhamar megrontja ha szerencsés: mert mindennek, mit a szenvedély vagy képzelődés szül, igen rövid élete szokott lenni.

— Van bizonyos neme az embereknek, az úgynevezett stoicusok, kik a szerelmet megvetve, azt ész- és lélekgyöngeségnek nevezik. Sajnáld őket! — Plató a szereimet tiszta égi tűznek mondta, mellynek nem szabad a földi salakkal özszevegyülni. Ostobábbat is mondhatott volna azon contóra, hogy már sok okosat is mondott. A mindennapi tapasztalás eléggé mutatja, milly nevetséges, ha a természet okait és következményeit megtagadni akarjuk! A kéj és a szerelem olly hatalmas ösztönök, mellyek csupán az ember javára és gyönyörűségére vannak olly szorosan özszekapcsolva. Élvezd

vigyázva s őrizkedjél a szerelem kicsapongásaitul: a bujaságtól. Nincs nyomorultabb teremtése az Istennek, mint az ifjú, ki érzéki mámoraiul elragadtatva napjait undok kéjekben tölti. Szintolly kevésbé érdemli meg, hogy él, mint a rühes eb. Egészséget, vagyonát, becsületét kockáztatja, semmire sem alkalmas, legjobb ereje és tehetsége megfojtatik. Tüze elhamvad, a természetben s az erényben gyönyörűséget nem talál; szeme homályos, arcza halvány, feje szédeleg s szíve üres; lelkébe vigasz nem fér, elátkozza lételét, Istentagadó s öngyilkos lesz

— Ez volt, a mit mondani akartam. Isten áldjon meg, s hagyjon jóra való, becsületes embernek lenni.

Apám szavai mélyen hatottak reám, s azon perczben erősen föltettem magamban, hogy bizalmára, melly engemet gyermekéveimből kiemelt, érdemes lenni s tanácsa

szerint eljárni fogok. — Majd elválnék, meddig és mennyire maradtam hű föltett szándékomhoz, s bírtam-e életpályámon azon bizonyos középúton maradni, melly ha boldogságra nem is, legalább nyugodt életre vezet!?

VI.

Másnap útnak indultunk. Anyám Pá-páig kísért el minket. Az éjjelt együtt töltöttük. Reggel keresztet vetett homlokomra, felöltönyömet begombolta, egyik kezembe mákos kipflit, a másikba lekváros kalácsot nyomott, öszszeviszsza csókult s zokogva bocsátott el karjai közül.

Útunk négy napig tartott, s mégis rövidnek tetszett. Eddig csak Sopront és környékét ismertem, azon túl, mint mondani szokás, a világ reám nézve deszkával volt elrekesztve. Azért láttam mindent bá-jolóbb színben, s azért köték le az új tárgyak anynyira figyelmemet, hogy az útnak hosszúságát észre se vettem. —

Rokonom, tulajdonképen nagybátyám, vígkedvű, mulatságos ember volt. Fiatal éveit Bécsben töltötte; meg volt benne a bécsinek kedélyessége s — étvágya. Nem lehetett az

embernek magát megunni társaságában. Tréfái ugyan nem voltak mindig a legfinomabbak, de jóízűen megnevettették az embert; s én már akkor se igen kérdeztem, illik-e vagy szabad-e azon nevetni, a mi nevetni való?!

Tiszta szép időben hajtottunk be Pécsre. A városnak gyönyörű fekvését az arany napvilág még bájolóbbá tette. Szép vidék és szép hölgy közt az a különbség van, hogy az első akkor szebb, ha mosolyog, az utóbbi, ha sír!

Fogadtatásom szíves és barátságos volt. Rokonimban jó és nyájas embereket találtam. Az egész család őt tagbul állott. Néném csakugyan olyan volt, minőnek őt apám mondta: csinos, fiatal menyecske, kit inkább leányai idősbik testvérének mint azok anyjának lehetett tartani. Húgaimat Bertának és Innának hitták; mintegy tíz tizenkét évesek voltak, s anyjuk szépségével bírtak. Bertánál ezt bizonyos búskomoly kifejezés, Linánál pár csinos gödröcske még

inkább emelte. — A ‚nagymama’ éltes kövér aszszony volt; sokat imádkozott, keveset evett s még kevesebbet beszélt.

Volt még a házban bizonyos Bozda nevű rác ember, nagybátyám ügyviselője.

A természet olly confiscált ábrázattal verte meg őtet, hogy az embernek önkénytelenül viszkedett a marka, ha rátekintett. Úgy lát-szik, maga is átalotta, hogy a teremtés mű-helyében olly mostohául bántak képevel, mert szüntelen babrált és szépített, vagyis inkább akart volna szépíteni rajta, ha ez a lehetetlenségek közé nem tartozik. — Nem viseltetem ugyan különös ellenszenvvel iránta; de mindig jóízűebben ettem, ha ott-hon nem volt. Kimondhatatlanul sohase szerettük egymást. Vitázni épen nem lehetett vele, mert, ha nem volt igaza, gorombáskodott, s közönségesen azzal főzött le engemet, hogy ‚tacsó’ vagyok. Viszszatetszett, hogy illy alkalommal néném, férje hon nem létében, pártomat nem fogta, sőt

Bozda urammal ellenem szövetkezett. Pedig különben igen nyájas és szíves volt irántam; mihelyest azonban a rácz komába kötöttem, vége volt a barátságnak. — — Azért szoltam enynyit e hiábavaló emberről, mert még lesz alkalmam róla megemlékezni. A mi baj és boszúság Pécssett kétévi otltélem alatt ért, azt egyedül ő okozta, s ő volt, a ki utóbb nagybátyámra s családjára sok bút és szomorúságot hozott.

Mind e mellett mégis igen otthonosnak éreztem magamat ez atyafikörben. Leginkább a két leánykához vonzódtam, s ezek közt a szelíd széplelkű Bertának adtam az elsőséget. Inna fürgébb és vidorabb volt, s tán épen azért, mert magam is az voltam, szerettem inkább a komolyabb, mint a hozám hasonló természetű egyénekhez csatlakozni. Gyakran találni illy ellentéteket, s a tapasztalás azt mutatja, hogy azok, kik egyenlő véralkattal bírnak, ritkábban törődnek egymáshoz, mint azok, kiknek különböző

természetük van. Ennek lélektani okát a psychologusok már régen kitalálták.

Napjaim, mellyeket Pécssett töltöttem, nem tartoztak a ‚vesztett’ napok közé. Meghozta mindegyik a maga örömét, de a maga baját is. A jó napokat lehetőségig élveztem, a roszakon sebesen átesni iparkodtam. A sors senkit se bírt könnyebben kielégíteni mint engemet. Kívánságaim túlzottak és szerénytelenek sohase voltak. E tekintetben sem Marsiás, sem Tantalus sorsátul nem tartottam. A mint mondtam, derült s az egész világot átölelő kedvem volt, melly ha bajnélküli életet nem biztosított is, legalább a keserű órák elviselését könnyebbé tette. S ez nagy nyereség arra nézve, ki élni szeret!

— — A rhetoricában kitűnő tehetségű társakat találtam. Távúlról sem lehetett velük a soproniakat összehasonlítani. A tanmodorban vagy a jelesebb elmék véletlen találkozásában rejlett-e az ok? nem tudom;

anynyi bizonyos, hogy a pécsi gimnásium akkoriban tanítók- és tanulókra nézve jó és érdemlett hírben állott. Eleinte igenis átláttam, hogy nehéz lesz iskolatársim egy részével versenyeznem: miután nemcsak fiatalabb voltam mint ők, hanem sokkal kevesebb előismeretekkel is bírtam, sem-hogy velök sok tekintetben megmérkőzhettem volna De azért mégsem csüggedtem el. Mihelyest megismertem, milly keveset tudok, máris föltettem magamban: hogy szorgalmas tanulás által azt, mit eddig elmulasztottam, helyrehozni s meszsze előrehaladó táraimat utolérni fogom.

Igaz, hogy azon időig nem igen iparkodtam fejemet komoly tudományokkal megterhelni. A dolognak mindig csak könnyebb végét kerestem, s ha meg nem találtam, abba-hagytam. De nem is volt, a ki e tekintetben szóval vagy példával buzdított volna; természeti hajlamom szerint pedig inkább selyem-, mint disznóbőrbe kötött könyvek

után nyúltam. — Általában, igen szerettem olvasni. Az első könyv, melly kezembe került, a híres Robinson életét, viszontagságait s kalandjait adta elő irgalmatlan rász magyarsággal, s mégis anynyira el voltam bájolva tartalmátul, hogy néhány napig csak egyetlen kívánságom volt, t. i. valamelly puszta szigeten lakni. Csak azután szülőim, s pajtásaim is velem jöttek s a tenger olly meszsze ne lett volna! — Később mindent özszeviszsza olvastam: tündérregéket, az akkoriban javában divatozott „Ritterromán”-okat, verseket, álmoskönyveket, kísértetes történeteket s egyéb komédiákat; s miután ezt minden válogatás nélkül tettem, ízlésemet megrontottam, s a helyett, hogy ismereteimet bővítettem vagy elmémet kimíveltem volna, képzelőtehetségemet haszontalan alakokkal megtömtem s kelletnél korábban siettetém azon veszedelmes hajlam kifejlését, mellynek ellenében apám anynyi óvatosságot ajánlott. Érzékeim kibontakozni

kezdték a pólyákból s vágyaim parázshoz hasonlítani, mely a hamu alatt csillámuk. —

Iskolatársaim közt leginkább M a i e r Károly és Merverth Ignáczzal szerettem lenni. Az első később piarista professornak ment Privigyére, a másik szülőhelyére, Szekszárdra vonult. Ezek adtak józanabb irányt gondolatimnak, s eszemet és képzelőtehetségemet azon mértékben bővítették s gazdagították meg, mellyben ízlésemet a salaktul megtisztították s túláradó elmém kicsapongásait mérsékelték. Mindketten jóval idősebbek voltak nálamnál, s azért bizonyos tekintélyvel is bírtak fölöttem. — A könyveket jobban meg kezdtem válogatni; áttanulták velem a deák remekírókat, együtt olvastuk az újabb literatura jelesebb termékeit. Figyelmeztettek egyes tételek vagy fordulatok szépségére, megmagyarázták a mi kétes és érthetetlen volt előttem; s ha néha olly könyvekhez is nyúltunk,

mellyek célja csupán időtöltés és mulattatás volt, példás türelemmel kimutatták azon helyeket, mellyek kellemes formákban hasznos tanokat foglaltak magukban, s a mellett hogy az észet gyönyörködtették s a szívnek élvezetet szereztek, az ízlést finomították s az elmét minden nevetséges és vétkes szokások ellen megóvták. — Majd versenyre szólítottak fel költői és prósai művek kidolgozásában, s ha e tekintetben eleinte meszsze elmaradtam is tőlük, mégis az, a mit irtani, az érettség bizonyos bélyegét kezdte magán hordani, s ha föltétien dicséretet nem is, legalább némi elismerést igényelt. — Valahányszor tanuláshoz fogtunk, akár a szobában akár a szabad természetben, kikötöttük, hogy ezt soha addig nem folytatjuk, míg elménk kifárad vagy figyelmünk elbágyad: miután ezen bágyadtságot, mint néhányszor tapasztaltuk, mindig álmoság vagy komolyság követte, melly üdítő társalogsra alkalmatlanná tett bennünket. Úgy

van ez mint a gyomorral: ha több étellel tömjük meg azt, mint a menynyit megemészthet, mindig valami nyers és fővetlen marad vissza, a mi a testben rász nedveséget szül, melly annak erejét és bátorságát elveszi. — Túlszerény volnék, ha azt mondanám, hogy tanulmányimban rövid idő múlva szép előmenetelt nem tettem: de az első helyet, mellyre tanítóim, nem tudom minő tekintetből, emeltek, korántsem érdemlettem meg, s fönnevezett társaim jeles tehetségeit az enyémeikkel latba vetvén még most is pirulva emlékezem vissza ez idéetlen kitüntetésre! —

Tizenhat éves koromban jelent meg tőlem egy deák satira versekben. Petrózai Trattner Mátyásnál nyomták Pesten, s úgy hallottam, hogy Horvát István megdicsérte. Egyik iskolatársam ellen volt intézve, a ki nálam és barátimnál hírhordás gyanújában állott, s tanítónkat, ki hízelgő szavainak hitelt adott, ellenünk több ízben fölingerlette.

A satirában Julius Macrinus-nak neveztem. — Az egész mű kevesebb éllel, mint epébe mártott tollal íratott, s inkább ‚pasquillus‘, mint satira volt. — Mottóul Ovenus ismeretes versét választom:

Qui vult laudari a Dominis, charusque vocari:

Discat adulari, nara tales sunt modo chari.

Hogy túlzott kifejezések nem hiányoztak, könnyen elgondolhatni. Bizonyítják ezt az utolsó sorok, mellyek az általam, természetesen költőileg (mert még most is él és friss és egészséges) meghaltnak nyilvánított ‚Blandulus‘-t a síron túl is üldözték, s ha jól emlékezem így szóltak:

Vade modo Stygii loca, dextris pone teruncium,

Immitis manibus dandum, qui nauta, Charoritis.

Vade miser stadium, quod nunquam tendimus omnes!

Metam vade tuam, vulpecula! — fertio phaselus! —

Dire Charon, quid agis? pete, dum vis pellere cymbam,

Assem; — deludet! — Si vero solvere non vult:

Iniicito medio Lethi, vertendo biremim! — —

Megvallom, hogy első föllépésül a költészet mezején szebb és méltóbb tárgyat választ-

hattam volna. A satira sokkal nyíltabb jeleit mutatta boszúállási szándékommak, s részben tanítóm iránti hálátlanságomnak is, a menyinyiben ezt is pelengerre állítottam, semhogy annak írását egy tizenhatéves fiúnál erkölcsi szempontbul igazolni lehetne. Homályt vetett szívemre is, mellyet az, ki engem közelebbrül nem ismert, könnyen félremagyarázhatott. Egyébiránt a mii tetszett: az emberek akkor szinte úgy szerették a scandalumot, mint most, s dicsérték azt, ki a nevetőket a maga részére gyűjtötte. — — Mintegy tíz évvel később egy második satirát, tulajdonképen paródiát írtam Bajza ‚Apotheosis‘-ára, melly a ‚Tudományos gyűjtemény‘ melletti ‚Koszorú‘-ban megjelent, s nekem igen sok bajt és kellemetlenséget okozott. Lehet, hogy erre később még visszatérek. —

A költészeti osztályban iskolatársam volt felejthetetlen barátom, Nagy Ignác is, a ‚Hölgyfutár‘ alapítója. Már akkor is

sokat betegeskedett, a minék oka volt, hogy ritkábban jöttem vele össze. Ha jól emlékezem, nem is végezte el azon időben iskoláit, s kénytelen volt folytonos gyöngékedése miatt hazamenni. — A kedves költő, Garay János, egy iskolával utániam járt. Együtt lakott Merverthtel, a ki már akkor megjövendölte, hogy földije — Garay is Szekszárdon született — egykor kitűnő helyet fog hazai költészetünk egén elfoglalni. Úgy is lett. — Merverth maga is költő volt a szónak legnemesebb értelmében: nevét ma szintolly tisztelettel említené a magyar világ, mint laktársáét, ha az élet rideg prózája, szükség és nélkülözés az isteni szikrát benne idő előtt el nem fojtotta volna. — —

A deák classicusokon kívül alig volt ismeretünk más nemzetek kitűnőbb irodalmi termékeirül, legkevesebb pedig tulajdon remekíróinkrul. Okát nem tanítóinkban, hanem az időnek akkori bágyadt, közönbös

szellemében kellett keresni, melyet még az 1825diki országgyűlés sem tudott bizonyos álcospolitizmus befolyásátul teljesen emancipálni. — A mi csekély előhaladást e részben tettünk, azt magánszorgalmunk s egymást kölcsönösen buzdító igyekezetünknek köszönhattuk.

A ‚Tudományos gyűjtemény’, Dugonics munkáin s Igaz zsebkönyvein kívül más magyar könyvet az egész városban, ideértvén annak két könyvkötő könyvtárait is, nem lehetett találni; s azért senkinek se tűnt fel, hogy — a midőn Ovidius alagyait, Horácz ódáit, s Juvenális satyráit betéve elrecitáltuk — egyik vagy másik költőnkől egy árva distichont se bírtunk könyv nélkül idézni. — Csuda volt-e tehát, hogy gondolataink idegen irányt követtek, s hogy hazai előpéldák hiányában tanulmányul olly műveket választottunk, melyekben a miénktől egészen elütő szellem uralkodott, s melyekbül magyar érzést, ha azt már

anyatejünkkel be nem szoptuk volna, sohase tanultunk!

Csak későbbi években kezdtem olvasni és élvezni Kazinczy, Kölcsey, Berzsenyi, Kisfaludy s egyéb jelesebb Íróink műveit, s a legalkalmasabb idő, az ifjúság arany ideje, melyet irodalmunk stúdiumára fordíthattam volna, kérlelhetlenül elmúlt. Tele tömtem fejemet idegen szellemtermékekkel, élet- és világismeretet csak külföldi könyvekből merítettem; s azért igaza van azoknak (úgy hiszem Erdélyi barátom volt ezek közt az első), kik azt állítják, hogy annak, a mit írok, nincs meg az a valódi nemzeti typusa, mely többi íróink műveit átlengi s olly jótékony hatással van az olvasóra; hogy alakjaim mindenek egyebek csak magyarok nem; s hogy életrajzaim inkább Spanyolországba vagy Chinába illenek, mint kedves magyar hazánkba. Igen tartok attul, hogy késő lesz azt, a mit elmulasztottam, helyrehozni, s eddigi írmodoromtul olly

könnyen elszokni, mint egy rongyos haloküntöstül. — — Menynyire szerencsésebbek voltak nálainál e tekintetben fiatalabb író-társaim! Ők megtört jeget s hatalmasan ébredő közszellemet találtak, melly nevelte, buzdította, hordta és emelte őket: midőn mi az átmeneti stádium kétajtóközti helyzetében a sötétben tapogattunk, s idegen nyelvekkel idegen szokást, idegen gondolkodási módot tevén sajátunkká, azt az életbül a papirosra is átvittük! -

VII.

Anynyi bizonyos, hogy Pécsett sok jót és hasznost tanultam. Eszem megnyílt; de megnyílt — szívem is, mit egy tizenhat éves fiúnál nem lehet csudálni, sőt épen az ellenkezőt kellene hihetetlennek tartani.

Először s mindenek előtt nénémben lettem szerelmes, azután másokba: valóságos Sardanapal voltam on miniature. Többnyire olly hölgyekhez vonzódtam, a kik nálamnál idősebbek voltak. Ennek is meg volt a maga oka. Volt t. i. még Sopronban egy kedves pajtásom, szinte tizenhárom éves mint én, s szinte granunatista mint én. Tominak látták. Történt pedig, hogy Tóni fülíg szerelmes lett a szomszéd péknek tízéves leánykájába s vele a leggyöngédebb levelezésben állott. Én, mint legmeghittebb barátja, minden levelet elolvastam, s irigyletem sorsát, hogy illy angyalt, a minő a

kis Sárika volt, kedvesének nevezhetett. — Egyszer csak úgy akarta a szerencsétlen fátum, hogy a professor úr Tónit az iskolában rajta kapta a levélíráson, s a szerelmes gondolatokat ifjú barátom fejéből kivirgáztatta. Magam is alig kerültem ki az executiót: mert a vallatásnál kisült, hogy tudtam a dologrul s azt föl nem jelentettem. De ez még semmi se volt, a dolognak szomorú oldala csak ezután következett. Midőn Sárika megtudta, mikép bűnhődött kedvese a szerelmes hév miatt, mit iránta érzett? a helyett hogy őt sajnálta volna, kiadott rajta: mert — mint mondá — szégyennek tartja szerelmi viszonyban lenni egy gyermekkel, ki még a — virgás alatt áll!! — — Barátom eleinte majdnem kétségbe esett, mert e szerelemmel sok friszemlye s aprószőlős kalács is veszendőbe ment, utóbb magához tért s boszút forralt. Ezt azonban nem sokára a természet vállalta magára. A hűtlen donnácska himlőbetegségbe

esett, s olly rút lett, hogy senki se bírt ránézni undorodás nélkül. Én pedig azt az üdvös tanulságot merítettem e rövid de szomorú esetből, miszerint mindig jobb érettebb eszű hölgynek udvarolni, ki az áldozatot illően méltányolni tudja, s nem olly könnyen kapja meg a — himlőt!

Klára néném mesterileg zongorázott. Órákig elhallgattam remek játékát, s ha énekelt, olly ájtatosan figyeltem, mint ha az angyalokat hallottam volna énekelni a menyországban. Még akkor magamnak is meglehető s hangom volt; olly vékonyan szólt, hogy, ha néha együtt énekeltünk, az emberek az útczán azt gondolták, hogy két hölgy énekel. A természet el-lentéteket nem túrvén, aszszonyias szavamat nem sokára megváltoztatta, s lett belőle a legkeféletlenebb bariton, melly egy embernek gégájébül valaha kikerült. A világ nem sokat vesztett, de annál többet vesztettem én e duett-ek rögtöni megszakadása

miatt. Az énekbe tűzött szépséges szavak, mellyeket ajkimon minden tartózkodás nélkül kibocsátottam, s mellyekre néném szintolly szépséges szavakkal válaszolt, félénk természetemet a szép aszszony irányában lassankint fölbátoríták s kijelölték az utat, mellyen ennek szívébe lehetett jutni. — — Hogyne hevült volna föl illyenkor fiatal szívem, s hogy bírtam volna kitörő érzelmeimet visszafojtani, midőn azok nyilvánítására olly kedvező alkalom kínálkozott?

Mindennap merészebb lettem; s midőn tegnap még kimondhatatlanul boldognak éreztem magamat, ha néném lábánál ülhettem s szép fehér kezét ajkimhoz szoríthattam: ma már ezen boldogsággal be nem értem s nagyobb élvezet után vágytam. — Illyen az ember, az volt s az is lesz mindig! Kívánságai nyugpontot, vágyai czélt nem találnak. Hát a hol ezek még ébredőben vannak, mint voltak nálam, s mint a madarak, mellyek szárnyra kelnek, kirepülnek

a nagy világba, s kábultan engedvén át magukat a pillanat gyönyörének mindig több és újabb élvezetet várnak a jövőtül?!

Utóbb meghozta az élet a csalódást is. Keserűbbnek tetszett, mert az első csalódás volt. — Elmondom úgy a mint történt!

Együtt ültünk egyszer a zongoránál s kettősdalt tanultunk be Rossini egyik operájából, azt tartom, a ‚sevillai borbély’ volt. Szörnyen bele hevültünk az éneklésbe, s azt sem vettük észre, hogy esteledni kezdett. A kótákban már egyetlen fekete pontocskát se láttunk, s lassankint a többi tárgyak is elmosódtak a mindig sötétebb levő szobában. Abba kellett hagyni az éneklést. Néném még ülve maradt s Moschelesnek egyik kedves darabját kezdé betéve eljátszani: midőn elvégezte fölkeltek szekérül. Isten tudja, hogyan történt? de egyszerre csak átfontam karomat karcsú derekán s a szép aszszonyt térdemre vontam: fejem szédelegni kezdett, testem úgy remegett mint a nyárfalevél

E pillanatban Bozda uram nyitott be égő gyertyával a szobába. Néném fölugrott, s engemet hirtelen ellökvén magátul hangos kaczajjal mondá:

— Ich weisz nicht, was der Dalk hat, dass er heute so zärtlich ist!

Oda volt egyszerre minden poezis. Nem tudom hamarjában, úgy éreztem-e magamat akkor, mintha hideg, vagy mintha meleg vízzel öntöttek volna le? Anynyi bizonyos, hogy nénémnek szavai engem érzékenyen megsértettek, s a rácz komának gúnymosolya mind a tíz újjamat görcsösen meg-rángatá. — Később ugyan néném a fatális jelenetet különféle apró kedvezések által el akarta felejtetni; hiában: a ‚Dalk‘ legalább félévig zúgott fülemben!

Bozda ezután jobban szemmel tartott s ritkán hagyott egyedül nénémmel. Megkérdezhettem volna, mi köze hozzám vagy nénémhez? de mióta ez utóbbi engemet olly

rútul megtagadott, előbbi jogaimat nem igen siettem reclamálni.

E szerint szerencsésen átestem az első szerelmen s első szerelmi csalódáson!!

Nem sokára azután átestem a második szerelmen s a második szerelmi csalódáson is.

Elfelejtettem mondani, hogy Pécssett rajz- és zenetanulmányaimat folytattam, azon különbséggel, hogy a gitár helyett flótázni tanultam. Nénémnek e hangszer különösen tetszett: nekem meg nem kellett több, hogy azt megtanuljam. Mesteremet Sturmnek hítták: nem volt ugyan olly szép ember, mint hajdani gitármesterem Sopronban, kinél legalább harmincz évvel idősebb lehetett, de kitűnő tanítási modorral bírt, s ha nem vallott velem anynyi becsületet, mint előbbi tanítványa, a zenevilágban olly nagy hírre kapott Amtmannal, azt nem neki, hanem zenetalentumom hiányának kell tulajdonítani. — Időtöltésül azonban e furulyázás is

megjárta, s eljátszottam néha nehezebb darabokat is, ha azok betanulására elég türelemmel bírtam. — —

Az imént említett jelenet után igen levert kedvű valék. A flótát a zugba dobtam s mesteremnek egy egész héti nógatása után vettem csak ismét kezembe. Olly irgalmatlanul fújtam bele, mintha tudómet akartam volna desperációból kilehelleni; míg végre lecsendesedtem s okos szónak engedve anynyira menynyire öszszeszedtem magamat. — Két három hétig csak ment a hogy ment: egyszer azonban az átellenes háznak ablakában a virágedények közt egy angyalfejecskét pillantottam meg, melly szívemben újabb revolútiót támasztott. Sohase láttam azelőtt, úgy volt mintha az ég csak egyszerre a földre ejtette volna! Többnyire addig volt az ablaknál, míg a flótaleczke tartott: illyenkor aztán átkandikált mindig a virágok közül, ő maga a legékesebb virág, s figyelő arczán a tetszés jelei mutatkoztak.

Pedig játékomban nem sok gyönyörúsége lehetett. Szemeim többet csüngtek rajta mint a kótákon; minduntalan kiestem a tactusbul s olly charivárit fújtam néha öszsze, hogy a háztetőkről valamenynyi öreg és apró kandúr megszökött. Sturm bácsi illyenkor magán kívül volt, s meglátszott rajta, hogy inkább szerette volna hegedűvonóját újjaimon tánczoltatni, mint rekedésig kiáltozni: ‚cis, a, fis, be; zum Teufel hinein, so geben Sie doch Acht!‘ — — Könnyen beszélhetett Sturm uram; ő hatvan én tizenhat éves voltam!

Hiában is ette magát. Míg a szeráf-fejceskének csak egy fürtje is kilátszott a virágok közül, addig se nekem se mestermeknek békessége nem volt. Végre a német sógor csakugyan kitalálta bajomat. A kótákból való szüntelen föl- tulajdonképen áttekintés kíváncsivá tette az öreg urat; egyszer csak fölkel a székről, oda tipeg az ablakhoz, s meglátja azon tárgyat,

melly tanítványának fejét tökéletesen megzavarta.

— Alsó darum? mond száj meresztve, s a burnótsipet hüvelyk- és mutatóujja közt maradt.

— Freilich darum! válaszoltam én, s odaadtam neki a legelső német költeményt, mellyet azon nap reggel, tanulás helyett, a virágangyal tiszteletére gyártottam, s mellyben a gyönyörű arcznak minden vonását olly tökéletesen leírtam, hogy — ha az angyal eltéved — akár nyomozólevelet sem kellett volna utánna küldeni. —

Mesterem fogta a verset, s azt egyenesen — nénémhez vitte. — Nem igen bán- tam; legalább kis revange volt azon szív- telen bánásmódért, mellyet ez utóbbitul rövid idő előtt tapasztalnom kellett.

Azonban ki hitte volna? néném a ver- seket megdicsérte, Bozda uram pedig rend- kívül szépeknek találta azokat, majdnem olly szépeknek mint az angyalt, kinek

dicsőítésére írtak, s ollyasmit beszélt, mintha azokat ennek kezébe tudná játszani, föltéve, hogy ellenemre nincsen. — Mi volt természetesebb, mint hogy Bozdát teljesen felhatalmaztam ez ügyben akként eljárni, a mint jónak találja. Kezdtém kedvelni a rácz atyafit; pedig, ha szerelmes nem vagyok, nehezen kerülte volna ki figyelmemet e perczben bizonyos gúnymosoly, melly amúgyis rút arczának valami mephistoféle kifejezést kölcsönzött. — —

Másnap a koma bejött szobámba; elmondta, hogy Lencsi kisaszszony — így szólították földi nevén az angyali lényt — a verseket elolvasta, s annak jeléül, milly nagyon tetszenek neki, azokat mindjárt meg is tartotta. — Azon naptul fogva a versek, úgy szólván, tenyeremen nőttek, fantáziám soha termékenyebb nem volt, mint midőn azt a virágangyal dicsőítésére tüzeltem föl, soha több szépet és több bolondot özsze nem írtam.

Ha a tisztelt olvasó németül tud, ítéletet hozhat akkori lelki állapotomról a következő mutatványból:

Sah in Deinen wunderlieben Augen
 Meiner Liebe flammend Conterfey:
 Eitler Thor ich, der ich wännen konnte,
 Dass es Deine Gegenliebe sei!

Muss sie tief verbergen (pedig dehogy kellett!) diese Liebe,
 Und der Welt verhehlen Lust und Qual;
 Meine Liebe findet kein Vertrauen,
 Meine Klage keinen Wiederhall!

Egy másik vers még szebb volt; tessék a türelmes olvasónak még ezt is lenyomni: miért tud németül?!

Sehe Dich, und darf nicht sagen,
 Was icli fühle, schauend Dich:
 Gleich des Aetna's Glutli verzehren
 InnTe Licbesgluthen mich.

Täglich schauet Dich mein Auge,
 Füllest täglich mir das Herz;
 Doch in jedem Wiedersehen
 Liegt der Trennung bitt'rer »Schmerz.

Örökké kár, hogy a többi versek elvesztek; huszonöt évvel később a német fővárosban azoknak felséges hasznát vehettem volna, midőn költői fantáziám már kiapadt, de még elég hölgyet találtam, a ki nagyon szerette, ha a világ valamelyik zúgából egy 'Troubadour'-ja akadt. — —

Mivel pedig az ember ritkán ismeri ki magát szerencsében, s Bozda is szüntelen fülelet piszkálta: nem fértem meg többé bőrömben, s olly szerelmes levelet csaptam a nyolczadrétű aranyos szélű papirosra, hogy szinte elhültem bele, midőn átolvasztam, s meggondoltam, hogy azt Lencsi kisaszszony is el fogja olvasni. — Bozda barátom lepecsételte szagos spanyolviaszszal a levélkét s a maga útján rendeltetése helyére szolgáltatatta. Azon nap délután az angyalfő megjelent a virágok közt, szemei hoszszasan nyugvának valami tárgyon, melyet a virágedények miatt nem lehetett látni, s midőn föltekintett, arcza örömtül sugárzott.

— Bozda azt mondta, hogy a kedves teremtés levelemet olvassa. S úgy is volt. Pár percz múlva eperajkihoz rózsaszínű papírszeletet vitt, mellyben szerelmes levelemre ismertem, s azt ismételve megcsókulván, kimondhatatlan nyájas pillantatot röpített át hozzám. — Ha Bozda hátba nem üt, megfúlok örömben!

Hát még a válasz, mellyet másnap, midőn az iskolába mentem, szobaleánya által kezembe juttatott? Mint ha mézbe mártotta volna minden szavát az angyali leány, olly édes volt!

Misem hiányzott többé tökéletes boldogságomhoz, mint hogy élő szóval is elmondhassam szívem királynéjának, milly rémítően szeretem őt, s mint ölöm meg magamat kegyetlenül, ha napjában legalább tízszer nem láthatjuk egymást. — Bozda, meg a véletlen ezen is segített. —

Valami jótékony czélú hangversenyt rendeztek, mellyben nekem és nénémek

is részt kellett volna venni egy zongorára s flótára írt könnyű, de igen kellemes „duó”-ban. Néhány nappal a hangverseny előtt néném megbetegszik, s a rendezőnek nem maradt egyéb hátra, mint vagy kihagyni a darabot a programbul, vagy más valakit fölkérni a klavírrész betanulására. A baj csak az volt, hogy nem igen lehetett találni oly ügyes zongorajátszót az egész városban, a ki két nap alatt valami concert darabot, ha még oly könnyű volt is, tökéletesen betanulhatott volna. — A rendező töprenkedett, Bozda barátom Lencsi kisaszszonyt említé, a ki véleménye szerint egyedül képes a kérdéses darabot illy rövid idő alatt betanulni s becsületesen eljátszani. A rendező savanyu képet vágott (akkor még nem tudtam miért?), azután azt mondta: „was ist zu machen?” s átment a kisaszszonyhoz. Meg nem foghattam, miért húzta magát anynyira a helyett, hogy lábait hóna alá vette s eszeveszetten rohant volna át kedvesemhez.

Félóra múlva visszajött. Lencsi kisaszszony a fölhívásnak engedett, s a próbát másnap reggelre tűzte ki. Hetedik égben úsztam. A próbaidőig nem tettem mást, csak furulyáztam, s Bozda bácsit ölelgettem. —

Másnap reggel bele bújtam legszebb ruhámba, a furulyát hónom alá vettem, keresztet hánytam magamra, s átchachiroztam a rendezővel lelkem ideáljához, vágyaim gyűlpontjához. Bozda barátom szerencsés sikért kívánt, s olly fura képet vágott, hogy nem lehetett tudni, nevetni szeretne-e, vagy meg akar pukkadni irigységből? —

Fölmentünk a lépcsőkön; szívem olly hallhatóan vert, hogy kénytelen valék az előszobában kipihenni. Benyitunk egy szobába; üres volt . . . benyitunk a másikba — ott ül a zongoránál egy aszszonyi alak; fölkel, elünkbe jön odanyújtja kezét ...

Igenis, ő volt, az aranyfürtös angyalfő — imádott kedvesem — púpos háttal, s

olly alacson termetű, mintha csak tízéves leányka lett volna.

Ha valaki e pillanatban azt kérdezte volna tőlem: hogy' hínak? azt mondom: Zsuzsi!!

Lencsi kisaszszony rémséges zavarodásomat elfogultságnak tartotta s nyájas előzékenysége által bátorítani akart . . . levegő után kapkodtam mint a szárazra vetett csuka ... a rendező fölállította a kótatámlát... s én gépszerűleg tántorogtam a zongora felé . . .

E pillanatban soha senkiről nagyobb joggal el nem lehetett mondani, mint rólam: szerencsétlen flótás!

Hozzá fogtunk a próbához. Hogy mit fújtam? azt nem tudom, de hogy legjobban szerettem volna hátrólót fűjni, anynyi bizonyos. — Eleinte az egész szoba, azután a kótatámasz, később a rendező s végre én magam forogtam körben. Nem láttam,

nem hallottam semmit, s megesett, hogy kínomban néha a fűvályukba haraptam. — —

Világos lett előttem, hogy jégre vezetek, a mi annál inkább boszantott, minél otrombább volt a csel, melly által tőrbe kerültem.

— Azért se nevéssenek rajtad! gondoltam magamban, s pár percz múlva olly nyugodtnak látszottam, hogy a legügyesebb arczbuvár se tudta volna belső fölindulásomat képemből kiolvasni. Sőt anynyira ment e tettetés — bízvást desperációnak nevezhetném — hogy a viszontagságos ,duo'-nak végével Lencsi kisaszszonynak igen sok szépet mondtam ,remek' játéka fölött, a minthogy művészileg is játszott, s e sok szép közé néhány szerelmi phrásist is szövöttem. — A kisaszszony képe egészen kigyúlt örömében: észrevettem, hogy a rendező jelenléte őt rettenetesen genírozta; én meg megfojtottam volna a németet, ha ki-megy a szobából.

Végre elváltunk. Lencsi gyöngéden megszorítván kezemet azon reményt fejezte ki, hogy ezután nemcsak az ablakon át, hanem közelébb is fogjuk egymást láthatni, s olly szépen megkezdett viszonyunkat folytathatni. Magam se tudom, mit válaszoltam? csak arra emlékezem, hogy alig tettem be magam után az ajtót, olly sietve szöktem le a lépcsőkön, mintha a gonosz lélek, vagy a kólika kergetett volna.

Bozda kíváncsian toltá be borzas fejét az ajtón és kérdezte, hogy' tetszik Lencsi kisaszszony?

— Igen jól; válaszolók remek tette-téssel. O kedves, szeretetreméltó teremtés. Esze és szive a deli termet hiányát tökéletesen kipótolja, s minden okos férfit érdekelni fog. Vannak még tiszerte rútabb emberek, kiknek a jóságos természet illy kárpótlást nem nyújtott.

Értette a ezélézást s elkotródott.

Azután bementem nénémhez, ki csakugyan az ágyban feküdt. Szép feje hófehér karján nyugodt s mellét a kigombolt palyolating csak félig takarta el. De a millv igéző volt ő, olly cátóhidegségű voltam én.

— Szép tőled, hogy beteg nénédet az új ‚Eroberung‘ fölött el nem felejtetted: mond könnyű mosolylyal s picziny aristocraticus kezét csókulásra nyújtotta.

— Hja — válaszoltam vidámul — a mi egynek baj, az másnak szerencse. Ha nénike meg nem betegszik, ki tudja meddig kellett volna még az élvezetet nélkülözni, mellyet Lencsi társasága nyújtott?

— Gratulálok! gúnyolódott néném s alig titkolhatta neheztelését könnyelműségem fölött. Beszért még valamit ‚különös gustus‘-ul, könnyen kielégíthető igényekről, gyermekes éretlenségről s a többi; de ezzel mitsem törődtem, s annál szerelmesebbnek tettem magamat, minél nevetségesebbé iparkodtak szerelmemet tenni. S csakugyan

elértem, hogy nem ők tréfáltak meg engemet, hanem hogy én tréfáltam meg őket!

Lencsi valóban okos és szellemdús hölgy volt. A hangverseny után, mellyben hírt és dicsőséget (!) arattunk, szoros barátságot kötöttünk egymással. Sokszor voltam nála s jól mulattam mindig. Púpja csak eleinte tetszett nagynak, utóbb kisebb lett, s végre azt észre sem vettem. Meglehet, hogy a ‚par depict’-hajlambul még valami ‚par esprit’-féle viszony fejlődött volna ki, ha a véletlen, melly valamint a franczia drámákban, úgy néha nálam is a főszerepet viszi, e dicsőségnek véget nem vet, s azt más dőreséggel föl nem cseréli.

VIII.

Húsvétkor kirándultam Maier Károly barátommal ennek szülővárosába, a Pécsiül négy órányi távolságban fekvő Szigetvárra, a magyar dicsőség egyik fényemlékű helyére.

Másnap meghívtunk a közel Turbókba, az ottani földesúr által adott tánczvigalomra. Számos vendég volt együtt s köztük sok szépséges hölgyecske is. Egészen elememben voltam. Leginkább megtetszett egy szigetvári polgárleány, kit a szabadelvű Ország úr, így hitták a földesurat, hasonlóképen meghívott, a nélkül, hogy vendégei, kivált az urak, e miatt orrukat fintorították volna. Mari kisaszszony mintegy tizennyolcz éves lehetett, virágzó volt mint az egészség, s fürge mint az őzike; csupa kellem és nyájasság. Nem szükség mondanom, hogy azonnal szerelmes lettem bele s pedig

halálíg. Zene és táncz megtették a többit. Éjfél után megmondtam neki, hogy szeretem, mire ő is azt mondta, hogy szeret. Kiléptünk a pitvarba; holdvilágos éj volt, megesókultuk egymást s örök hűséget esküdtünk egymásnak. ‚Die Todten und die Verliebten reiten schnell;’ mondja valahol Goethe.

Három napig maradtunk Szigetvárott; olly hamar múltak el, mintha csak ugyanannyi perczek lettek volna. Az időnek legnagyobb részét Marinál töltöttem. Énekelünk, olvastunk, szerelmünkről fecsegtünk; kimentünk a kertbe, neveinket egy vén szilvafába metszettük, s örökhűségi eskünket ismételtük. Az elválás olly szomorú volt, mintha sejtettük volna, hogy e pár boldog napot nem fogja több hasonló követni.

Képzелhetni, milly jól ment az első napokban a tanulás. Nem gondoltam másra, mint szigetvári kedvesemre. Odaültem az

asztalhoz s tele firkáltam egy egész ívet csupa szerelmi ömlengésekkel. Harmadnapra megérkezett a válasz, s írtam rá két ívet: hat hét múlva szerelmes leveleimből háromkötetnyi regényt lehetett volna kiállítani. — —

Egy nap, úgy Pünkösöd körül lehetett, a turbéki füldesúr bejött Pécsre, s fölkeresvén engemet lakásomon, magához hívott ebédre a vendéglőbe. Midőn a szobába léptem, ott ült a pamlagon Mari és anyja. Nem titkolhattuk el érzéseinket s egymás nyakába borultunk. A mama örömeben sírt, Ország úr pedig „éljen“-t kiáltott. Egy pécsi úrhölgy, ki Marit a turbéki bálon megismerte s a fürge vidám leányon kedvét találta, meghívta őt társalgónénak, s Mari annál nagyobb örömmel engedett e felszólításnak, mert tudta, hogy én is a városban lakom s egymást naponkint láthatni fogjuk. Volt öröm és jó kedv az ebéd fölött. Egymás mellett ültünk, egy pohárból ittunk

egymás egészségére, s rózsaszínű reményekkel s lúdmájás pástétommal etették egymást.

Ki hitte volna, milly szomorú vége lesz a víg kezdetnek!? Hej, be gyarló és könyelmű teremtés az az aszszonyi állat! Ma elfordul attul, a min tegnap lelke egész teljével csüngött; ma tudja Isten hány ezer szerelmes nevet ad kedvesének, holnap még annak keresztnevére sem emlékeznek!

A minő ártatlan, szeretetreméltó leány volt Mari otthon, olly hiú és kaczer lett a városban. Naprul napra hidegebb lett irántam. Ha panaszkodni akartam, puha kezét szájamra tette s kért, hogy ne untassam őtet; s ha az utcán találkoztunk, meszszi-rül kikerült, hogy — a mint mondá — az emberek ne lássák őt deákkal menni. — Még mindig nem tudtam magammal elhittetni, hogy Mari képes legyen engemet megcsalni, s adott szavát hűtlenül megszegni.

Pedig úgy volt! — Mari szép és csinos leány volt, mint a somogyi leányok

közönségesen, s főkép Szigetvár és Csokonya körül, lenni szoktak. Úrnéja, egy gazdag özvegy, sok vendéget látott magánál, s nem volt csuda, hogy az uracsok nagyobb része inkább a szép társalgóné, mint a whistasztal körül szeretett forgolódni. Az imádók száma napról napra növekedett; nem hiányoztak mézes szavak, ígérek, eskük a gyöngé ifjúságban beoltott elveket nem lehetett ugyan egyszerre lerontani, elvégre azonban diadalmaskodott rajtuk az udvarlók ledér serege.— Mari gróf P-nek kedvese lett. —

Utolsó levele, mellynek még ma is birtokában vagyok, így szól:

„Édes úrfi!

Nem fog ön neheztelni, ha őszintén megvallom, miképen úgynevezett szerelmi viszonyunkat sokkal nevetségesebbnek találom, semhogy azt tovább folytatni kedvem volna. Hibáztam, hogy a játékot enynyire űztem, de örültnek kellene lennem, ha azzal föl

nem hagynék, midőn a legfényesebb kilátások nyílnak meg előttem. Őszinte vagyok, s azért nem szeretném önt azon csalódásban hagyni, mintha e bohóság több lett volna mint csupán csak — bohóság. Fogadja inkább e helyett jóakaró tanácsomat s verje ki fejéből mindazon ostobaságokat, mikkel azt a szerelmes regények s egyéb haszontalanságok tele tömték. Kövesse e részben példámat s józanodjék ki olly hamar mint én. Tanuljon szorgalmatosan, mint jó deákhoz illik, s szerezzon sok örömet kedves szülőinek. Szóval, cselekedjék úgy, a mint jónak találja, csak hozzám ne fáradjon ön többé, miután jelen viszonyaim meg nem engedik, hogy önt elfogadjam. Egyébiránt maradtam önnek őszinte barátnéja — Marid Minek említsem a kínos lelkiállapotot, mellyet e levél olvasása után éreztem, miután azt úgysem tudnám leírni. Anynyi bizonyos, hogy szívemet eddig keserűbb baj nem érte. Hozzájárult még az a kellemetlen

körülmény is, hogy nem volt, kinek e bal-
esetet elpanaszolhattam volna, mert félttem,
hogy kinevetnek. Azt gondoltam, hogy a
világon csak én vagyok az egyetlen férfi,
kit egy aszszony megcsalt. Látni, hogy
még igen fiatal voltam s a regényekből sok
mámoros ideát, de kevés élettapasztalást
tanultam.

Pedig milly jó lett volna, szívemet
őszinte baráti kebelbe kiönteni s vigaszt és
tanácsot nyerni! — Az ifjúnak szívét nem
lehet ugyan a szerelemtől megóvni, de ha
jókor figyelmeztetik az evvel öszszekapcsolt
veszélyek- s ezek szomorú következményire,
legalább azt lehet kikerülni, hogy általa nyo-
morult ne legyen.

E tekintetben nem volt, vagy inkább
nem akartam, hogy legyen, barátom, ki-
nek tanácsára hallgathattam volna. Szen-
vedélyem rögtön kigyúlt, vakon engedtem
át magamat a pillanat élvének, a nélkül,
hogy a többivel gondoltam volna. Ez az

az út, mellyen az emberek ezerekenként szöknek a veszedelembé, s abban elvesznek, ha a baráti kéz még jókor nem segít rajtuk. —

Milly kegyetlenek az emberek egymás iránt. írnak vastag és vékony könyveket, s elhintik azokban az érzékenység mérget. A tapasztalatlan ifjú mohón nyúl az olvasmány után s a mérget magába szívja; teremt magának egy ideálvilágot, elfelejti a valóságos életet, s hiábavaló ábrányoknak engedi át magát. Szerelemben s szerelemnek él. Megállítja az első hölgyet, a ki útjába akad, s a ki szinte olly tapasztalatlan mint ő maga, s elkezdi vele a románt játszani. Fő és szív telvék hiú képzelődésekkel, s lelke felével keresztül kasul tántorog virágos réteken s sivatag pusztákon végre fölébred: a nyugalom oda van; az első benyomás egész életére megmarad; a legszebb évek elmúlnak, s misem pótolja, misem híjja azokat többé vissza. Tehetetlen lesz minden

komolyabb foglalatosságra, kerüli az emberek társaságát, s a kiket előbb angyaloknak tartott, most azokat kivétel nélkül ördögöknek tekinti. — —

Menynyiben lehet mindezt magamra is alkalmazni? később fog elválni.

IX.

Az említett utolsó kaland sokkal mélyebb benyomást tett reám, mint gyöngé ifjúságomat tekintve várni lehetett volna. Sok és különféle érzelmeken kellett átesnem, míg előbbi nyugalمامat visszanyertem. Majd tulajdon kezemmel akartam a csapodárt megölni; majd a legédesebb jeleket idézte elő eleven képzeletem s csak egyetlen órát szerettem volna a kedvessel tölteni, hogy megmondhassam neki, milly kegyetlen játékot űzött szívemmel; majd ismét elátkoztam a napot, midőn őt először láttam. Nem emlékezem kínosabb éjjelre, mint e catastropha utáni volt. — Hátha ő nem is írta a levelet? vagy csak tréfálni s téged próbára akart tenni? vigasztaltam magamat.

Elfutottam lakására. — Azt mondták, Mari kisaszszony nincs otthon; másnap azt

mondták, hogy elutazott; harmadnap az ajtót orrom előtt becsapták. Nem kételkedhettem többé . . . rútol meg voltam csalatva. —

Csak az, ki az emberi szívet ismeri, fogja tudni, milly veszedelmes volt reám nézve Ily gyöngé korban e csalódás? Milly kellemetlen benyomást kellett bennem Ily nyomorult körülményektől kísért valóságnak okozni azon stádiumban, hol szívemet különféle vágyak ostromolták, mellyektül az egyik perczben utálattal fordultam el, midőn a jövőben azokat ismét hévvel átka-roltam. — —

Szerencsémre a szünnapok bekövetkeztek, s új élvek s új szórakozások vártak reám. — Közelgett a nap, mellyben ellia-lygandom barátimat, iskolatársi mát, a nyájas várost, hol először ismertem meg a szerel-
met, először kóstoltam annak édességét s éreztem mérges fulánkját. — Az elválás sokkal nehezebben esett, mint gondoltam. A szelídlelkű Berta sírva csüngött nyakamon;

alig bírtam őt azzal megnyugtatni, hogy Somogyvár nem a világ szélén fekszik.

— Oh, én tudom, hogy nem látlak többé! mondta fájdalmas hangon; s csakugyan igaza volt: egy év múlva meghalt.

Néném is érzékenyebbnek látszott, mint az utolsó hónapokban volt, s utolsó csókja olly forrón égett ajkamon, mintha a szép nő a viszontagságos estét, hol olly igazságtalanul bánt velem, elfelejteni akarta volna.

— Azóta hány illy édes — júdáscsókot nyomtak ajkimra!? — —

Apám, ki a somogyvári káplánnal jött értem, szokatlanul komoly volt, mi az életvidám férfiún még inkább föltűnt. Új állomásán nem érezte magát otthonosnak, nem tudott az idegen emberekhez szokni, s még sok egyéb bántotta becsületes szívét, a mit itten említeni nem lehet. — Midőn iskolabizonyítványaimat elolvasta, azt mondta, hogy meg van velem elégedve, s kezét fejemre téve ünnepélyes hangon szólt:

— Tanulj sok jót és hasznost, hogy anyádnak és nővérednek támasza lehess.

Akkor még kevesebb jelentőséggel bírtak reám nézve e szavak, mint egy évvel később, midőn az élet viszonyai azok practicus értelmét, igenis korán kimutatták.

— Isten veled, kedves város! sóhajtek, midőn végig hajtottunk az utczákon, s a széles országútra kiérvén, könnyű szemmel tekintettem még egyszer vissza a szombati csendben nyugvó háztengerre. — —

Három óra múlva Szigetvárott voltunk. Szívem fájdalmasan húzódott özsze, midőn Marinak egykori lakása előtt elkocsiztunk. Kezemet önkénytelenül arczomra tapasztám . . . nem hittem, hogy őt még mindig szeretem! — —

Mialatt lovaink kipihentek, megtekintettük Szigetvár nevezetességeit. Még most is elevenen emlékezem azon jelenetre, midőn apám a főtemplomban a hős Zrínyit fölkaroló törökre fokosát emelvén, szikrázó

szemmel pattogott: ‚ne bántsđ a magyart!’ — A káplán alig bírta őt lecsillapítani: sírva ment ki a templombul. — A jövő álmomásig nem beszélt másrul, mint azon különféle cselekről és ármányokrul, miket irigység és gyávaság már akkor is a magyarok ellen forraltak, s mellyeknek a dicső hős is áldozatul esett. — —

Igen kényes thema volt: nem merném akkori conversatióinkat históriai hűséggel leírni. — —

Másnap dél felé az eddigi komoly és erdős vidék egyszerre megváltozott, s nyájas és vidor tekintetet kezdett öltetni. Virágos rétvölgy, hosszú csatornáktul áthatítva, gördült fel előttünk. A gyümölcsfák ágai megkonyultak szokatlan terhük alatt s a learatott szántóföldeken nehéz kepék heverték. Itt ott siirü bokrok közül egyegy falucska mosolygott ki verestetejű templomával, s a csergő patak mellett magos jegenyefák árnyában festőileg elszórt malmok, paraszt- és

úri lakok olly kíváncsian kandikáltak ki reánk, mint a kedvesével csintalankodó leány, ki magát elfogatni akarja. — A kocsi mellett elhaladó szálastermű férfiak vásárnap-i bundájokban, s a csinosan öltözött sudár menyecskék s mákvirágképű porleányok jóltevő öszszehangzásban állottak a vidék ünnepélyességével, s a távulban megkondult harangok, mellyek nagyot és kicsinyt az Isten házába szólítottak, bennünk ájtatos érzelmeket költének, s önkénytelenül fölemeltük szemeinket a tiszta kék égre ahhoz, kinek atyai szeme folyvást öröködik mindnyájunk fölött. —

Szép, csendes nap volt, s mint a vidék körülöttünk, úgy lelkünk is teljesen kiderült. Jókora magos dombon haladtunk fölfelé. Utunk mellett jobbrul sűrű erdőség, balrul gyümölcsfákkal megrakott szőlőhegyek vonultak el. Végre a dombtetőn fölerve előttünk feküdt a regényes Somogy vár.

Deli tényben úszott a vidék s olly vídámul mosolygott, mintha az ég csak ma tűzte volna reá az első völegény! csókot.

Míg egészen odaadván magamat az első részegítő benyomásnak szemeimet e darab földi menyországon körüljártatám, addig apám ismét komolyabb lön, s kérdő tekintetünkre azt válaszolá, miképen önkénytelenül eszébe jut az első kaland, melly ötét, midőn Somogyvárra költözött, a határ átlépésénél érte, s még most is szomorú sejtelmekkel tölti el szívét.

— Ürülök, úgymond hozzám fordulva, hogy első ideérkezésedet kedvezőbb körülmények kísérik, mint az enyimet; — s míg a hosszú akáczsoron végig a tiszta lakba hajtottunk, elmondá röviden az említett kalandot.

— Már jóformán béesteledett — így kezdé — midőn a szállósgyörki utolsó állomásról elindultunk. A vendégszerető tiszta eleget marasztalt bennünket, de megunván

már a hosszú időzést, siettem minél előbb rendeltetésem helyére eljutni. — Fáradt lovaim lassabban haladtak, s már éjfél volt, midőn Öreglakra értünk, mintegy félórányi távolságra Somogyvártul. A faluban mindenki aludt; az útczán csak a „bakterit” találtuk, de ezt is olly mámoros állapotban, hogy az ő útmutatása szerint még világos nappal se értünk volna Somogyvárra, hát még olly pokolsötét éjben, mint az akkori volt, hol a tárgyakat két lépésre se lehetett megkülönböztetni, s az egypár csillag az égen csak azt mutatta, milly sötét van idelent! — Tovább indultunk tehát jó szerencsére, az egymást hasító mellékutak közül majd az egyiket majd a másikat választván. — Egyszerre hatalmas zökkenés rázott fel mindnyájunkat ülésünkről s a lovak erősen horkanva megállották. — Kocsisom avval fordult hátra, hogy az útnak már nyomát se látja többé. — Kószáltam a kocsirul: anyád ülve maradt, de húgod karomba

csimpaszkodván, velem együtt kiszált. — Alig tettem pár lépést, midőn megbotlottam s egy puha gyöpdombocskára estem, magammal rántván húgodat is. — Körültapogatództam a tárgy, mellybe megbotlottam — fakeszt volt, a dombocska — sírhant. Szóval, temetőben voltunk!! — — Önkénytelenül megborzadtam; a kellemetlen meglepetést azonban lehetőleg iparkodtam eltitkolni övéim előtt. — Később ebcsaholást s nem sokára nehéz férfilepteket hallottunk. A temető közelében lakó sírásó volt, kit a kocsirobaj s hangos beszélgetésünk fölébresztett. Lámpását meggyújtotta, s a kocsit a sírhantok közül a szekérútra kivezette. Rövid idő múlva új lakunkba értünk!!

S azzal végzé különös kalandját:

— Tudjátok, hogy babonáshitű nem vagyok; de ha meggondolom, milly nehéz szívvel váltam meg a felvidékiül, s milly visszontagságos körülménytől volt ideérkezésünk

kísérve, nem válhatok meg azon szomorú sejtéstül, hogy Somogy vár mindhármunknak temetője lesz! — —

És sejtése csakugyan teljesült: egy kőkereszt alatt nyugszik mind a három a somogy vári temetőben!

Apám beszédje különösen meghatotta lelkemet; vígkedvű útitársunk azonban talpraesett tréfáival csakhamar eloszlatá a bús hangulatot, s vidámul hajtottunk be a csinos tiszti lak tágas udvarába.

Anyám és nővérem elünkbe siettek; volt öröm, ölelgetés, csókulás, s a többi. — Az ebédnél, melly már készen várakozott reánk, s hol természetesen kedvencz ételeim járták, mindig csak én beszéltem, engemet hallgatott mindenki, én voltam a közérdek és közfigyelem tárgya.

Még az nap délután befutottam Luizával a regényes környéket. Úgy hívéim, hogy ennek gyönyöre el fogja fiatal szívem bűját

felejtetni; pedig újabb vágyakat gyúlasztott abban, s újabb bűnnek szolgáltatott anyagot.

A .Kupahegy'-et is meglátogattuk. Luiza kedvencz sétahelye volt. Az itt levő regi váromladékokat sokan Kupa, néhányan az úgynevezett veresbarátok vagy templáriusok hajdani lakának tartják. Csodaszép kilátás nyílik innen a távulban kéklő Balatonra, Zala hosszú hegylánczára, Szigliget, Szentgyörgy, Csobáncz, Kézi és Tátika, Kisfaludynk által hallhatatlanított várromaira, a bortermő Badacsonra, s számtalan nagy és apró hegyekre, mellyek óriási űrcsapat gyanánt környezik e szép magyar megyét s kies virányait a viharok pusztító dühétül megóvni látszanak. —

Örömittasan legeltettük szemeinket e kedves panorámán. Luiza tökéletesen osztotta lelkesedésemet: hiszen az ő szíve szintolly virágos kert volt, s kedélye szintúgy illatozott, mint a természet körülötte!

Kitárt karokkal állottunk, s vártuk, hogy a bájvidék ölünkbe ömöljék. Majd ismét felszöktünk a magos füvei benőtt romokra. Úgy látszott, mintha az idők villámitul lesújtott sarcophág megnyílnék, s a behorpadt vitézi sírboltokbul a múltnak világa újra föltámadna! — — Boldog gyermekek mi, a kik nem tudtuk, hogy e nyílt sírboltok fölött a férfi tehetetlen karokkal áll, s hogy a szabadság büszke oszlopa csak azért daczol az idők viharával, mert — lánczczal van a földhöz kötve

De mi haszna mondom el a többit? — Késő este tértünk haza, s a nagy mozgásra felségesen aludtunk!

X.

Somogy vár az erdődúzs, termékeny Somogynak éjszaki részén fekszik. Vidéke igen nyájas és regényes. Ha e megyét emberi alakhoz akarnám hasonlítani, ennek főrészt, a mosolygó arcot, Somogy vár képezné. — Lakosai magyarok, németek és tótok. Nincs köztük, ki a másíknak nyelvét ne értené s ne beszélne. Az iskolában magyarul tanítanak, s a mezőkön és réteken magyarul énekelnek. Senki sem parancsolta nekik: jó szántokbul teszik. Szép fehér kenyeret esznek s jó bort isznak: egyébiránt jámbor és csendes emberek, senkit sem bántanak, még egymás feleségeiket sem, s lopás vagy káromkodás miatt ritkán került valaki közülök az urasági vagy megyei börtönbe. A mi csekély kihágások történtek, azokat boros fővel követték el, s másnap, ha kijózanodtak, egymás közt

ismét kiegyenlítették, a nélkül, hogy bíróra vagy mogyorófapálczára szükség lett volna. — A menyecskék karcsú termetnek s eleven tüzes szeműek; szépségre nézve azonban a gálmáncsai s Csokonai hölgyekkel, kiknél szebb faj nemcsak Somogyban, hanem tán egész Magyarországon se találtatik, korántsem mérközhetnek.

A falu tisztesijeihöz tartoztak: a plébános úr és, káplánja, a számtartó úr s két Íródeákja, a fővadász úr s három vadászlegénye, az ispán, két pajtabíró s a kulcsár; ide számítván természetesen az illető nemzeti aszszonyokat és kisaszszonyokat is. — Egyik sem únta el magát: nappal mindegyik dolga után látott, este hol az egyiknél, hol a másiknál jöttek össze: az aszszonyok kávéra, a férfiak garasos 'darokk'-ra; és sokkal jobban mulattak, mint a városi nép langyost más s emberbonczoló estvélyeiben mulatni szokott.

Milly áldott jó pap volt ez a plebá-Kapuja éjjel nappal tárva illett a

vendégeknek, konyhája s éléskamrája a szegényeknek! Sokszor dévajkodtunk vele jószívűsége miatt: egyszer hatalmas borczé-
gért tűztünk ki kapuján s vízzel töltött hor-
dókat vontattunk udvarára, hogy, mint tré-
fálva mondtuk, a tisztelendő kocsmáros úr
a borbúi ki ne fogjon. — Vasárnapokon
délelőtt alig lehetett nála mozogni. A szom-
széd falukbul, Pamuk, Vámos, Osztopán,
sőt még az egy órányi Kovácsibul is, az
illető földesurak és tisztviselők családotul
misére jövéen, mindannyian a plébániába
szálltak; a hintók és szekerek az udvart,
ők magok a folyosót és szobákat lepték el.
Nagymise után barátságosan megosztotunk
rajtuk: egyik része a plebánusnál, a másik
nálunk maradt ebéden. Este azután ‚grand
soirée’ volt, melly a közheti estélyektiil
anynyiban különbözött, hogy nem ritkán
világos viradtig tartott. Apám szerette a
sok vendéget és zajos mulatságot; magam
is jól éreztem magamat a víg körökben, s

nem egy csinos hölgynek akadtam meg ne-felejtjs-zempárján, s öleltem át táncz közben hevesebben karcsú derekát. Alig győztem mindig a vasárnapot elvárni; legkedvesebb hetem az volt, melly két ünnepnapot szám-lált: ha tőlem függött volna, a kalendáriom-ban csupa veres betűkkel jelöltetem a napo-kat. Mindennek örültem, minden élvezet és mulatságot szerzett; nem ismertem még azon kéjelmetlen lelki állapotot, melly az embert néha nagyobb társaságban meglepi s végte-len ürességet hagy hátra szívében! — —

Azóta sok, igen sok megváltozott: az idő, az emberek, a viszonyok!!

Tavai volt, hogy e vidéket megláto-gattam. Ifjúkori emlékeim oda húzták szí-veimet, hol az utolsó tiszta örömet élveztem. Kívántam látni a plebánust, azon egyetlen férfit, a ki jobb honba költözött kedveseim közül életben maradt. Milly erősen vágy-tam még egyszer átélni vele a régen, igen rég múlt napokat, beszélni hallani őtet

enyéimről, kipihentetni lelkemet az emlékezet szelídfényű képein!!

— Itt állok előtted, bátyám — akartam mondani az ősz papnak — mint a vándor a leomlott várfalak előtt, s föltekintek hozzád, mint ez az épségben maradt őr-toronyra, mellynek órája még most is olly pontosan jár, mint akkor, midőn élet és öröm volt a falak közt, s az elmúlt időt bár szomorúbb, de azért mégis erőteljes érczhangon hirdeti!

Elkéstem. A plebánus meghalt: szülőim s szeretett húgom mellett nyugszik a temetőben. Kiknek hű és változatlan barátja volt az életben, azokhoz kíváncszott ő halála után is!!

Kimondhatatlanul szerettük őt, s e szeretetünket a falu népsége, az egész környék, s mindnyájan osztották, a kik őt ismerték. Egyike volt ő azon derék papoknak, kik a vallás kötelességeit nem gépszerűleg, hanem valódi meggyőződésből teljesítik; kik a

szószékrül érthetetlen czikornyák helyett tiszta és világos fogalmakat terjesztenek a vallás lényegéről, s a helyett, hogy a népnek akaratját kívánnák csak féken tartani, annak eszét is fölvilágosítani iparkodnak. — Ő és derék káplánja lehetőleg (igyekeztek az isteni szolgálatot minden visszaéléstől megtisztítani; mert tudták, hogy a külsőség nagy benyomást okoz a tömegre: s ez által bizonyosan igen lényeges szolgálatot tettek a szent ügynek. A hittúdorok, úgy olvastam valahol, igen csudálkoznak azon, hogy a szabadszelleműség a városokban s a tévtan a vidéken mindinkább elterjed. Pedig ennek oka, véleményem szerint, az isteni szolgálat körüli visszaélésekben s egyéb apróságokban rejlik. Hány hiábavaló elménczet találni a városokban, a ki igen nagy hősnek képzei magát, mert a vallást megveti, s a cultust szemfényvesztésnek tartja, melly arra van számítva, hogy az embereket elámítsa: csupán azért,

mert történetesen pár visszazaélést tanult megismerni! Nem tartja érdemesnek megvizsgálni, váljon ezek az anyaszentegyház-tul származnak, vagy csak magánintézkedések-e, mellyeket az nemcsak hogy nem tűr, hanem világosan kárhozthatni is szokott?! Az egyház szent tanai minden vizsgálatot kiállónak; azonban e helyütt is eszünkbe jut, hogy néha ... in praxi contrarium obtinet. — —

Isten nyúgaszszon derék férfi, dicső példánya az istenfélő jámbor papnak! — Ha találkozott, ki apámnak erős akaratját meghajtani, kedélyét meglágyítani, s a világgal és emberekkel kibékéltetni képes volt: ez csak a szelídlelkű plébánosnak, Gáál József bátyámnak sikerült. Osztozott házunk örömeiben és bújában: az elsőt édesebbé, az utóbbit elviselhetőbbé tette; fölüdített és vigasztalt bennünket, valódi lelki atya s igaz házibarát volt!! — Lesz

még alkalmam ő ritka férfiúra többször
viszszatérni. — —

— — Olly időben voltam otthon,
midőn a falusi élet legtöbb mulatságot szo-
kott nyújtani annak, a ki azt romlatlan
szívvel képes élvezni. A fa gyümölcsöt, a
szőlő gerezdet hozott: mindenütt fürge,
pezsgő, vidám élet. Hegy és völgy visz-
zahangoztatá a mulatók örömét: tarka szi-
várvány ívesült az elvonult felhők rétegein,
s színes sugarai szelíden világították meg a
derült eget fölöttem.

Vadászni és lovagolni legjobban sze-
rettem. Apám puskáinak és paripáinak leg-
több kínja volt. Rövidlátásom sokszor meg-
tréfált: egyszer a róka helyett a főerdész
veres kutyáját lőttem agyon; más alkalom-
mal pedig kicsinyben múlt, hogy az egész
töltést az írődeák lábszárába nem sütöm;
szerencsére olly vékony volt, hogy egyetlen
srét se akadt volna meg benne. Nem volt
kedvesebb mulatságom, mint valamelly fa

alatt vagy egyéb rejtett helyen órákig lesben állani, s felvont fegyverrel s elfojtott lélekzettel a legkisebb neszre figyelni, melly a sűrűben támadt s a fák- és bokroknak leveleit mozgatá. Néha egész nap két sármánál s egy mókusnál többet nem löttem, s mégis felségesen mulattam mindig. — Apám egyszer egy meglőtt nyulat köttetett kertünkben a kukoriczaszárhoz. A pajtabíró beszalad hozzám, hogy nyúl van a kertben. Azonnal lerántottam a puskát a szegrül s kisiettem. Nem kellett sokáig keresnem, a szerencsétlen áldozat szinte bevárni látszott; vigyázva közelítettem feléje s öt lépésnyi távulsgbul olly hatalmasan durrantottam rá fegyveremet, hogy szinte füstölt a bőre. — Azóta Nimród uramrul csak orrfintorítva beszéltem!

Hasonló élvezetet mint a vadászat, nyújtott a lovaglás is. Igaz, hogy a paripa nem ritkán lovasa nélkül jött vissza, s a nyeretget nem ő, hanem én hoztam haza

hátamon; de mit bántam, midőn illy apró bajokon minden újoncznak át kell esni? Azért mégsem dobogott soha vidámabbul szívem, mint mikor a tüzes ménnek hátán benyargaltam a vidéket, üdvözölvén a fölkelő napot vagy a leáldozónak utolsó sugaraiban arczomat fürösztvén. Egészen másnak tetszett a világ, ha azt lóhátról néztem: de magam is más ember voltam, ha lovon ültem. Milly merész tervek, s milly édesbús gondolatok váltották föl egymást lelkemben, midőn a fák levelein áttörő napsugarak, vagy a holdnak szelíd fényétül világított utakon majd vágatva, majd ismét léptetve haladtam a csendes, nesztelen erdőségen keresztül! — —

Hogy az illy lovas séták nem szoktak mindig kaland nélkül lenni, természetes. A sűrű erdőségek azon hírben állottak, hogy nyulakon és rókákon kívül még egyéb élő lényeket is rejtenek sötét keblükben. A törvény ,útonállók'-nak, a nép ,szegény

legényekének nevezi őket. Eleget hallottam róluk beszélni, eddig azonban még egyet sem láttam közülök, pedig örömet veszélyeztettem volna tárczámnak sovány tartalmát, ha kíváncsiságomat e tekintetben kiélégíthetem. A Moor Károlyok, Rinaldók, Cartouche-ok és Abállinok azonban nem minden bokor alatt teremnek, s a somogyi erdők, legalább e vidéken, Stuart Mária sorsában osztoztak, t. i. jobbak voltak hírüknél! — Mindazon borzasztó, hajmeresztő tettek, mellyeket az ember találékony esze e sűrűségekre ráfogott, legfőlebb egypár urasági südő lebaltázására, vagy egy vonakodó zsidó megdöngetésére szorítkoztak. A megyei börtönben alig volt egykét rab, kit gyilkosság vagy egyéb terhesebb vétség miatt fogtak be; pedig szép számmal voltak, kivált téli időben, midőn sok szegény ember, nem tudván hová hajtja le fejét? valami csekély csíny miatt elfogatta magát, hogy fűtött szobája s meleg étele legyen. — —

Miután tehát, mint mondám, nem lehetett szerencsém ‚szegény legények’-kel találkozni, a sors e hiányt más módon pótolta ki, s engemet az útonállók olly különös fajával ismertetett meg, melly nem az erszényt, hanem a szívet szokta elrabolni.

Elmondom röviden hogy’ történt. Elég világosan nem szólhatok, már csak azon tekintetnél fogva sem, melylyel a még élő személyek iránt viseltetni tartozom; ámbár a főszemély maga már ezek közt nincsen, így jártam én többnyire mindazokkal, kikhez szorosabb barátság vagy gyöngédebb viszony kötött, s nem egyszer szomorodtam el azon sajátságos fátum fölött, melly meghalni hagyja azokat, kiket szeretek, midőn ellenségeimnek methuzalemi kort látszik biztosítani. Egyébiránt Isten tartsa meg a jámborokat friss egészségben: ha nem is ártana nekik egy kis hasrágás, valahányszor nyugalmamat megháborítani törekednek!! —

Meleg őszi nap volt. A kantárt lovamnak nyaka közé vettem s kedve szerint hagytam az árnyas erdőben csatangolni. Egyes falevelek, mellyek lassú sóhajjal szakadtak le az ágrul, az út mellett méla morajjal csörgedező patak, az eltévedt madárkák csirpelései édes álomba ringatták lelkemet. — Az út mindig mélyebben vitt az erdőbe, sűrűbb és járatlanabb lett. Nem vettem észre: mignem homlokomat egy lecsüngő ág megsértő s a kalapot fejemről lecsapta. Föleszméltem mély gondolatimból, leszállottam s körülnéztem magamat. Meredek dombszélen álltam; tövében virágos rét terült el, sötét tölgy- és bükfáktul körülövezve, mellyek levelein keresztül a napnak tört sugarai egy veresfedelű épületre estek. Malom volt; kerekeit a dombrul nagy morajjal leomló patak hajtotta. Az illy nyílt helyek nem ritkák a somogyi erdőkben. Emberi nyomokra mutatnak s a vadonnak fárasztó egyformaságát jótékonyan félbenszakasztják. —

Ifjúságomban senki se hitte, hogy rövidlátó vagyok; édes jó anyám is eleget faggatódzott, hogy csak azt nem látom, a mit nem akarok látni. E perczben igaza volt. Szemüvegeimet otthon felejtettem, amúgy is ritkán használtam azokat, mert a falu gyermekei mind utánam szaladtak ha orromon látták, azt gondolván, hogy boldondját járom: s mégis mintegy száz lépésre tőlem a malom közelében álló magos bükfa alatt egy hölgyalakot pillantottam meg fehér ruhában, világoskék nyakkendővel s leomló sötét hajfürtökkel.

Sohase voltam az az ember, a ki fele úton megállni, s felfödözéseit csak bizonyos stádiumig szokta kiterjeszteni. Lovamat egy fához kötöttem, magam pedig a jóformán meredek dombrol a völgybe ereszkedtem. Két perez múlva épkezláb a hölgy előtt állottam. Eleinte erdei nimphának tartottam őt, pedig a szomszéd falu földesurának leánya volt. Elfogultságom nem

tartott sokáig. Nem estem soha zavarba, mitévő legyek, ha egy szép leánynyal egyedül voltam? Ha ajkam elfáradt, szemem beszélt, s ha ez is pihent, szívem szólt: egyiknek vagy a másiknak mindig volt dolga. Hogy mit fecsegett? ki tudja többé! Az ifjúság nem igen törődik az illem feszes szabályaival. A természet ölében ifjú és leány más nyelven szól, mint a patschouliszagu salonokban. Ott őszintébb, itt simább a szó; ott az erény fölött az égnek kék szeme örködik, midőn itt a kifényezett padolaton a legszilárdabb föltételek is vajmi könnyen elsiklanak. — —

Nem tudom, hogy kezdtük? de azt tudom, hogy a szép hölgy egyszerre csak elkiáltja magát:

— Az Istenért, ön vérzik!

Úgy volt; 'ágverte' homlokomrul a vér egyes cseppekben hullott alá a mousselin-ruha havára.

Nevetve iparkodtam a jó léleknek aggodalmát lecsillapítani; de nem hallott már semmit, fölugrott melőlem, batisz-kendőjét széttépte, odafutott a patakhoz s a vízbe mártott finom rongyokat addig rakosgatta homlokomra, míg a vér elállott. — Soha olly hamar nem gyógyított sebet senki, mint Riza kisaszszony meggyógyította az enyémet. — —

Azalatt lovam kiszabadult s elszaladt. Ez úttal azonban nem a nyereg, hanem más édesebb teherrel tértem haza.

XI.

Bizonyos, hogy vannak örömök, melyeket csak a fiatal szív tud teljesen érezni. Az érzésnek ezen valódisága és mélysége csak a tiszta ifjúság tulajdona: az édes titok s a szerencsének bősége, mellyet rejtenek, az ifjúság magasztosságával kipótolhatlanul elvesz. Mondom, kipótolhatlanul; de kiveszem azon második ifjúságot, mellyre minket keblünk legbensőbb reményei utasítanak s hová az első ifjúságbul átrezgő emlékhangok becsendülnek. —

Nem, szerelem nem volt, mit a bájos, széplelkű Kiza iránt éreztem; de bizonyos jótékony melegség borította el mindig szívemet, ha vele voltam. S tán épen azért, hogy hevesebb szenvedélyek nem bántottak, voltak édesebbek azon perczelt, mellyeket a kedves leány társaságában töltöttem. Az okos s finom műveltségű hölgy elosztatá

lassanként a haszontalan álmképeket, miket tévútra vezetett képzelőtehetségem magának teremtett; felkölté bennem a minden szép és nemes iránti hajlamot, melly előbb anynyi tiszta örömmel áldotta meg napjaimat, s visszavezetett ismét azon higgadt szellemi világba, mellytül szívem frivol érzelmei engem mindinkább eltávolítának. Szent és tiszta volt e barátság, mint az ég fölöttünk, melly nyájasan mosolygott le ránk, s én — már nem tehetem, hogy ezért meg ne dicserjem magamat — mindig méltóbb iparkodtam lenni ezen barátságra, midőn azt., a mi bennem jó és nemes volt, lehetőségig kimíveltem.

Nevelte ezen ismerettség érdekét még azon regényes viszony is, melly épen azért, mert mindennapi nem volt, anynyi magasztos s felejthetetlen élvezeket nyújtott. A regényest mindig szerettem, s menynyi regényes volt abban, midőn déleesti órákban, erdőkön és réteken keresztül, szilaj ménnek

hátán, egy magas bükk és kőrisfák árnyában elrejtett úri ház felé vágtattam, melyben a vidék legcsinosabb leánya lakott, s mellynek szobáiban, mint jól tudtam, mindig szívesen látott vendég voltam! — Ilyenkor aztán nem gondoltam, hogy van fájdalom, melly ezen élvezet megkeseríthetné!!

Szeretek én ezen csendesboldog napokra emlékezni: a legszebbek voltak egész életemben. S bár egykor a csontosuk öregség az ifjú röptének szárnyaira nehezedik, mégis az elhagyott virányba való viszszaállást meg nem gátolhatja. — — —

— — — Nem tehetem, hogy ez alkalommal meg ne emlékezzem egy emberről, kivel sétalovaglásaimnál gyakran találkoztam s kiben olly egyéniséget ismertem meg, melly megérdemli, hogy annak e vallomásokban pár lapot szánjak. Sokszor igénybe vettem szolgálatkésztségét, ha kalandjaim olyanok voltak, hogy szerencsés végrehajtásukra a terrénumot előbb szorgosan megvizsgálni s

minden szükségtelen tanút eltávolítani kellett. Ha a közös veszedelem nem is, annál többször vezetett bennünket össze az éjnek titka, s Ilyenkor aztán a vén Jánosra, akár lovat tartani, akár portyázni vagy őrt állani kellett, mindig biztosan számíthattam. — Nem egyszer ültünk csendes éjszakának idején egy fatörzsökön egymás mellett s várakoztunk, én nyugtalanul ő figyelmesen, a kedves jelre, melly engem az óhajtott „légyott”ra hitt: illy titkos perczekben volt, hogy társam időtöltésül elmesélte viszontagságos életfolyamát, s előadását olly keserű hámmal s metsző gúnynyal vegyíté, hogy többször meglepetve tekintettem reá s a szederjes arcnak vonásai s a szurtos öltözet alatt egészen más egyént kerestem, mint a vén dudást, János gazdát. — A mit a következő sorok tartalmaznak, azt majdnem szérúi szóra irtani le a vén legény ajkirul . . .

János dudás példája volt a nagy világ s édes hazánk minden hangművészenek:

olly szerény és igénytelen volt ő! Ötödik vagy hatodik megyéből szakadt ide, olly falából, mellynek lakosai, kik a csapszéken túl s a pálinkás zsidón innen tenyésztek, a hangászatot híréből sem ismerték, kivéven az ispánné aszszonyt, a ki nemzetes férjével majdnem mindennap kettősdalt énekelt — négy kézre. A szalma- és nádviskós helységben csak azért nem lehetett orgonát látni, mivel a helységnek tulajdonképen nem is volt temploma, hanem száraz kántort tartott, ki a falu bikájáruul mindennap este leoldta a kolompot s avval vacsorára harangozott, ha volt mit enni, vasárnap pedig bíró uram szerűs kertjében az őszszegyűlt népnek a megyei currenseket s portioczedulákat, s egyéb hasznos népkönyveket olvasott fel, mellyek tartalmát a többség csak azért nem értette, mert a kántornak köszörületlen torka nem hatott el a falu másik végéig, hol a helység vénei korán reggeltől a jövendő termés rovására iddogáltak,

az ifjak pedig hason fekve apáik példáját követték. —

Látásbul egyetlen hangszert ismertek csak: egy irgalmatlan nagy dobot, mellynek hártájja legalább is tíz szárnak bőrébe került. A nemzeti ispán úr hat igásökörrel vontatta ki egyszer a székvárosból, midőn híre járt, hogy a méltóságos földesúr elszánta magát ez Isten háta mögött fekvő, még névrül is alig ismert birtokát meglátogatni, melly alkalommal ünnepélyes elfogadására a falu vicezsarnoka a nagydobon kívül még egy féltuczat cigánypurdét is verbuvált, kiknek három rézkrajczárért fejkenkint háromszoros „éljen“-t kellett volna a „kegyes“ földesúrnak fülébe rikkantani, s általában olly bódító lármát ütni, hogy a nyomornak kiáltásait ne lehessen hallani. A magos vendég azonban veszedelmes „salon“-lázba esvén, kénytelen volt a magyar fővárosban, Bécsben, maradni, s ez egyszer, mint mindenkor, csak az „angariális“

jövedelem fölküldetését sürgette. A napszámos purdék tehát, kik időközben felére leolvadtak, ismét elbocsájtattak s a nagydob visszahurczoltatott a nélkül, hogy bájos hangját a kíváncsi nép hallhatta volna. S így a szokás, melly néha még egy urasági hajdúnál is nagyobb zsarnok, az együgyű néppel nélkülöztette azon művészet élvezetét, melly Haydcent, Mozartot és Beethovent hallhatatlanná tette, s melly nélkül bizonyos népeeske, melly anyucira ‚muzsikális,‘ hogy még a pikulát is meg tudja különböztetni a trombitáiul, épen olly keveset tudna megélni, mint a liesingi bajorser s a hernalsi tormáshús nélkül. A faluban olly csendes, egyhangú, indolens élet ásítózott, mint legtöbb faluban rendesen lenni szokott. A vidéknek kellemei nem hatottak az elfásult, eltompult érzékekre, s ha néha az utazók közül valaki ide tévedt, azon volt, hogy minél előbb odább állhasson ismét.

János gazda igen ügyesen kezelte dudáját, s ha nem is jutott olly világhírességre, mint Liszt a zongora vagy Tulong a fuvolya által, mégis meg voltak a maga érdemei, mellyek közt első helyen említendő: hogy a nemes vármegyét fölmenté a verébfejekre kitűzött évenkénti jutalomtul s a górés és szérűsgazdákat az egér- és patkányirtástul; miután János bácsi e kártékony állatokat bájos hangszere segítségével egyszerre mindenkorra kifújta a határbul s azon túl még vagy öt mérföldnyi távulságra.

Egyébiránt művészünk a világra jött mint paraszt, s hihetőleg úgyis ment ki abbul mint paraszt: miképen ez a dolgok természetes rendje szokott lenni. —

Az ínség és fátadalmak hosszú sora híven követte őt bölcsőjétől sírjáig, s a sors nehéz lánczolatából egy szem se pattant ki bajai enyhítésére. Voltak napok, hol öszszecsappant dudája hű mása volt éhes

gyomrának ... de a nap azért vígan süttött az égen, a pacsirták énekeltek, az ég nyájasan mosolygott fölötte: miért szomorkodják tehát anynyi vigadók közt? avagy nem örködik-e fölötte is ugyanazon jóságos Isten, ki a liliumokat ruházza a mezőn, s az úri népet eteti a pamlagon?!

Életpályája hosszú ugyan, de annál érdektelenebb volt. — Emberünk született, mert könyelmű apja úgy akarta: nyolcz éves koráig Isten félelmében s köldökig érő halina-ingben neveltetett föl, azután az ökrök szarvát tartotta a szántásnál, utóbb önállóságra jutván, bérbe állott egy hat-szilvafás urasághoz, hol a libapásztorbul fokenkénti előléptetés által tehenesig, s később még fölebb is vitte volna, ha fejés alatt közte és a fejő szolgáló közt olyasmi nem fejlődik ki, melly miatt legényünk kénytelen volt a kapufélfátul búcsút venni s bérének felét a ‚kaputos‘ zsebében hagyni. — Azóta több illy jó és rász viszontagságon

ment ő keresztül, melyekről nem lehet épen bizonyossággal állítani, hogy őt elkényesztették volna.

Egy szép reggel, midőn szakadásig hullott az eső, szomorúan hagyta el szalmaágyát s először életében komolyan kezdett gondolkodni jövője fölött: ezer szerencse, hogy valami ‚népbarát‘ nem volt közelében, ki a paraszt embert könnyen megdorgálhatta volna azért, hogy a ‚portio‘ miképen lerovásán kívül másrul is mer gondolkodni! De minek is gondolkozzék? Az édes anyaföld megtermé számára a zabkenyeret és vadkörteket, a nemes vármegye az útcsinálást, a connissárius a forspontot, az uraság a robotot, s a szolgabíró az olvasatlan huszonötöt . . . mindez olly szép, zavaros rendjén van, volt eddig és lesz ezután is, hogy a szegény embernek a jövőről gondolkodni szintolly fölösleges, mint nagyúrnak arrul, hová hajtsa le méltóságos fejét egy szerencsés — *crida* után?

Csinos kis falucska terült el alatta: nevzhetlen érzés, bizonyos neme a megindulásnak lepte meg ötét; szívét valami teher nyomta, melly annál súlyosabb volt, minél kevesebl) erővel bírt annak eltávolítására. Ismét gondolkozni kezdett, a mi elég balgaság volt tőle . . . hja, mert szép jövődöt csak az Isten adhat a parasztnak — a síron túl.

Sem az arany kalászok, mellyek konyáit fővel kiutálták magukat az uraság adómentes földjein, sem a gyümölcsöscsel terhelt fák, mellyekhez tulajdonosuk csak akkor nyúlhatott, ha a kasznár úr azokat megdézsmálta, néni voltak képesek a szegény dudás komor hangulatát eloszlatni; de még a tiszta kék égnek sem örült olly elfogulatlan lélekkel, mint egyébkor mert nem mosolygott-e az akkor is épen olly nyájasan mint most, midőn öt, mint rühes ebet, kiűzték füstös lakábul? s nem világitott-e akkor is vígan a nap, midőn még

egy darab száraz kenyér se volt, tarisznyájában, melylyel kiáltó éhségét elverhette volna?! — Nincs közönbösebb és önzőbb valami, mint az ég: nem indítja meg azt a földnek sem öröme sem búja; de ha ő sír, azt kívánja, hogy az egész világ szomorú legyen!

Azonban a minék meg kell lenni, annak hamar kell meg lenni.

— Miért mennék én tovább? mondta János gazda magában: nines-e mindenütt egyenlő sorsa a szegény embernek? E faluban tán lesz még annyi hely, hol én és hangszerem elférhetünk! Amott a másik végén kocsmát látok, hol dudámat megszólaltathatom: s lesznek a faluban fiatal legények és leányok, kik a vén János nótáira táncolni, s vigalmaik közt a szegény muzsikuséul megfelejtkezni nem fognak.

Így biztatá magát a jog és egyenlőség világában az öreg dudás: s azt hitte, ha az Isten csakugyan teremtett számára helyet

széles e világon, itt se lesz rosszabb dolga, mint akárhol másutt. „Az embernek csak próbálni kell” mondta mindig a nemzetes ispán úr s füle közé suhogtatott a robotosnak, ha ez egy kétmázsás malomkövet nem bírt egyszerre fölemelni ispánné aszszonyom káposztás hordójára.

És János lement a faluba, s mivel éppen vasárnap volt s a kocsmában a csaplároson kívül senkit sem talált, kiállott az ajtóba s megríkatta hangszerét, hogy a falu ifjúsága tánczra csődüljön. És a mint ezek csakugyan párostul megérkeztek, s tánczolni s ugrándozni kezdtek — hiszen a magyar parasztot olly könnyyen lehetett megtánczoltatni — s vigalmaik közt a szegény muzsikusrul meg nem felejtkeztek: ennek arcza ismét földerült, a bának redői elvonultak, s a könyük, mellyek gyakran száraz kenyérhéjra hullottak, lassankint fölszáradtak.

Isten mentsen meg minden muzsikális fület e csudálatos hangzagyvaléktul, mellyet

az öreg János a dudácul napvilágra préselt; de ki fog a vén legényre neheztelni, a ki ez által egy egész hétnek búját és nyomorúságát el tudta a néppel felejtetni, s egyszersmind annak szeretetét megnyerni, melly reá nézve annál becsesebb volt: mert a magyar parasztnak, Istenen kívül, nem igen, volt, kire vesztegethette, volna szeretetét!!

Igen, a falu ifjai és vénei egyiránt szerették és kedvelték a vén dudást: mert gondjaikat elúzta, s földérite s megvigasztalta őket. S ez vén napjaiban igen nagyöröme szolgált. — Hányan nem fogják, legfényesebb körülmények közt is, a szegény dudástul ezen örömet irigyelni, s hányán nem fogják öt szerencsésnek tartani, hogy⁷ házi gondok és fényes terhek nem bírják álmát háborítani és megkeseríteni!? — —

E néhány sorokkal tartoztam sok, ha hasznos nem is, legalább kedves szolgálataokért, a vén dudás emlékének!

XII.

Közeledett az idő, hol Somogyvártul s bájos vidékétül elbúcsúznom kellett. Kocsira ültem s bejártam az egész környéket. Mindenütt marasztottak, mindenütt darab ideig mulattam, úgy hogy búcsúzásom egy egész hétig tartott.

Az utolsó délutánt Riza kisasszonynál töltöttem.

Tudtuk, hogy a prózai világ kedvünkért rendes folyamát meg nem változtatja, akárhogy küzd ellene a költői kebel. A legcsodálatosabb ellentét ez, melly az indulatosabb kedélyt majdnem kétségbe ejti. Az ifjúság ezt könnyebben veszi, de bizonyos korban ösztönszerűleg belátjuk, hogy az egymástul szorosán elválasztott bel- és külvilág közt kölcsönös viszony nem létezik.

Válnunk kellett. Sokáig állottunk azon kedves helyen, hol először találkoztunk.

Tízszer búcsúztam el a kedves hölgytől, s tízszer visszatértem ismét újra elbúcsúzni. Az ég is olly szomorú volt mint lelkünk. Könynyü szélroham széttépte a felhőket s a lemenő napnak néhány vékony sugara megtört az arczunkon leömlő könnycseppeken.

Ki tagadja, hogy az ég fölöttünk napvilág- és borújával, csillagfény- és felhőivel változó életünk tükörképe, s hogy nem ok nélkül borítja el sötét fellegzet a napnak tiszta képét, ha komoly dolgok történnek a földön!?

Még most is előttem áll a kedves leány, s világosan látom, mint tartja reszkető kezemet az övében, s emelte rám, fölindulását titkolva, szent és tiszta bizalommal lélek - teljes szempárját, s lehellé ajkomra az első és utolsó csókban a végső „áldjon Isten”-t! —

Ünnepélyes csend feküdt a sötét erdőn: szintolly ünnepi csend szállta meg szívemet is, midőn kocsim lassú morajjal robogott odább a lehullott lombok fölött. Késő

este volt: az idő éjfél felé lehetett. — Egyszerre a lovak meghökkennek, fülüket hegyezik, s megállnak. Jancsi elkáromkodja magát, megrántja a gyeplőt s ostorával közbük pattant. Nem használt. A szegény állatok reszkettek mint a nyárfalevél, az ostorcserdítésre fölágaskodtak, erősen horoltak, de lépést sem tettek előre.

— Mi bántja a dögöket, hogy olly bokrosak lettek egyszerre? kiülték, s fölállván a kocsiban körülnéztem magamat.

E perczben úgy tetszett, mintha előttem egy fehér öltönybe burkolt alak lépett volna keresztül a szekérúton. Termetre, tartásra nézve egészen Rizához hasonlított.

— Látod-e Jancsi? mondtam megborzadva kocsisomhoz s a tüneményre mutatam, melly az erdő sötét mélyében lassankint eltűnt.

Jancsi megerőltette szemeit, de a lelombozott fákon s az útban heverő tőkéken kívül mitsem látott. Hatalmasan csapott

még egyszer a szürkék közé s a kocsi nyílsebesen repült a köveken és fagyökereken keresztül.

— Fölhangolt képzeletem játéka! gondoltam később s szégyeneltem magamat éretlen félelmemért. Pedig gyakran megtörténik az életben, hogy titkos szavak szólnak hozzánk; csakhogy nem vagyunk mindnyájan hivatva, hogy azokat megértsük. De ki merné azért bizonyosan állítani, hogy nem léteznek rendkívüli nyilatkozásai a szellemvilágnak?! — —

Az ifjúság szórakozásai s az évek hosszú sora elfelejtették velem az egész kalandot, s csak néhány év előtt hozta azt ismét emlékezetembe egyik somogyi ismerősöm levele, mellyből megtudtam, hogy Ríza azon évi octoberben meghalt. Kár, hogy meg nem írta egyszersmind halálának napját is: fogadni mernék, hogy ugyanaz volt, mellynek estéjén mintegy huszonöt év előtt

tőle elbúcsúztam, s később vele az erdőben ismét találkoztam. — —

Egyébiránt azon éj reám nézve elég viszontagságos s kalandteljes volt. Apró esetek véletlen találkozása erős próbára tették amúgy sem igen rendkívüli bátorságomat olly jelenségek irányában, miket az éjnek homálya mindig borzasztóbb színben szokott föltüntetni. Igen sok vitéz urat ismerek, a ki nappal az ördöggel is szembe száll, éjjel azonban egy kukoriczaszárra akasztott mosórony elől is megfutamodik. A mi engemet illet, félénk nem vagyok; de az éjnek homálya s az iránt, a mi alatta történni szokott, mindig illő respectussal viseltetem, s rendkívüli jeleneteket sohase szerettem provocálgatni; valamint most se szeretem, ha az emberek minden szokatlan és különös tüneményt, mit gyöngé eszükkel felfogni nem képesek, éretlen élczekkel akarnak eltréfálni: mintha azért, mert rövidlátó szemek a természet műhelyébe bé nem

hatnak, abban elég titkos és csodálatos dolog nem rejlenek!! —

Éjfél után volt, midőn az erdős dombháton leereszkedve a majorba hajtottunk. A házban minden aludt. Utam a sötét pítvaron keresztül az épület balszárnyán elnyúló vendégszobák mellett vezetett el. Mindegyiknek különös bejárása volt, belül egymásba nyíltak. Az egyik szobát nyitva találtam, s mert senkit se akartam felkelteni, azt minden cerimonia nélkül elfoglaltam. Öt percz múlva az ágyban feküdtem; de aludni teljes lehetetlenség volt. A napnak eseményei, kivált az utóbbi kaland az erdőben, anynyira elfoglalták érzékeimet, hogy az alvásról szó sem lehetett.

Egy egész óráig feküdtem már ébren az ágyban, midőn szemem a szomszéd szobába nyíló ajtóra esett, mellynek hasadékan világot láttam átszállani.

— Tán vendég érkezett; gondoltam, ámbár hazajöttömkor az udvaron idegen

kocsit s az istállóban idegen lovakat nem láttam.

A szobában mégis gyertya égett.

— Hátha tolvajok lesznek!? De mit kerestek volna ezek a vendégszobákban, hol néhány ócska bútorzaton kívül prédálni valót alig találnak.

Fölkeltem, s lassú léptekkel közeledvén az ajtóhoz, hallgatóztam. Semmi neszt, csak a gyertya sustorgását hallottam. Kezemet a kilincsre tettem; az ajtó megnyílt.

Hatalmas Isten, minő látvány!

A szoba közepén fehér lepedővel bevont — koporsó, a mellette levő asztalon egy feszület s két égő viaszgyertya állott.

— Álmodol! bátorítám magamat. Sze-meimet dörzsöltem: a látvány nem változott, ugyanaz maradt teljes rémségében.

Nem tudom kíváncsiság, félelem vagy egyéb ösztön volt-e, melly közelébb vont egyszerre csak a koporsó mellett állottam, s a lepedőt reszkető kézzel lerántottam.

Új iszony! a koporsóban n ő h a l o t t
feküdt.

— Riza! kiálték magamon kívül . . .
s fagyos tekintettel meresztém szemeimet a
hullára.

Csalódtam; nem Riza volt, mint eleven
képzeletem hazudta, hanem anyámnak szoba-
leánya, Julcsa. — Most jutott csak eszembe,
hogy a szegény leány már néhány hét óta
forró lázban feküdt, mellynek most, midőn
hazurul elvoltam, áldozatul esett. Bizo-
nyosan azért terítették ki e félreeső szobá-
ban, hogy az élők társaságát ne háborítsa.
Azt, hogy nekem késő éjjel kellett, megér-
keznem s a halott szomszédságában alvó-
helyet keresnem, ismét azon fatális véletlen
játékának kell tulajdonítani, melly gono-
szabbul bánt néha velem a való életben,
mint a francia regények hőseivel a képzelet
országában. —

A jelenet sokat vesztett rémségébül e
felfödözés után. A halottat ismét betakartam

s szobámba mentem. Ámbár nem igen épültem szomszédságomon: e perczen egyebet nem tehettem.

Alig feküdtem azonban az ágyban, midőn — még most is borzadok ha rágondolok — az ajtó megnyílik s egy tisztán fehérbe öltözött alak lép be a szobába. Egyenesen ágyam felé tartott. Minden vér megfagyott ereimben: a meghalt Julcsa volt!

— Minden jó lélek dicséri az urat! kiálték fojtott hangon, s a paplant rámvontam, s fejemet a vánkosokba temettem.

— Legyen vitéz, a kinek tetszik: lelkekkel nem lehet tréfálni.

A fehér alak ágyam előtt megállt, s érzem, hogy keze reám nehezedett. Egész testem olly forró volt mint a tűz, s mégis a hideg veríték ütött ki rajta.

— Ifjú úr! szólalt meg fölöttem síri hangon a boldogult Julcsa.

— Mit kívánsz tőlem ártatlan szobaleányi lélek? mondók remegő ajkkal s

csikorgó fogakkal, s vártam a háromszoros jaj!'-t, mit a lelkek közönségesen előre szoktak bocsájtani, ha az élőkkel megkezdik a beszédet.

A várt jajgatás helyett azonban halk nyihogást hallottam.

— Beh jó dolga lehet a más világon! gondoltam magamban.

— Ne féljen az ifjú úr, szólalt meg ismét a koporsó réme, midőn kinevette magát: én vagyok, Erzsi a szakácsnő.

— Nem haltál meg? kérdem a vánkósok mélyéből.

— Isten ments meg; csak virrasztani jöttem a szegény Julcsához, a ki ma reggel adta ki lelkét. Kissé elszunyadtam, s csak a neszre ébredtem föl, midőn az ifjú úr a szobából távozott. Azt jöttem kérdezni, nem parancsol-e valamit?

— Hál' Isten! mondók könnyűit lélekzettel, s a vánkost és paplant lerúgtam magamrul.

Csakugyan a szakácsnő volt, egészséges, piros-pozsgás marczali termés, fehér pongyolában, melly olly szellős volt, hogy ingnek is beillett volna.

Ő is, én is kissé elszégyeneltük magunkat: csakhogy az okok különbözők voltak.

Természetes, hogy szó sem volt többé az alvásrul. — Neki szántam magamat, s együtt virrasztottam Erzsivel a meghalt Julcsánál.

Nem untuk el magunkat: mert egész éjjel imádkoztunk!

XIII.

Győri útunkra már teljesen elkészülve voltunk, midőn azt véletlen körülmény miatt néhány nappal továbbra kellett halasztani.

Apámnak bizonyos pénzbeli követelései voltak pécsi rokonán, s az ennél fekvő tőkének nagyobb részét már hónapok előtt felmondta, miután azt felsőbb iskolai pályám szükségére akarta fordítani. Kátyúin a fizetési határnapot october közepére tűzte ki, azonban az idő már ugyanazon hó vége felé járt s a pénz még mindig nem érkezett meg, a mi apámat, ki maga a megtestesült pontosság volt, nem kissé bosszontotta.

Az elutazásba szánt napnak előestéjén megérkezik néném, s a pénz helyett azon szomorú hírt hozza, hogy ügyvezetőjük, a kedves Bozda, néhány hét előtt hazulról eltávozván,

rectius megszökvén, a számadásokat a legnagyobb rendetlenségben s a pénztárt üresen hagyta. Régen sántikált már e tervnek kivitelében a gyönyörűséges mákvirág, de jónak tartotta addig húzni a hasznot míg lehetett, s töltögetni zsebeit, míg az előrelátott bankrót bekövetkezett.

Nem hiában viseltetem mindig legyőzhetetlen ellenszenvvel a semmirevaló iránt; régóta sejtettem, a mint már említém, hogy nagy bajt és szomorúságot fog e családnak okozni, melly őt bizalommal s jótéteményekkel elhalmozta. — Nőném élénk színekkal festette a szerencsétlen helyzetet, mellybe e csapás által az egész család jutott, s könyező szemmel hivatkozott apám nagylelkűségére. — Keserű benyomást tett reám, a néhány hóval ezelőtt még fényes körülmények közt élő hölgyet most nehéz bú és gondnak súlya alatt megtörve látni, s el érzékeny ülve távoztam a szobából.

Félóra múlva apám magához hivatott.

— Fiam, így szólított meg: nénéd kijelentette, hogy férje a felmondott tőkét e pillanatban nem képes megfizetni. Úgy hiszem, hogy ezt később se fogja tehetni, miután igen kevés, mit a hajótörésből megmentett. Ha pert kezdünk, lehet, hogy pénzünket megkapjuk, de rokonaink koldusbotra jutnak. A kérdéses öszveget sokévi munka és szorgalom, fáradság és nélkülözések által szereztem, s azt további kiképezésedre szántam. Tehát a tiéd! Ennek hiányával sok rövidséget fogsz szenvedni, s én e hiányt legjobb akaratom mellett sem fogom kipótolhatni: mert nővéred iránt is vannak kötelességeim, miket szinte nem lehet szem elől tévesztenem. S azért szabad tetszésedre hagyom, mitévő akarsz e tekintetben lenni? Nénéd holnap visszamegy Pécsre, addig tudatni kell vele szándéodat. Itt a kötelezvény!

Az okirat, szerény körülményeinket tekintve, nevezetes öszvegrül szólt, törvényes

formák szerint kiállítva, s első helyre volt betáblázva.

Bár nem kellemes, sőt bizonyos tekintetben jóformán leverő dologrul értesültem, a közlés módja mégis öntudatomat emelte s lelkemet némi büszke érzettel foglalta el.

Úgy hiszem, hogy az önállóság első érzete volt. Ma történt először, hogy apám tulajdon akaratját az enyémnek alárendelte, s olly ügynek elintézését bízta szabad tettségemre, melly reám nézve életkérdéssé vált, s érett értelmet s higgadt megfontolást kívánt. Pedig világos volt, hogy apám ez utóbbi tulajdonokra kevesebbet számított mint szívemre, melly őtet, kívül az első oktatást nyertem, arrul, miképen fogom magamat elhatarozni, egy perczig sem hagyta kételkedni.

Az adóssági öszveg, mint említem, körülményeinket tekintve, sok pénz volt. Igen jó hasznát vehettem volna, midőn még alig végeztem be tanulmányaim felét, s eddigi helyzetemben, melly ha fényes nem is, de

szegény se volt, nélkülözésekhez nem igen szoktam. Azonban mit ismertem én a pénznek becsét, mit törődtem én az élet szükségével, a jövő követeléseivel. Nem voltam-e birtokában a legdrágább kincsnek: az ifjúságnak és egészségnek?

Szólni akartam; de apám félbenszakasztá párbeszédünket, nehogy — mint megjegyzé — határozatom rögtönzött legyen s elhamarkodottnak látszassék.

— Holnap eleget gondolkodhatni még e tárgy fölött — úgymond — s nénédet csak akkor fogjuk az eredményről tudósítani.

E perczben néném édes jó anyámnak karján a szobába lépett. Szemei a sok sírástul kigyúltak. Most is erősen zokogott.

Fele úton találkoztunk. Keze az enyémben reszketett; szólni akart; hangja akadozott . . .

El voltam határozva.

A kötlevel apró darabokra tépve néném lábaihoz hullott. — —

Ollyasmit éreztem, mintha valami jó tettet követtem volna el. Pedig igazán véve, csak ollyasmirül mondtam le, a mi inár úgyis veszendőben volt. Nagylelkűségem semmi esetre se volt olly rendkívüli, minőnek azt néném s áldott jó anyám tartotta.

Apám igen természetesnek találta, hogy így cselekedtem. Megszorította kezemet s az érzékeny jelenetnek vége volt! — —

Másnap, mert csak egy napig tartott még a világ Somogyvárott, már korán reggel kifutottam búcsút venni a szép természetbe. Fájós szívvel mondtam áldjon-istent minden fának, melly alatt olvasásba mélyedve vagy édesbús gondolatokba merülve ültem; felszöktem minden dombra, mellyen a kelő vagy lemenő napot üdvözöltem; még egyszer bejártam minden útat, mellyen egyedül vagy társaságban mentem; minden bokoriul, mellyhez édesebb emlék kötött, a csermelytől, mellynek virágos partján szerelmes verseket költöttem, a gyepadtul,

hol a szép kilátásban gyönyörködtem — mindezen kedves helyektől olly keserű érzéssel váltam el, mintha visszamaradt volna kedélyvilágom is, s az abban élvezett minden öröm és boldogság!

Bementem a temetőbe is. A csend, melly abban uralkodott, a sírhalmok lioszszu sora, a fáknak titkos suttogása mindig különös vonzerővel bírtak reám nézve, s szívemre olly mély benyomást tettek, hogy azt a későbbi évek sem bírták eltörölni.

Sok kedvesem sírja fölött virraszt emlékezetem, sok remény bedőlt önkeblemben: s azért olly fájósédes nékem a temető!

Leültem egy füvei sűrűn benőtt sírhalmomra. A napnak végsugarai reszketve törtek át a sírkertet beszegélyező akáczfák ritkuló levelein. Nem messze tőlem fiatal pórleány térdelt egy fakeresztnél, s könnyező arczzal tekintett le a lábainál domborodó még egészen friss sírhantra. Kedvese feküdt

alatta, kit néhány hó előtt egy urasági hajtóvadászaton vigyázatlanságból agyon lőttek. — Szegény leány: csak az vigasztalhatta őt mély bújában, hogy szeretője kötelessége teljesítésében halt meg — a robotban!!

Egyszerű fakereszteken kívül igen kevés emlékköveket lehetett látni, s ezek is félig földbe sülyedve a fölöttük búján nővé fiitil majdnem egészen elfödve voltak. A múlandóság szóló képe ez. A síremlékek, melyek azért állítottak fel, hogy az alattuk nyugvókat a feledékenységtől megőrizték, magok is szétrombolva s elmálva heverték, s kevés év múlva tán utolsó romjaik se lesznek láthatók. Szomorú sorsa a föld ,apró‘ nagyjainak, a kik csak márvány epitáfiumokban adhatják át nevüket az utókornak, s irigylésre méltó azon férfiúé, ki nevét merész tettek által a csillagboltozatra írja, s ha el is távozik, annak emlékét örök időkre biztosította — márvány- és ércszobrok segítségével. — —

Az estét a plebánusnál töltöttük. October 29-dike volt 1827-ben. Utólszor voltunk együtt teljes számmal. Rövid idő múlva megszakadt a láncz, s a szemek egyenkint pattantak le róla. — —

— — Kiki természetesnek fogja találni, hogy olly mozgalomteljes nap után, mint az akkori volt, nyugalmas álmra nem igen számíthattam. Ablakomba dültem s kitekintettem a sötét égbe. Azon barátságatlan éjjelek egyike volt, mellyben világosság és sötétség hirtelen és csudálatosán váltják föl egymást. A széltől kergetett felhők, mint óriási rémképek repültek el az égen, s a holdnak beteg arcza majd eltűnt majd ismét megjelent a sötét-kék boltozaton. A vidéken halálcsend uralkodott: s csak magosán a levegőben dühöngött a szél, mint egy láthatatlan szellem.

Örültem ezen néma csendnek: úgy tetsettem magamnak a sok alvó közt, mint a hajdani herczegfi a megbúvóit városban, hol egy átkos hatalom minden élő lényt

kővé változtatott. Sok ilyen perczre emlékezem életemből, hol belsőm vihar volt, ajkam a meny dörgés közt beszélni s kezem a villáin után szeretett volna nyúlni, hogy avval tüzes szavakat írhasson a felhőkre. A szellem egyik földsarktul a másikig röpt; azt gondolta, hogy képes lesz az egész világegyetemet túlszárnyalni: s midőn szóhoz jutott — gyermekes kifakadások, éretlen megerőltetések voltak . . . s a kéz hirtelen eltépte a papirost. — —

Egyetlen világot láttam még égni az épület balszárnyában. Ez néném szobájában volt. Két egész évnek emlékezete vonult el egyszerre lelki szemeim előtt. Leereszkedtem a puha gyepre, s a falhoz nyomulva halk léptekkel közeledtem a kivilágított ablakhoz.

Ott állott a szép aszszony, ágya előtt, felbontott hajjal, földetlen mellel; arcza még halványabb volt mint ma reggel, s ajkait bizonyos keserű vonás környezé, melly nagy fájdalmat gyanítatott.

Sokáig tűnődtem, ne értesítsem-e őt ittlétemről? Az alkalom olly csábító volt, s ki tudja fogunk-e ez életben még egyszer találkozni? Ujjaim már az ablaktáblán voltak . . . halk kopogás ... s a szép nő tudni fogja, ki leste meg őtet s híjjá fel könyö-
rületességét a hideg éjben!!

Ekkor eszembe jutott a tegnapi jele-
net . . . áldozatom a legközönségesebb ön-
zéstől sugalt cselekménynyé fajult . . . s
annak kellett azt nénémnek is tekinteni. —
A kéz lesiklott az ablakrul . . . még
egy pillantatot vettem a szobába . . . s
olly lassan mint jöttem távoztam el ismét. —
Azoknak, kik engem közelebből ismer-
nek s ezen önmegtagadásomat hihetetlennek
tartják, csak anynyit mondhatok: hogy magam
is úgy vagyok vele, s hogy a viláგért sem sze-
retnék még egy ilyen próbát kiállani!

XIV.

Másnap néném viszsza ment Pécsre, engemet meg Győrbe vittek logicusnak. Ez utóbbi apám szülővárosa volt; de a rokonok és ismerősök már rég kihaltak. Jobb érzésem előre sejté azon veszélyt, mellynek magamra hagyatva ebbe megyek. A mit eddig tanultam sokkal kevesebb volt, hogys az élet csábjai s ingerei ellen védpajzsomul szolgálhatna. A románok, mellyeket, olvastam, s a személyek, kikkel a románokat az életben eljátszottam, szenvedélyeim nem hogy megfékezték volna, hanem épen ellenkezőleg olajat öntöttek a tűzre. Eleven képzeletem lángba borult, ereimben vér helyett égő tűz cikázott: sokkal fiatalabb voltam, semhogy a hideg tapasztalastul orvoslást várhattam volna.

Menynyi befolyása volt mind ennek jövőndő életemre? őszintén s tartózkodás

nélkül fogom elmondani. Anynyi bizonyos, hogy tiszta érzésű kedélyvilágom előtt a függöny leborult, s a mi ezután kerül a színpadra, az előbbi idylli életnek még nyomára sem fog emlékeztetni. — —

Hideg novemberi esős nap volt, midőn apámmal Győrbe értünk. A vendéglő, hová szálltunk, a carmelita-templom s a püspöklak közelében feküdt. Czímerét elfelejtettem; csak arra emlékezem, hogy az ágyakat egy igen csinos szobaleány vetette meg, s hogy egész éjszaka jóízűen aludtunk.

Másnap eljártuk a tanítókat, s egyúttal a várost is megtekintettük. Nem mondhatnám, hogy Győr az első látásra anynyira megtetszett volna, mint Pécs; azonban a sok tiszta magyar szó, mit körülöttünk halottunk, s a sok szép hölgy, a ki elünkbe jött, csakhamar eltörülte az első kellemetlen benyomást (mellyet tán a kedvetlen idő is okozott), s academiái idényemet rózsaszínű kilátásokkal bízatta.

Voltunk a házban, hol apám született. Most is egy orvos lakott benne, nagyapám utóda. Ezen kívül még apám dajkáját találtuk, ki egy udvarszobában lakott, s kártyavetésből élt. Igen örült, midőn minket meglátott s kért, hogy maradjunk nála ozsonára. Teljesítettük kívánságát: megittuk kávéját, de a jövendölés ellen protestáltunk. — Este a színházba mentünk. Magyarok játszottak, s ha jól emlékezem, a „haramia menyaszszony”-t adták Körnertül. Borzasztó pityergős darab volt; nem vártuk végig. — A bárány- vagy birka- vagy nem tudom miféle címerrel bíró vendéglő tulajdonosa, leit apám még régibb időből ismert, koszthelyül egy közelében lakó szitásnak házát ajánlotta. Átmentünk hozzá; félóra múlva meg volt az alku, s a jövő félórában egy csinos utcza szobába kvártélyoztam be magamat.

Harmad napra apám visszazaindult. Sokáig tartott engem kebléhez szorítva, azután

kocsiba ült, s — a jövő perczben magam voltam, egyedül magam idegen városban, idegen emberek s idegen viszonyok közt. Majd megszakadt szívem, midőn a kocsi eltűnt, s annak utolsó robogását hallottam. Nem szégyenlem megvallani, hogy elhagyatottságom érzetétül mélyen meghatva szobámba mentem, s a pamlagra dülve keservesen sírtam. — —

A szítás és övéi becsületes német emberek voltak; a család hét tagbul állott, ide nem értvén a szításlegényt meg a két inast. Ő maga a mester apró sovány ember volt, egész nap szitákat és rostákat kötött, s a ház kormányát tökéletesen feleségére bízta, egy kövérképű vaskos aszszonyra, ki alsószoknyájának egyik ránczában férjét kényelmesen eldughatta volna. A legidősbik leányt Rozinak hítták: kissé sántikált és veres haja volt, egyéb szépséggel nem bírt. Kisebbik nővére, Ida, sokat ígérő tizenkét éves növényke volt; meglátogatta anyjával

a vásárokat, otthon a szakácsnéval számolt, a kisebb gyermekeket megfésülte, felöltöztette, s a többi; szóval, ügyes takarékos leányka volt, ki egykori férjének bizonyosan kevesebb bajt fog okozni, mint ezt társainak nagyobb része a mai világban szintűgy mint a régiben rendesen tenni szokta. — A koszt jó, szobám tiszta, s bútorzatom némileg elegáns is volt. E tekintetben egyéb kívánni való nem maradt, de nem is lehetett hamarjában valakit találni, kinek gyomra és ízlése olly könnyyen lett volna kielégíthető mint az enyém. —

A tanulás, kivált eleinte, meglehetősen kedvvel és sikerrel folyt. Tanítóim a nagytudományú, de kissé különczös Werner, a későbbi tihanyi apát Brestyenszky, a jámbor szelídlelkű Máhr, a simaszájú Kutschern, s a pajkosságainkat példás türelmesen elviselő magyarnyelv-tanár, Fessl voltak. Mindnyájan szerettek engem, valamint én is szerettem és tiszteltem őket.

Örömmel hallgattam előadásait, s ha tanulási kedvem és szorgalmam tartós marad, kétlem, hogy társaim közt az év végével valaki nagyobb előmenetellel dicsekedhetett volna, mint én. A történelmet leginkább kedveltem; de nem is hiszem, hogy azt Máhr Bonifácznál valaki értelmesebben és vonzóbban tudta volna előadni. Valódi gyönyör volt a derék benczének classicus deákágit felolvasásait hallgatni; örökké felejtetlenség fognak maradni az órák, hol azokban részesültem. Kevés állott a könyvben abbul, mit szóval előadott. Ő a históriát nem csinálta, hanem elmondta a tényeket, a mint történtek, nem szépített rajtuk, s nem burkolta azokat költői színbe, a gazembereket nem glorificálta, a hazafiak magasztos tetteit nem gyanúsította, a zsarnokot népboldogítónak s a gyávát hősnek nem keresztelte. Ezért tartotta ő mindvégig ébren hallgatóinak figyelmét e felséges stúdium iránt, s ezért ültünk gyakran a rendes

órán túl még több ideig áhítatos csendben a padokban, koránsem vevén észre, milly sebesen múlt el az idő, mellynek e kedves tanítónk társaságában ólomszárnyakat kívántunk volna. — Mélyen megütődtem, midőn néhány év előtt halálának hírért hallottam. Benne a haza egyik legméltóbb fiát vesztette el. —

Két hónap elmúlt, s beköszöntött az új év. Barátokat még nem találtam, ismeretségeket nem kötöttem. Eljött a farsang, s ez Győrött mindig különös epochát idézett, elő a deákvilágban. A bálokban deákok vitték a főszerepet, s ezek közt a legelsőek a jogászok voltak. De azért jutott kis dicsőség a logicusoknak is. Az a szokás divatozott, hogy néhány héttel a farsang előtt minden életrevaló deák — s ki nem akart annak tartatni? — tánczosnőkrül gondoskodott, s e végből mindjárt karácson után körsétát tett a város szépeinél, ezeket e vagy ama tánczra fölkérendő. A ki ezt

elmulasztotta, bizonyos lehetett, hogy a bállokban egy lépést sem fog tánczolhatni, ha csak olyanokkal rá nem kezdi, kiket tizenöt év előtt sem engagírozott már senki. — Ez volt az idő, hol könnyű móddal lehetett a legtisztesebb házakba jutni s érdekes ismeretiségeket kötni. Szinte kényszerítve volt rá a fiatal ember, ha társainak nem akart gúnytárgyul szolgálni. Valami nagy erőltetésbe egyébiránt e szokásnak gyakorlata nem került. A győri leányok akkoriban híres szépségek voltak, s úgy hiszem, hogy e hírnevüket mai napig is megtartották. Nehezen esett köztük a választás. A logicusnak többnyire csak az maradt, mit a jogász urak meghagytak; miután azonban az egész városban egyetlen rúd leányt sem lehetett találni, természetes, hogy e maradék is csupa szép leányokbul állott, a kik közt sokáig habozó szívvel válogattunk, míg a magunkéra akadunk. — Nem mondom, hogy néha oda nem néztünk, a hová nem kellett, s meg

ne kívántuk volna, a mi nem volt a miénk. Az állhatatosság nehéz dolog, s korunkban majdnem lehetetlennek tetszett kívánságunk természetes állhatatlanságát egyetlen személyre szorítani, ki szenvedélyünket mindig újonnan foglalatoskodtassa. Különben mi sem voltunk ám Proteusnk, kik szépeinknek mindennap új alakban mutathattuk volna be érdemeinket, hogy természetes kíváncsiságunknál fogva ne legyenek kénytelenek új tárgyak után nézni, mellyek őket kielégíthessék. Végre csak megmaradt mindegyikünk a virágszálnál, melly neki virított. Nem volt egyetlen valamirevaló legény köztünk, kinek kedvese ne lett volna. E tekintetben a kis Győr hasonlított a nagy Párishoz: az egész belváros a szajnai „quartier latin” volt — javított kiadásban. Mathesis, logica és historia mellett, ollyasmirül is kellett gondoskodni, melly a komoly tanulmányok után kellemes időtöltést szerezzen. Már ez deák-szokás volt Győrött; szerencse, hogy az

alma, mellybe harapni kellett, nem volt savanyu. — —

A várostoronytul nem meszsze, szerény háznak szerény lakában élt az angyal, kit a győri deáknak elkerülhetetlen sorsa a farsangi idényre számomra kijelölt. Ninának hitták, mint a szigetvári hűtlent, kit még mindig nem bírtam elfelejteni. Haja szőke, termete közészerű, keze selyemlágú s szemme világoskék volt.

Elmondom, hogyan ismerkedtünk meg?

Meglátogattam egy este N. Lajos logicus collegámat. Hallottam már valamit, hogy szép nővére van s hogy ezen szép nővérnek történetesen udvarlója nincsen. Egyriil másrul beszélgettünk, midőn Nina belépett a szobába s Lajost vacsorára látta. Természetes, hogy engem is marasztaltak, s még természetesebb, hogy maradtam. Bementünk a másik szobába: s csak itt láttam a gyertyavilágnál, milly kedves teremtés volt Lajos barátomnak nővére. Ő, t. i. Lajos,

ezt nem találta, a mit csak annak lehet tulajdonítani, hogy kevés testvér van a világon, a ki egymás jeles tulajdonait illően méltányolni tudná.

A szülők egyszerű, szíves emberek voltak. A bemutatási cerimonia fél perczig se tartott. Magyarok voltunk, tehát ismer-tük egymást. A vacsoránál Nina mellé ül-tettek. Ennem kellett volna, pedig inkább Ninával csevegtem. A mama szüntelen ki-nálgatott, végre udvariságbul engedtem, s enni kezdtem; de a lúdmájas riskása száj-padlásomhoz tapadt mint a pép; egy pohár magyarátival kellett lelocsolni. Ennek ter-mészetes következménye az lett, hogy — egy kettő három — az erős bor fejembe szállt. Nem szoktam hozzá, mert borivó nem voltam.

Vacsora után Nina a zongorához ült. Hófehér ujjait néhányszor föl és alá jártatá a billentyűzeten s kezdé játszani Chopin

mazúrjait. Nem kellett több; valóságos extasisba jöttem.

— Bravó, Chopin! éljen a mazúrtáncz! kiálték, s hatalmasan vertem mindkét lábammal a tactust. Csudálom, hogy a súlyegyent el nem vesztettem, ámbár kicsinben múlt, hogy midőn széles jó kedvemben Lajosnak estem s ez öleléseim elül az étszekerény mellé retirált, barátom helyett a szoba földjét nem csókolom meg.

Végre megszűnt Nina játszani. Odalopóztam a szék háta mögé s a közönséges dicsérő intráda után csevegtem vele mindenféléről, mire már nem emlékezem. Észrevettem ugyan, hogy a szobafalak Lannerféle keringet hogy három pohár magyaráti tönkre tegyen?

Pedig úgy volt!

Haza akartam menni. Ekkor eszébe jut Ninának, hogy egyik barátnéja a szomszéd utczában másnap korán reggel Becsbe utazik. A házi kisaszszony a közel farsangra néhány

piperetárgyat akart a fővárosbul megrendelni, s azért barátnéjával még szállania kellett. Fölkérte Lajost, hogy kísérije el odáig; s mert az én utam is arra vezetett én is kísérőül ajánlkoztam. Nina fejével biczczentett, s a szomszéd szobába ment kalapért és köpenyért. Én is kalapomért szaladtam Lajos szobájába. Ugyanezt tette barátom is. Az ajtó küszöbén egymásba ütköztünk s homlokaink kegyetlenül özsze-kocczantak.

— Pardon! kiálték s hirtelen megfordulván Nina mamáját úgy löktem oldalba, hogy a tisztos matróna a pamlagra dűlt.

— Ezerszer engedelmet kérek! akadoztam, s visszatántorogván csizmasarkommal a másik szobából kilépő Ninának másfél ujjnyi hosszú lábára tapodtam. — Millió adta; ez már több volt mint ügyetlenség. — Nina megbocsátott, Lajos a kalapot fejembe nyomta, s mentünk.

A fris levegő nem igen segített bajomon; azonban baj nélkül érkeztem mégis lakásomig. Tovább már nem mehettem volna.

— Hál' Isten! gondoltam magamban. Megszorítottam barátom kezét, s kalapomat ennek szép nővére felé legyíngetvén könnyű oldalszökéssel akartam a nyitott házkapun bebachírozni; de sarkom a síkos köveken elcsúszott, a kalap kezemből egyenesen Nina fejéhez repült, s én magam olly átkozott czudarul csókoltam meg a lucskos földet, mintha a Parnassus legmagosabb csúcsárul valami békatóba potytyantam volna. Villámsebességgel szöktem föl ismét, s két perez múlva szobámban voltam. — Isten bocsásson meg: egész éjjel káromkodtam.

Szerencsére, hogy a kedvetlen benyomás, mit ügyetlen viseletemnek Nina kisaszszonyra tennie kellett, sokáig nem tartott. Egy hét múlva megkezdődött a farsang. Nina választott királyném volt, s már az első bál után megvallotta, hogy nálamnál ügyesebb

tánczos az egész deákság közt nincsen. Akkor még az ilyesmit elhittem!

Milly víg volt e győri farsang! Mulatás volt a jelszó minden felül! Boldogok voltunk, kik mulatni tudunk s az örömet barátnőnknek nevezhettük. S miért ne mulattunk volna fiatal, vidám, pezsgő vérünkkel, midőn az életnek komolyságát az öreg uraknak engedhettük át, kik érzelmeiket, mint a templom szentjei testüket, rég feláldozták; midőn senki közülünk nem tapasztalta, hogy a szomorúság a bajt enyhíti . . . hanem csak a szívet emészti, s nem annak búját és fájdalmait. — Az öröm a kedély gazdagsága: kinek lelki erejét nem törte meg a komorság jéghidege, az még a pusztában is paradicsomot lel! — És ti Győrnek angyalszép hölgyei, tizenöt tavasziul föl egészen — de nem akarom megjelölni a határt, meddig deríti öröm és vígság felhőtlen napjaitokat . . . nem féltetek én titeket a búnak sötét éjéül, midőn

szemeitekben égtek a csillagok, mellyek mindenfelül napvilágot költöttek! — Félre toltuk a bút és a gondot, számúztük körünk-ből azon szerencsétleneket, kik mohó vágyak s nagy szenvedélyek rabjai voltak, s kiknek szívét mások boldogsága, úgy mint a csalán ütése, égette. A sötét éjből kitör a piros hajnal, a tövisbokron tavaszra ezer rózsa virul . . . öröm és erény mindenkor hü testvérek maradnak; de a szomorúság mindig rokona a pokolkínoknak . . . s azért hangos tust húzattunk farsang czimboránknak, s bohónak tartottuk, kit Ilyenkor a légy lába is boszszantani tudott!

Mindig fájt a szívem, midőn illy vigalombul távoznom kellett; nem emlékezem, hogy egyszer is rosszul mulattam, vagy e multság után főfájást kaptam volna. Szerettem én ezen hegedűs és klarinétos földi menyországot, s éltem, a mint lehetett, gyöngyéletemet. Eltévedtem néha egypár víg czimborámmal a külvárosi tánczvigalmakba

is, hol az alsóbb néposztály többnyire világos viradtig mulatott fesztelen jó kedvvel. Úgy tánczoltak szinte szikrázott. A hölgyek egytől egyig mind Chárisok és Grátiák voltak . . . felpattanásig piros arcz, nyak s a többi, a legtisztább gyémántvízben úszó tüzes szemek, erős szilárd talapzat, mellynek carrariai márványát fehér és tarka mousselinruhák fődtek, mellyek ha tisztán kimosva nem is, de annál jobban voltak öszszegyűrve . . . főkép a nyugóra után kakasszó felé. Az urak többnyire világoszöld frakkban, ezüstgombos sötétkék „mándli”-ban, szürke kabátban, sokan ingujjakban is jelentek meg. A tánczosnők szegfüolajos fejtekercei többnyire veres és fekete bársonyszalaggal voltak átfonva, mellyre ittott menta-, levendula-, zsálya- s nárdusleveleket tűztek, halántékaikról egy, néha két hatalmas csináltvirág-bokréta csüngött le, melly több év előtt egy selyem kalapnak vagy lakomás asztalnak szolgált czifraságul,

s most rugalmas hajlongásai által a tánczosnak orrát szüntelen csiklandozván azt tüzezebb és elszántabb tánczra serkenti. Legkedveltebb táncz a ‚Dreischritt‘ volt; egypár fodrász és szabólegény megpróbálta a ‚Zweischritt‘-et is, de kudarcot vallott; többnyire a félterem hoszszáig ‚schaschíroz‘-tak s csak azután kezdtek perdülni. A palló szinte rendült belé; egyébiránt az épület assecurálva volt. Szünóra alatt bizonyos nemét a ‚csárdás‘nak is kezdték járni: két pár, mellynek egyike két férfiúbul állott, derekasan hozzá is fogott mintegy közepéig, azontúl egy elszánt tímárlegény aprózta mindvégig. Elég az hozzá, hogy a belvárosi ‚nobel báb-ok példájára a győrszigeti vásárnapi ‚reunió‘-kban is elő kezdték rántani a csárdást — parádénak, melly harmincz év után — hál’ Isten egyszer valahára — általános polgári jogát visszanyerte. Mindig azt mondtam, mit a franczia mond: ‚ce n’est cpie le premier pas qui coûte‘, az az: a ki

az osztrigát meg tudja enni, az megeszi a kolozsvári káposztát is. Egypár „Eroberung” nélkül ritkán hagytuk el a termet s nem egy szerelmes lakatos vagy esztergályos le-
génynek okoztunk nyugtalan perczeket, ha karukon függő kedveseiknek egypár édes szót súgtunk füleikbe, mire ezek úgy ki-
pirultak mint a pipacs, s tánczosaik karjaik-
bul majdnem a mieinkbe siklottak. Hja, mit adnának némelly csilláros és szönyeges ketreczekben ezen egészséges piros arczok-
ért, ezen surrogatum nélküli termetért, ezen fesztelen élvezetért, ezen friss tömött egész-
ségért! —

A farsang elmúlt s megjött a bűnbánás s magábaszállás ideje. A napok böjti szint öltöttek, s olly fás és üres lett minden, mint némelly divathős húsból és csontból, kibe az Isten rász kedvében eleven lehelletet fújt. Nekem is voltak farsangi bűneim, mikért töredelmes szívvel bűnbánatot készültem tar-
tani. Avval kezdtem meg, hogy gyakrabban

jártam el Nináékhoz, mint máshová. Azok példáját követtem, kik öntartoztatásbul böjtben még egyszer olly jól laknak, mint egyébkor. Olvastunk, zenéltünk együtt. Ha kísétáltak állandó kísérőjük voltam, ha valamit vásároltak, megosztottunk a teherhordásban s a nagyobbik csomót mindig én vittem. E mellett szorgalmatosan tanultam; tanítóim meg voltak velem elégedve; a magyar nyelvbül pláne első eminens voltam, mert egyszer egy az öreg Fessl által föl adott thema fölött: „az ember csak akkor boldog ha alszik!” két ívre terjedő variációkat írtam egy ülőhelyen. — —

Apám húsvét után a következő levelet írta:

Örömmel hallom, hogy jól tanulsz; iparkodjál szívedet is hasonló módon kiképezni mint eszedet. Üres óráidat fordítsd az emberek ismeretére, mert vajmi keveset lehet a könyvekből tanulni, mit e tekintetben az élet nyújtani szokott. Ha megütöd

is néha homlokodat, ne törődjél vele: a tanpénzt mindenütt meg kell fizetni. Csak ismerd meg előbb magadat s ismerj meg azután másokat is. Vigyázz, kikkel társalkodói; gazdag és tekintélyes emberekkel igen óvatosan kell bánni. Hol a szerencse virágzik, a szellem fölemelkedik. A szerencsés ember félvállról nézi a többit: csak a jelentek tekinti s nem gondol a jövővel.'

„Hol van az az ember, a ki még egyetlen ballépést se tett volna életében? Azért jól vigyázz, mikor szoktál leggyöngébb lenni? A játéknál-e, vagy ha a bor vesz erőt rajtad, vagy ha valami keserűség ér tégedet? Azt mondja Tacitus, hogy az ember soha inkább el nem árulja magát, mint efféle esetekben. — Kerüld a gyanús ember reket. Jól megvizsgáld az időt, helyet és körülményeket, ha valamit tenni akarsz, s igyekezzél az emberek jellemét szorosan kitanulni. Kerüld a haragot s a boszúállást. Arczod mindig derült és nyájas legyen.

Csak az ostoba szokott mindig nevetni, mi-
dön a folytonos komolyság embergyűlöletre
mutat. Légy őszinte, de el ne áruld tit-
kaidat. Sohase kövess el olyasmit, mi a
becsülettel ellenkezik; mert ha nem olly
rész is valami, mint a minőnek látszik, a
világ mégis annak vehetné: a világ Ítéletét
pedig nem lehet mindenben mellőzni, ha-
csak nem akarunk közönséges megvetés tár-
gyává lenni.' —

Ítéleatedben az emberek iránt se igen
enyhe, se igen szigorú ne légy. Ollyanok-
nak vedd őket, a minők, nem pedig mint
a minőknek lenniök kellene. Nincs a ki
tökéletesen jó, de ollyan sincs, a ki egészen
rész volna. Általánfogva azt lehet mondani,
hogy az emberek inkább tudatlanok, gyön-
gék és könyelműek, mint igazán gonoszak,
ámbar ezek híjával se szenvedünk. A bal-
gaságot és a vétket ugyan kimenteni nem
lehet, azonban meg kell gondolni, meny-
nyi függ e részben az ember testminőségétől,

az égövtül, melly alatt született, a nevelőstül, az ételtül és italtul, szóval a különféle körülményektül. Hány felséges tehetőségnek kell elveszni, mert senki sem ápolta azt? hányán kerülnek az akasztófára, a kik más körülmények alatt s más oktatás mellett a legbecsületesebb emberek lehettek volna?! Ebbül aztán azt következtetik többen, hogy az Isten nem igazságos, mert némellyeknek megadja, mit másoktul megtagad: mintha az Úrnak tetteit megfogni lehetne s más részről nem nyilatkoznék olly világosan mindenre kiáradó jósága és könyörületessége!? Az embernek szabad akarátja van; bírja azon eszközöket, mellyek által magát megmentheti, s ha a mélységbe esik, magának tulajdonítsa.'

,Légy tehát jószívű és türelmes mások iránt. Az erények legfőbbike az ember-szeretet, valamint az irigység és a gyűlölség a legutálatosabb véték. Nem érdemli meg, hogy éljen, a ki felebarátját nyomorúságra juttatni, vagy abban elveszni hagyja;

a ki gyöngeségeit vagy tudatlanságát felhasználván, annak romjain építi föl szerencsáját. Minden embert testvérednek tekintsd, és segíts rajta erőd és tehetséged szerint; ez az Isten legelső törvénye.'

„Tudom, hogy fogékony szíved van, melly az első benyomásnak igenis engedni szokott. Sok embernek fogsz hinni, s sokszor meg fognak csalni, míg kigyógyulsz! Az emberek képesek minden erényre, csakhogy ritkán lehet ezeket náluk találni. A hű barát s az igazán szerető leány olly kincs, melly mélyen van elásva s csak nehezen található fel. Milly szerencsés, a ki e kincsnek birtokában van!”

„Még igen sokat mondhatnék, ha levelem máris hosszúra nem terjedt volna, s nem kellene attul tartanom, hogy míg annak végére érsz az elejét már elfelejtetted. Egyébiránt is sokkal jobban szeretem, ha viseleted által bebizonyítani fogod, hogy inkább példámon, mint szavaimon épültél. Kívánom

hogy olly joggal mondhasd el, mint én fogom elmondhatni halálom óráján: hogy az Istenen kívül hazámat legjobban szerettem; barátimat soha el nem árultam, feleségemet meg nem csaltam, az ártatlanokat el nem nyomtam; a nyomorultakon tehetségem szerint segítettem; soha jobbnak látszani nem akartam, mint a minő voltam, balgaságaimat őszinte bevallottam, s ha mások kárára történtek, tüstint jóvátenni igyekeztem; soha hamisan nem esküdtem, s szavamat soha meg nem szegtem; pénzemet sohase pazaroltam el hiábavaló aszszonyokkal, és sohase hittem olly gazembernek, a ki barátját vagy hazáját elárulta; sohase kerestem önzésből egy gazdag szárnak barátságát és sohase építettem reményemet az állhatatlan szerencsére; sohase tartottam azt boldognak, ki egy nyájas szóért vagy kegyes pillanatért a nagyok körül ólalkodott, de azért daczos és fenhíjjázó se voltam azok iránt, kiket a véletlen egyikét fokkal fölebb állított nálamnál

az emberi társaságban; végre bizonyos népfajt, mellyet tán neked is lesz még alkalmad küzelebbrül megismerni, csak úgy nem szívelhettem mint a kukaczos sajtot, azonban, ha ki nem térhettem útjából, mindig avval nyugtattam meg magamat, hogy őt is az Isten teremtette. — —‘

Tízszer is átolvastam e levelet, míg annak minden sora emlékezetembe tapadt. Mintha sejtettem volna, hogy apám — testamentoma volt.

Nem láttuk többé egymást!!

A köny, mellyet emlékezete szemembe csal, nem a bának és fájdalomnak könnye, hanem az öröme és vágyé: vele egykor ismét együtt lehetni!

XV.

Jól írta apám, hogy szívem igen fogékony, s ennél fogva könnyen enged az első benyomásnak. A sorok még nem halványultak el a papiroson, s máris anynyi érzékeny tanpénzt kellett e viaszkeféle szívtől fizetni, hogy joggal lehetett volna azóta tökéletes kijózanodásomat várni. Pedig őszintén megvallva, e tekintetben még mindig — beteg vagyok. —

Májusban német színészek jöttek a városba bizonyos Kröning igazgatása alatt. Honnan kerültek ide? nem tudom; csak arra emlékezem, hogy egypár collegám nagyon dicsérte őket s ez által fölébresztette kíváncsiságomat irántuk. A színészetet gyermekségemtől fogva kedveltem, csak hogy eddig ritkán volt alkalmam annak élvezetében részesülhetni. Pécsen az egész két év alatt, míg ott voltam, csak három hétig

játszott egy odatévedt magyar vándorcsoport. Úgy gondolom, Komlóssy Ferencz társasága volt. Az első szerelme Magyaroknak hitták, az első szerelmesnő Komlóssyné volt. A deáknak akkor még nem volt szabad a színházba járni: lopva mentünk be, s nem csuda, hogy a tiltott gyümölcs jóízűen esett. Gyűrtött már jobban volt minden rendezve: télen magyarok, nyáron németek játszottak. Mind a két társaság becsületesen élte, nem anynyira ugyan egymás mellett, mint egymás után. Mindegyiknek ugyanazon közönsége volt, mert e „barbár” magyar nép már akkor is bátorkodott többféle nyelvet tudni; természetesen azért, hogy megértsék őt a „mívelt” szomszédok, a kik csak egy nyelvet, s azt is olly értelmesen beszélik, hogy egymás közt nem ritkán tolmácsra szorulnak. —

Az említett német társaságnak a sok „fex” közt volt egypár jóra való tagja is, kikhez az igazgató neje kivid annak leánya

s bizonyos Wagner kisaszszony is tartozott. A színház a sétatér közepén állott. Előadás előtt Thália vándorpapjai a közel csemegebódében szoktak öszszegyülekezni, melly alkalommal szerencsém volt a társaság ‚matador’-jaival megismerkedni. Az ‚intrigáns’-t még Sopronbul ismertem: nagyanyámtul egy szobát bírt, s lakbér helyett hetenkint kétszer háromszor elvitt a színpadra, hol egy elrejtett kuczkóbul szent borzalommal bámultam mindig a gyönyörűséges dolgokat. — A viszónlátás öröme nagyszerű volt. Csokoládészinü kabátját olly siralmas karban találtam, hogy avval csak az alatta levő nadrágnak állapotját lehetett öszszehasonlí-tani. Magamhoz híttam, s miután sokat és sokfélét beszélgettünk a művészet studiumáru, a pathoszu, a tragikai cothurnusu, a megrázó szenvedélyekruól s a többi, megkínáltam egy sötétkék frakkal s két nyári bugyogóval, a mi öt sokkal jobban megindította, mint engemet az általa ugyanazon

este előadott ‚Moor Ferencz’ szerepe. — Háladatosságul bemutatott egy szép reggel az egész társaságnak, s én másnap a kitünőbb tagokat ozsonnára invitáltam az említett csemegebódéba, hol nem is anynyira csemegét, mint bajorsert és tormás kolbászt árultak. Szinte büszke voltam, hogy a művész urak és aszszonyságok meghívásomat elfogadták s contómra derekasan költöttek. Utóbb elhozták egyéb barátjaikat s ismerőseiket is, úgy hogy vendégeim száma minden újabb lakománál csudálatos módon szaporodott. Ha ötöt híttam, mindig tizenöt jelent meg. Nem gondoltam vele; csakhogy a szép Wagner Júlia s Kröning Ahvina kisaszszony mellett ülhettem, mit oly nagy szerencsének tartottam, mint ha királyi asztalnál ültem volna, — s maecenási elragadtatásomban csak azt sajnáltam, hogy ezen ‚gouté’-k vagy ‚soupé’-k ezerekbe nem kerültek. Már hogy az ezereket ki fizette volna meg? azt a jó Isten tudja. Elég az

hozzá, hogy gyakran voltam az illyféle ,ex-tasis'-ban, legkivált pedig akkor, ha a mellett ülő egyik kisaszszonynak csemegét nyújtván, ujjaink a tál alatt érintkeztek, s a másíknak parányi lábacsckája lakk-czipömön pihent. Nagyobb élvezetett nem ismerem. — E mellett a színháznak mindennapi látogatója voltain, s itt szintanyvni tapsot vesztegettem el, mint ezüst húszast a csemegetárban. —

Természetes, hogy illy életmód mellett nem igen jól esett a tanulás, s szorgalmam lankadni, kedvem veszni kezdett. Tanítóim ezt észrevették s élénk szemrehányásokkal illettek. Werner professor egyszer a ,prae-iectiíé ideje alatt meglátott a sétatéren Wagner kisaszszonynyal karöltve járkálni: magához szólított, s midőn közelében voltam megcsipte frakkom szárnyát, lakására vezetett, a szobaaajtót rám zárta s a kulcslyukon tudtomra adta, hogy addig ki nem ereszt, míg meg nem ígérem, hogy a komédiás

néppel felhagyok. — Megígértem; de alig voltam az utcán, már elfelejtettem a mit ígértem, s Werner úrnak nem volt mindig kedve — porkolábnak lenni — —

Június közepe felé volt, midőn egy este félkábultan Wagner kisaszszony első csókjátul hazajövéen, asztalomon fekete pecsétetes levelet találtam. — Fölnyitottam. A plebánus pár sorral tudósított, hogy — apám meghalt!!

XVI.

Ki nem mondhatom, milly leverőleg hatott reám e szomorú hír! Egy ideig némán bámultam a viszontagságos sorokra, azután veszteségem nagysága fölött meggyőződván, hangos sírásra fakadtam. Mélyen éreztem, hogy az apák legjobbját vesztettem el, s hogy annak szeretetét semmi se lesz többé képes e világon kipótolni. Keményeim s kilátásaim egy csapással semmivé tétettek, s bizonytalan jövődőnek néztem elibe. E pillanatban azonban nem ez volt, a mi szívemet bántotta; apám halála fölötti fájdalom minden egyéb tekintet háttérbe szorított, s mély és határtalan volt. Majdnem megszakadt szívem, s emlékezem, hogy magam is szerettem volna meghalni. —

Hogy e benyomás már hevességénél fogva is tartós nem volt, azt ifjúságomnak kell tulajdonítani, hol az emberi szív a

milyen könnyen fogad, olly könnyen változtat ismét bút és örömet. —

Néhány hét múlva anyám levelet írt, mellyben mély bánatának kifejezése mellett jövendőm fölötti aggodalmát nyilvánítja. Attul tartott, hogy a csekély vagyon, melly apám halála után hátramaradt, alig lesz elégséges tanulmányaim folytatására, s azt tanácsolta, látogassam meg legközelebbi rokonunkat, apám testvérét Szentmargiton Sopronmegyében, a ki elég gazdag volt, hogy szeretett anyámnak gondjain könnyíthessen.

Másnap útra készültem. Kedélyem amúgyis szórakozást igényelt, s mohón ragadtam meg az erre kínálkozó alkalmat. Egyszersmind azt a reményt is tápláltam, hogy e rövid kirándulás föltett szándékomat, költséges ismeretségeimtől jó módjával megmenekülni, méginkább előmozdítani fogja. Akkor még nem volt anynyi emberismeretem, hogy átláttam volna, miszerint ezt

legczélszerűbben s leghamarább lehet elérni — üres erszény által.

Nagybátyám olly hidegen fogadott, hogy már az első találkozásnál lemondtam minden reményről, melyet az ő segítségével biztosítandó jövőm iránt tápláltam. Önző, szívtelen, fukar ember volt, a ki anynyira elütött apámtul, hogy ahhoz csak névre hasonlított. Azonnal meggyőződtem, hogy hasztalan fáradság volna anyám tanácsát követni, más részről büszkeségem nem engedte, legközelebbi rokonomat olyasmire figyelmeztetni vagy épen fölkérni, mire véleményem szerint neki kellett volna az első lépést megtenni. Könnyen, vagy ha tesszik, gavallérosan vettem a dolgot, ámbár ezzel szintolly keveset imponáltam a hústömegnek, mint ha őt, ki amúgy is jól ismerte családi viszonyainkat, szomorú helyzetünk előadása által részvétre akartam volna indítani. Még sohasem bántam meg, hogy magamat akkor meg nem aláztam.

Elválásunkkor úti költségül pár száraz bankót nyomott markomba, s megígérte hogy végintézetében rólam, mint „c s a l á d j a utolsó s a r j a d é k á r u l” illően fog gondoskodni. Kár is lett volna e h í r e s családnek, mellynek nemzetségi fája olly régi időkig terjed, hogy még azt sem tudnám hitelesen kimutatni, ki és miféle ember volt nagyapám? nyom nélkül elenyésznie. —

Az úti költséget a cselédek közt osztottam ki. —

Innen Bécsbe rándultam fel apám volt földesurához gróf Széchenyi Lajoshoz. Ma is eleven hálával emlékezem azon kegyes fogadtatásra, mellyben részesültem. A gróf nagy elismeréssel nyilatkozott apám érdemcírül, s megígérte, hogy valamint özvegyének, úgy gyermekeinek sorsárul is gondoskodni fog. ígéretét meg is tartotta. Anyámnak tisztességes nyugdíjt s szabad lakást adott a somogyvári kastélyban, azonfelül pedig apám számadásainak vizsgálatát siettetvén,

nevezetes özveget juttatott birtokunkba, mellybül családom gond nélkül élhetett s én tanulmányaimat becsületesen folytathattam. Isten áldja meg őt érte! — Vajmi kevés földesúr bánt akkoriban illy emberséges módon tisztjeivel! Milly könnyű volt abban a jó régi feudális világban ezeknek számadásaikban anynyi hiányt találni — holtuk után, hogy az özvegynek és gyermekeinek tíz eset közül kilencszer nem jutott néha több a — koldusbotnál! Elég példát tudnék e tekintetben felhozni, ha biographusi tisztemet elhagyni, s azt is megakarnám fűjni, a mi nem éget!

A Széchenyiek mindig nagylelkűek voltak; nem hiszem, hogy tisztjeik közül egyiknek is oka lett volna sorsa ellen panaszolkodni. Legnagyobb része ildomos gazdálkodás s azon különféle előnyök által, miket e tekintetben az uraságtul nyertek, rövid idő múlva vagyonos emberek lettek; nem egyet tudok közülök, a ki utóbb maga is

földesúr lett s volt uraságával jószágot cserélt. — Azért volt aztán a Széchenyieknél a szolgálat olly kapós, mint akármellyik királyi hivatal: szinte olly biztos jövődőt Ígért; csakhogy ennél sokkal jövedelmezőbb volt! —

Csak két napig mulattam Bécsben, ámbar először voltam e nagy városban s látni és bámulni valót eleget találhattam volna. Nem éreztem magamat jól e saját-szerű fojtott levegőben s iparkodtam a szűk és sötét utczákból mielőbb kimenekülni. Lerándultam Horpácsra, hol ismerőseim körében búmat enyhülni találtam. Zokogva borultam házam őszinte barátjának Somogyi bátyámnak nyakába, ki apám alatt kezdte meg gazdasági praxisát, s ha valami csínt követtem el közte és közöttem a közbenjárói szerepet viselte. Nem tudott vigasztalni, mert maga is vigasztalhatatlan volt, s a kedves elhunytban nemcsak barátjának, hanem a legjobb magyarok egyikének

veszteségét is siratta. A becsületes férfiú minden „jó magyar” elhunytát mélyen fájalta, mert ezeknek mindinkább ritkuló számánál mindegyiket kipótolhatatlannak tartotta. Úgy hallom, hogy most is él mint nyugalmazott gazdasági tanácsos Horpácson: szegény bátyám, hány becsületes magyar szív tört meg azóta imádott hazánkban, midőn a miénk még mindig dobog a reménylő kebelben!? — —

Az alig nyolcz napig tartott kirándulás mélyebb bánatomat némileg enyhíté, s lassankint visszavonulási szándékkal is felhagytam, mellyet eleinte, bűtül és szomorúságtul ellepve, tápláltam. Különféle mentséget s tekintetbe venni valót találtam, irielly minden józanabb megfontolás kizárásával az előbbi életmódhoz való visszatérést ajánlotta. — Alig múlt el néhány hét, midőn a régi vígságok s régi pajtások közt találtam ismét magamat. Nem volt elegendő lelki erőm e köröktül megválni, hol a férfiak

bőkezűségem miatt gavallérnak, a nők fél Adonisznak tartottak. Alszékenbül nem mertem visszalépni, nehogy fukarnak vagy ‚bankrót‘-nak nevezzenek. Egypár komédiásnak véleményére többet adtam, mint a világéra, mellynek oktalan viseletem által botrányt, édes jó anyámnak pedig bűt és aggodalmat okoztam. Legjobb s legszilárdabb föltételeimet e vagy ama primadonnának egyetlen epedő pillantatja úgy felolvasztó, mint a martiusi hó a tónak jéghárttyáját. —

Miser! természetesebb, mint hogy ezen életmód mellett költségeim mindinkább szaporodtak. Hazulrul kevesebb pénz érkezett; viszonyaim pedig mindig több kiadást követeltek. — Czimboráimmal a világért sem sejtettem volna, hogy jövedelmeim kútforrása apadni kezd: azt gondoltam, hogy elámíthatom őket, pedig az, kit leginkább elámítottam, tulajdon magam voltam. — Nem sokára pénzügyeim nagy zavarba jöttek, s

mivel igen fárasztó lett volna azokat rendbehozni, a zavart szépen növekedni hagytam. Régi adósságimat megfizettem s újjakat csináltam, csakhogy ezek mindig többre rúgtak mint az előbbieket, mit az előzmények után nem lehet épen rendkívüli csudának tartani.

A logicusnak Győrött, de tán másutt is, mindig kevesebb hitele szokott lenni, mint, teszem, Rothschildnek, s ezt magamnak is nem egyszer kellett tapasztalnom. Illyenkor aztán bajomon kosztos gazdámnak egyik szigetvárosi ismerőse segített, a ki felebaráti szeretetből s huszonöt percentnyi kamat mellett mindig késznek nyilatkozott, zsebórámnak, gyűrűimnek s egyéb haszontalan holmiknak ideiglenes menedéket nyújtani, hogy zsidókézbe ne kerüljenek. Ezen becsületes áldott sógor szintolly sovány volt, mint házi gazdám: csak orra és családja volt nagyobb. Volt mindenestül hat leánya: ha együtt ültek az asztal körül, egy végínségtől kínozott apa utolsó zálogainak tetszettek.

— Apjuk után Fuchs kisaszszonyoknak hitták őket. — Nevezett apjuk valóságos zálogtartónak született; nem azért mert apja s tán nagyapja is az volt, s ő maga kora gyermekségétől fogva csupán elzalogolt tárgyak közt neveltetett fel, ki nem váltott pólyákba takartatott, ki nem váltott ruhákban járt, s ki nem váltott ágyban feküdt: hanem mert mind testre mind lélekre nézve a természetiül csak ezen foglalatosságra látszott alkotva lenni. Éles tekintet, finom szaglás, hideg közönbösség, különös ravaszság, kitűnő ember- és ruhaismeret, hegyes, úgynevezett ‚kampós‘ orr, húsatlan karok, széles kezek s hosszú ujjak, s ezen kívül a testnek szenvedélytelen tartása, színlett nyugalom, előforduló esetekben bizonyos szeszélyes roham, illő időben alkalmazott jószívűség, s a többi: mindezek olly megbecsülhetetlen tulajdonok voltak egy embernél, ki zálogra szokott kölcsönözni, hogy néhány évi ‚becsületes‘ praxis után a

kétemeletes házak rendre bújtak ki számára a városnak legszebb helyein.

Jóformán otthonosnak éreztem magamat nála. Ha zálogba nem vittem valamit, leányainak csaptam a levet, hogy az ismeretség meg ne szakadjon. Kettőt hármat mindig otthon találtam s így előre biztosítva voltam, hogy az egyik vagy másik készséggel fogadja udvarlásomat. Úgy gondolom, hogy minden nő, még a legokosabbik is, szereti a hízelgést, s csak az a különbség, hogy érzelmi fokozatához képest az egyiknél élesebb színeket lehet használni mint a másiknál.

A hat leány közül a legidősbik, Juczi kisaszszony, accurate elhitte, ha azt mondtam neki, hogy sokkal jobb gazda volnék, ha az ő személye olly vonzó erővel nem bírna, hogy alig várhatom a napot, hol ismét láthatom őtet. E gyöngéd vallomás azután anynyira megindította a harminczöt éves szüzet, hogy hatalmasan csuklani kezdett

s fűzővállának szalagjai rendre elpattantak. Még csak az volt hátra, hogy papájától ünnepelesen megkérjem: egyéb semmi!

Ez érdekes viszony azonban nem sokára rútul megbomlott. Elmondom röviden, hogy' történt?

Egy délután a szép Juczikát egyedül találtam otthon. Az elzálogosított holmik elrendezésével volt elfoglalva s a szokottnál nyájasabb képet vágott. Nagyobb öszvegre volt szükségem, mint az öreg táti túl arany óramért kicsikarhatni reményltem, s azért nem igen nehezteltem, hogy helyette Juczit találtam, a ki e tekintetben mindig méltányosabb s engedékenyebb volt irántam. Nem is csalódtam: óramért a becsár harmadrésze fölött még egypár forintot kaptam; persze, hogy néhány kézszorításba s epedü pillantatba került. E kedélyes, s egyszersmind gyomrom egészséges étvágyát veszélyeztető mulatságot egy szegényül de tisztán öltözött kedvesképű leányka szakasztá félbe,

a ki éppen akkor lépett a szobába, midőn egyik kezemmel átnyújtottam órámat Juczinak, a másikkal pedig az érte járó huszonöt forintot zsebembe toltam. A szép leány fülig elpirult, midőn idegent látott a szobában, különben is félénk viselete az efféle ügyekbeni járatlanságát árulta el. Ösztönszerűleg sejtem, hogy mindketten ugyanazon bajban szenvedünk s egy úton járunk. Az ablak felé fordultam, hogy bajtársnémat még nagyobb zavarba ne hozzam. Ez az alkalmat használva, karján csüngő kosárcájából pár arany fülbevalót vett ki s Juczinak oda nyújtván, feszült figyelemmel várta ennek nyilatkozatát. Mindezt az ablak melletti tükörben láttam.

— Illy haszontalan holmikra nem adunk semmit! mond orrát fintorgatva Juczi s a fülbevalókat fitymáló minával latolgatta kezében.

A szegény leány szemében köny csilámlott. Nagy szüksége lehetett a pénzre,

mert gyöngé ellenvetést riszkírozott s bármilly csekély öszveg elfogadására is késznek nyilatkozott.

Erre megfordultam, s a leányka háta mögé lopózván, azalatt míg ő Juczival alkudozott, egy ötforintos bankót dugtam kosárcájába.

Azonban Juczinak ölyv-szemét e manoeuvre ki nem kerülte. Haragos pillantott vetett rám s a fülbevalóért három húszast ígért. A leány meg volt evvel elégedve, a pénzt elfogadta s lassú sóhajjal távozott.

Én is kalapomhoz nyúltam, s mitsem törődvén Juczinak gúnyos észrevételeivel védenczem után siettem. Ez egyenesen a közelleví gyógyszertárba ment, honnan nem sokára kijóvén, több utcán keresztül a külváros távolabb része felé tartott s végre egy alacsony háznak kapuján eltűnt.

A házmester a kapu alatt állott. Egy ezüst tízest nyomtam markába s megtudtam:

hogy a csinos teremést Marinak híjják; beteges anyjával a háznak egyik udvarszobájában lakik; igen ügyes, rendszerető és dolgozó; példája minden leánynak; csakhogy nagyon szűk körülményekben él, mit annál nagyobb érdemül kell neki tulajdonítani, mert szépsége már többeknek figyelmét magára vonta, s ő ez által nem egyszer igen fényes helyzetbe juthatott volna. —

Úgy látszott, mint ha a házmester sejtette volna, hogy nem jó járatban vagyok s nagyonis világi gondolatokkal foglalkozom; mert az utolsó szavakat különösen megnyomta s olly furcsán nézett rám, hogy kötelességemnek tartottam Cerberus uramat e tekintetben teljesen megnyugtatni.

Juczi a legközelebbi látogatáskor olly savanyú képet vágott, mint ha azt két hétig eczetben tartotta volna számomra. Hogy ezáltal amúgyis kellemnélküli arcza mitsem nyert, magában ,értetődik'. A következmény az lett, hogy ezután huszonöt ,percent'

helyett harminczat fizettem. Isten neki! azért még sem bántam meg soha, hogy a szép Mari miatt a zálogkölcsonzó Juczinak kegyét elvesztettem.

Védenczemet nem láttam többé; de úgy hallottam, hogy később egy becsületes polgárhoz ment férjhez, s még most is szerencsés körülmények közt él Győrött.

XVII.

Hogy az illy nagyúri életmód mellett keveset tanultam s előbbi buzgalmam mindinkább lankadni kezdett s végre a fagy-pontig süllyedt, errül, úgy hiszem, senki se fog kételkedni. Ha az akkoriban Győrött s a többi főiskolákban divatozott úgynevezett ‚defensiók‘-ban, mellyek egyéb-iránt inkább a tanítókat mint a tanítványokat, ez utóbbiak csupán ‚figuránsok‘ lévén, próbálták meg, nem részesülök, nagy kérdés, váljon szerencsésen átúszom-e azon évben a logikán? Dicső kis intézkedés volt ez a ‚defensió‘! Ha a deák úr egyik vagy másik stúdiumhoz nem igen nagy kedvet érzett, letette félév végével a huszonöt bankó forintos taksát, defendált, vagy inkább hagyta az illető professor urat maga helyett a nem kedves studiumbul defendálni, s bizonyos lehetett, hogy a vizsgálatnál eminenciát

vagy legroszabb esetben ‚első classis’-t kapott: mert bevett szokás volt, hogy azt, a ki defendált vagy tulajdonképen a professorok egymás közti nyilvános vitatkozásaiknál a figuráns szerepét játszotta, ritkán kerülvén reá a sor, hogy — ha egyszer témáját elhadarta — annak egyes tételeinek fejtegetésébe is ereszkedjék, bármily rosszul is tette le később a vizsgálatott, a második vagy harmadik classisba nem lehetett rakni.

Egyébiránt az illy nyilvános defensióknál néha igen mulatságos epizódok is fordultak elő, s nem ritkán történt, hogy a derék Werner a szóvita hevében parókáját lerántotta fejrül s faggatódzó collegájára hajította, vagy a physica professora, Gröbér úr, kire tanítványai kissé nyers modora miatt azt a rossz szówitztet csinálták: ‚der Gröber wird alle Tag gröber!’ — a cathedraban magyar díszöltönyben ülő defendenst in conspectu populi ‚szamár’-nak

nevezte, holott ez eddig még száját sem nyitotta ki s maga helyett mindig illető professorát hagyta beszélni. — Olly szerepet játszottunk körülbelül, mint azon szegény fiúk, kiket hajdan a spanyol udvarnál csak azért tartottak, hogy legyen, kit megpáholjanak, ha a herczegfiak valami csínt követtek el.

Megesett néha, hogy a defendens (lucus a non lucendo) urat a vitában különös kedvezésbül, mert hol nincs protectio? részt venni hagyták, s e célra az adandó kérdéseket és feleleteket vele egyelőre közölték. Nem mondom, hogy a ‚betanult‘ feleletek aztán nem ütöttek ki gyakran olly ferdén, mint Nestroy egyik darabjában az iskolás gyermekeké, kiknek czéduláit, mellyekre a tanító úr a feleleteket fölírta, egyik pajkos társuk kicserélte, minek következtében aztán az egyik azon kérdésre: hány múzsa van? azt felelte: harminczkettő, s elkezdte recitálni a — csehországi harminczkét kerületet.

Kis idővel a szünnapok előtt azt a ke-
serű tapasztalást tettem, hogy — ha a mű-
vészet az égből származik is — a művészek
mivel sem különbek, mint a többi közön-
séges emberek, sőt ezeknél néha roszab-
bak is.

Említettem már, hogy a társaság hölgyei
közt nekem leginkább tetszettek az igazgató
leánya s Wagner kisaszszony. Szívem hol az
egyik hol a másik felé hajlott, s nem egy-
szer mondtam nekik, milly nehezen esik
köztük a választás. Egyik sem féltett en-
gemet a másiktul, a mi kétségtelen jele
volt annak, milly rémítően szeretett mind
a kettő.

Utóbb mégis az igazgató leánya Alwina
kisaszszony foglalta el az első helyet szi-
vemben, csupán azért, mert meglehetősen
énekelt és zongorázott, minek a hölgyeknél
már akkor is nagy bolondja voltam. Sokat
megbocsátottam s megbocsátok nekik ma
is e szép tulajdonokért, s azért Alwina

kisaszszonynak adtam az almát, melly utóbb reám nézve igenis fanyarízúvé lett. —

Sok ember épen azt szereti tenni, a mihez nem ért, s mirül, mint a példabeszéd mondja, olly kevés fogalma van, mint a hajdúnak a harangöntésrül. Nem tudom, miféle rász daemon szállt meg engemet is, midőn azt hittem el magammal egyszerre, hogy — mert kissé jobban gitároztam mint egy szerelmes borbélylegény, s flótázni annyit tudtam, hogy nem haraptam épen a fűvolyukba — nemcsak jó muzsikus, hanem hangszerző is vagyok, s ha e tekintetben Beethovent vagy Mozartot túl nem haladom is, legalább oldaluk mellett rúgtathatok fel a zenészt Parnassusára. Pedig a ,contrapunctírozás'-t, s a ,compositió'-hoz megkívántató egyéb apróságokat csak hírbül s őszintén megvallva, még abbul sem ismertem.

Ezen ostoba, vagy szebben mondva naiv elbizottságomban neki ültem egyszer

egy szép esős reggelen a munkához s három órai vajúdas után egy képzeletem szerint igen csinos dalt komponáltam — klavirkísérettel. Kár hogy a remek ‚compositio‘ elveszett, sok gyönyörűséget szerzett volna a muzsikális közönségnek. Magát a szöveget, melly hasonlókép' gyáromban készült, annak idejében a ‚Theaterzeitung‘-ba küldtem; de nem vették fel. Nem tudták, mi a szép!

Alwina kisaszszony magán kívül volt — örömeiben, midőn a neki ajánlott szerzeményt a kótatámaszra kipányváltam: azonnal a székre dült s a dalt ‚prima vista‘ elénekelte. Magasztos momentum volt! —

— Az asztalon két butellia ménesi állott, mellette egy font piskóta: contóra vettem a czukrásznál. Alwina mellém ült a pamlagra, a ‚maestro‘t meleg dicséretekkel halmozta el, s a ménesibe mártott piskótának felét az én, a másik felét pedig a maga szájába dugta. Oh ártatlan csintalanság, oh

csintalan ártatlanság! — A szobaboltozatrul lecsüngő asztrállámpának — lehet hogy az asztalon is állott, nem tudom bizonyosan — rózsaszínű ernyője misticus fénynyel árasztá el a szobát, a ménesi meg a pis-kóta megtette a többit, s egyszerre, magam sem tudom hogyan? Alwina kisaszszony meleg ajka arczomon égett. Neki bátorodtam én is, a mint illy alkalommal illik, mélyen betekinttem a leány szemébe, gömbölyű állát gyöngéden fölemeltem s azon perczen ajkaink az első csókra özsze-forrtak! —

Alwina szentül állítá, hogy az első férfi vagyok, kit megcsókult, s én szentül elhittem, a mit mondott. — Huszonkét éves volt, és színésznő: nem is lehetett más-kép, mint a hogy ő mondta. — —

Másnap e boldogító első csók után ismét hozzá siettem. Váratlanul akartam őt meglepni. Az előszobába lépve, zongora-hangok érték füleimet, mellyek közé Alwina

angyali szava vegyült. Tulajdon dalom volt, mit a kedves leány énekelt. Szerző-szívem hallhatóan dobogott; örömittasan állottam néhány perczig a ruhatartó mellett, azután hallgatózva közelítettem a félig nyitott szobaajtóhoz, mellyen lassan belépni, az énekesnő háta mögé lopózni s őt édes merengéseiből szinte olly édes csókkal fölébreszteni akartam. Olly megható valami lett volna!!

Már a küszöbön állottam. E perczben Alwina egy rövid fogással bevégezte a dalt, mire hangos nevetés következett. Többen voltak a szobában, mert egy embernek nem lehetett illy pogány lármát ütni. Mintegy bűerő által lelánczolva, lépést sem mozdulhattam helyemből s rendkívüli gyönyörűségemre a következő párbeszédet hallottam:

— Úgy-e, felséges zagyvalék? szólalt meg Alwina, még mindig nevetve. Nehéz volna megmondani mi szebb? a szöveg-é

vagy az ének? olly szív- és fülrepezető mindegyik.

— Schiller csak nyomorult versfaragó s Zumsteeg sípládatoló volt hozzá képest; válaszolt Wagner kisaszszony, kire azonnal ráismertem rekedt tragicus hangjárul.

— Hát még ez a remek quintfogás; ez a szűnni nem akaró fermate, mellynél az ember legalább tizenötször megbicsaklik, míg végére ér, hacsak ollyan gégéje nincs, mint a mödlingi bakternak, ki a ,hallod-e háznak urá'-t kétszer elénekli egy lélekzet alatt; meg ezen hasonlíthatatlan melismák, trillák, fioriturák s egyéb szépségek, mellyek mindannyian olly kétségtelenül hirdetik a szerzőnek roppant táalentumát a — harangozáshoz! Mit mondasz hozzá?

— Azt, hogy add ki neki minél előbb a ,passus'-t, ha füleidet szereted.

— AVarum nicht gar! hol találnék ismét olly hamar valakit, kinek contójára olly jóízűen lehet nevetni és — vacsorálni?

Egyébiránt sok tenyeres barátja is van s a mint hallom, az újságokba is irkál: könnyen megboszulhatná magát, ha úgy ‚mir nichts dir nichts‘ kiadnék rajta.

— Igazad van; hjah! menynyt is kell nekünk szegény színésznőknek túrnunk, hogy keservesen szerzett hírnevünket félig-mcddig fenntarthassuk. — Játszd el csak még egyszer búfelejtésül azt a classicus ‚ricset‘-et, hadd kaczagjak kedvem szerint.

S Alwina újra rákezdte, s olly irgalmatlanul torzította el dalomat, hogy minden hajamszála borzadott. Minő irtóztató különbség volt a mai s a tegnapi éneklés közt! A hottentoták emberségesebben bántak volna velem. Anynyi érzékeny áldozat után ezt csakugyan nem érdemeltem meg.

Az ének végével a két leány ismét rémítő hahotára fakadt. Szinte keresztül láttam az ajtón, hogy’ könnyeznek nevetükben szemeik!

— Mondhatom, átkozott nagyot hallhat az ‚inamoroso‘, ha a hamis accordokat, mikkel e ‚remarquabilis‘ éneket kíséri, észre nem veszi; röhögött Wagner kisaszszony. Nézd meg csak füleit, ha eljön; szörnyű vastagok lehetnek, ha dobhártyájukat illy infernalis muzsika nem képes szétrepeszteni.

— Követni fogom tanácsodat; válaszolt Wini kisaszszony folytonos nevetés közt. Meglehet, hogy hasonlatosságot fogok köztük s azon bizonyos szürke állatoké közt találni, mellyeknek hátán olly sokszor rugtattunk föl a ‚Kahlenberg‘-re. Ach, der liebe Kahlenberg! Emlékezel-e még azon gyöngy-időre, mikor te a báróval én meg a zsidóbankárral olly felséges délutánokat töltöttünk az erdős ormokon? Szép pénzükbe került az Istenattáknak, az igaz ki gondolta volna, hogy a dicsőségnek olly hamar vége legyen s hogy egypár év múlva e rongyvárosban nedvesorrú deákocskákra szoruljunk. — —

Nem hallottam többet. Lábaim szárnyra kaptak. Most is csudálom, hogy nyakamat nem szegtem, midőn eszeveszetten rohantam le a lépcsőkön. Tizennégy egész napig a szégyen és boszúság érzete váltá föl egymást szívemben, s többször napjában önkénytelenül füleimhez kaptam. Úgy tetszett, mint ha az utolsó eset után tetemesen megnyúltak volna.

— Utólszor láttál engem, te viperafaj! mondók elkeseredve: s szavamot megtartottam.

XVIII.

Sok apró kalandot s mulatságos eseményt tudnék még felhozni győri deákéletéből, ha attul nem kellene tartanom, hogy az olvasó türelmét még jobban kifárasztom, mint már eddig történt. Bizony nagy önhittségre mutat, ha azt teszem föl másokrul, hogy e tarka semmiségeket szint-olly érdekeseznek fogják találni, mint a minőknek azok nekem tetszenek. De tudják-e önök, miért szeretek olly sokáig időzni e jelentéktelen emlékeknél? Mert nehezen esik az ifjúság rózsáéveitül megválnom, miután minden lépés, mellyet előre teszek, meszszebb ragad azon, minden apró szenvedése s kellemetlensége daczára mégis anynyira kedves kortul, mellyben életfám levelei tavaszi harmatban fürödtek s fris zománczukat a hideg költőietlenség le nem horzsolta. —

Más ember az ollyféle tapasztalásokat, minőket például az utolsó kalandnál tettem, aligha testi és lelki javára nem fordította volna: bennem azonban épen ellenkező hatást szültek. Ha a hölgyeket előbb mind angyaloknak tekintettem, most valamennyit ördögöknek tartottam. Higgadt ítélet hiányával egyik végtelből a másikba estem. Vagy gyűlöltem vagy szerettem: középet e kettő között nem találtam. Látván, hogy a világ csupa önzésből és álnokságbul áll, két három hétig legalább illyforma véleményben voltam, föltettem magamban, hogy ezután egy leánynak se fogok hinni, legkevésbé pedig színésznőnek. A szerelem — így okoskodtam — nem egyéb agyrémnél, melly sehol se létezik, csak versekben és románokban. Rövid ideig tartó csalódás, melly az embert megfosztja azon kevés észtil is, mije netalán van. Megfoghatatlan, hogy lehet valaki szerelmes, a ki őt egészséges érzéssel bír? A világon senki se

játszik olly nevetséges szerepet mint a szerelmes; az emberek ujjal mutatnak reá s azt mondják: 'ahol ni, ott megy a szamár!'

Ezek után azt lehetett volna gondolni, hogy a társaságotul elvonulva, magános óráimat teljesen a tanulmányoknak fogom szentelni. Köszönöm e felőlem táplált jó véleményt. Ennél okosabbat csakugyan nem tehettem volna; de kedélyemet a ledér multságok már anynyira elkényesztették, hogy föltett szándékom a jó útra visszatérni sem elég komoly, sem tartós nem volt. Rövid idő múlva már higgadtabban kezdtem a rajtam történt méltatlanság fölött gondolkozni, minek következménye az lett, hogy nagy döreségnek tartottam, még nagyobbnak mint a szerelmet, egy hálátlan aszszonyi állat miatt búsulni s száműzöttként a pajtások vig köreit, a kínálkozó élveket kerülni.

Felfogtam tehát ezen előzmények után ismét okoskodásom fonalát, s rábeszéltem magamat, hogy misem ellenkezik jobban

az emberi természettel, mint az unalmas lomha egyformaság, s misem teszi tűrhetőbbé a rövid életet, mint a változatoság. A hölgyeket játékszereknek kell tekinteni: ha az embernek kedve van édelegni, erre az egyik épen olly alkalmas mint a másik; csak tűrhető külsejű, s liba ne legyen. De lekötni magát s csupán egynek hódolni, ezt csak az teheti, kinek a függetlenségről olly fogalma van, mint a chinai mandarinnak az emberi méltóságról. Azonban tőlük sem kell többet követelni, mint a menyinyit természetes gyengeségüknél fogva teljesíthetnek. Örök hűség! milly sületlen képzelet! Ida egypár hétig, a holdnak egyik töltétül a másikig, hívek maradnak: nagyobb hősnek náluknál csakugyan nincsenek. Elég szép tapasztalást tettem, mit lehet az efféle phxásisokra építeni, s hány hű aszszonyt és leányt lehet innen is túl is a Dunán találni? Igenis, állhatatosak és hívek ők mindnyájan, míg

alkalmuk nincs ellenkezőknek lenni. S mégis vannak, kik szerelmüket s hűségüket halálig kötik le egymásnak! Nem a legnagyobb képtelenség-e, hogy az ember, a ki pillanatig sem kezeskedhetik hajlandósága s érzelmeinek tartóságáruul, hittell állítja s az eget híjjá segítségül, hogy azokat soha megváltoztatni nem fogja!? — —

Illy és hasonló hiábavaló sophismákkal akartam maszkírozni azon boszuságot, mit sértett hiúságom érzete bennem okozott. Elég szomorú volt, hogy fiatal koromban már olyanokat láttam és tapasztaltam, melylyek illy méltatlan s keserű észrevételekre adtak alkalmat az emberiség s annak tisztetreméltó kötelékei iránt. Kinek lenne kedve élni, ha bizonyos volna, hogy illy emberek közt kell élnie? — Igaz, hogy az illyféle kifakadások inkább csak mondva mint érezve voltak, s ez utolsó esetben is csak futó hatással bírtak: mindazonáltal

mégis beteg kedélyre mutattak s a szívből mindig egypár fulánkot hagytak vissza. — Természetes, hogy illy lelki állapotban a szünnapok, mellyeket ismét otthon töltöttem, kevés élvezetet nyújtottak. Megszokván a zajos és lármás multságokat, a falu ártatlan örömeiben csekély pótlékot találtam. Még igen újjak voltak a benyomások, miket a városból hoztam. Azonfelül a kedves Riza, ki fölébreszthette volna ismét a nemesebb érzést mellyet bennem költött, s mellyet egy szilajul áttombolt év majdnem eltemetni látszott, elutazott; apám, kinek tanácsára s vezetésére e válságos korban legnagyobb szükségem volt, meghalt; áldott jó anyám pedig, a ki irántam mindig kegyes és soha szigorú nem volt, nem bírt elég tekintélylyel, hogy szelíd intéseire hallgattam, vagy figyelmeztetései jövendő életmódomra hatással lehetnek volna. Az egyetlen ember, a ki velem még valamire mehetett volna, a plebánus

volt, de ő is egyházi- kötelességein kiviil, gazdasági dolgokkal lévén elfoglalva, kevesebb gondot fordíthatott reám, mint szükséges lett volna, hogy esztelen fogalmaimat az élet valódi céljárul helyreigazítsa s engemet józanabb útra térítsen. —

A szünnapok nagyobb részét S-den, szinte gróf Széchenyi Lajos jószágán töltöttem az ottani főtisztnél, ki apámmal nem a legnagyobb barátságban élvén, ennek halála után mintegy engesztelésül különös jóakaratot és részvétet tanúsított családom iránt. Áldott jóságú neje s két igen szép és szeretetreméltó leánya volt. Az idősbik, Josephine, egy varasdi közhivatalnok neje, ugyanazon időben látogatóban volt szülőinél. Szebb és kedvesebb teremtést nálánál ritkán láttam. Közelében olly jól éreztem magamat, mint a pacsirta a magos fű között, s ha délután a kertben sétáltunk s megengedte, hogy egy virágot tűzhettem keblére, vagy a szobában ,dominó't játszván

csudaszép kezére egy forró csókot nyomhattam, nem volt boldogabb ember nálamnál. Ki voltam engesztelve az egész nővilággal: szívem mintegy újra alakulni, s érzelmeim tisztasága viszszatérni látszott.

Fájdalom, hogy e boldogság csak tizennégy napig tartott, s azután — válnunk kellett.

S elváltunk örökre! Josephine is közönséges sorsát osztá azon egyének többségének, kik közelébb állottak szívemhez, s kikhez engem a barátság vagy szerelem édesebb kötelékei fűztek: — korának legvirágzóbb szakában halt meg!!

Beteg lélekkel jöttem vissza Somogyvárra. Apám sírját gyakrabban meglátogattam s ha a könyzápor, mellyel a frishantot áztatám, s a viszonzlás boldogító reménye szívemet néhány perezre megkönynyítette is, fölingerült lelkem a valódi nyugalmat tartósakban nem élvezhette. —

Kedélyem meg volt mérgezve; zaj, lárma, szórakozás után vágytam, s mert azt a falusi élet csendes élvei nem nyújtották, alig várhattam a napot, melly visszavitt Győrbe — nem anynyira tanulmányaimat, mint a megkezdett gyöngyéletet folytatni! —

Vége az első kötetnek.